

•

Li ser pêşketina civaknasiyê

•

Abdusamet Yîgît

Li ser pêşketina civaknasiyê
Weşanên SORAN e

Berlin/21 Çile 2016
Berg Design: Gazin Han

email: han-grafik@hotmail.de

Çap û Grêdan :
Concept Medienhaus GmbH
Bülowlstr. 56-57 10783 Berlîn

ISBN 978-3-945956-03-8

LI SER PÊŞKETINA CIVAKNASÎYÊ

Mirov di nava jîyanekê de dijî. Ev jîyane mirov, bi hezaran salana ku xwe dijî û didêt domandin. Jîyane mirov, û bi wê re têkiliyên di nava wê jîyanê de, ku mirov li wê dihizirê, gelek tiştên ku ji mirov bibêje hena. Her wusa, em vê jî bi fahmek civaknasî, dikarin wê werênina ser ziman. Her wusa fahma civaknasî, wê xwe di nava jîyanê de bi rengê têkiliyên mirov re werêne ser ziman. Mirov, di jîyanê de dijî. Jîyan jî, weke rastîyeka dihê jîyîn, mirov dikarê wê werêne ser ziman. Li vir, em vê yekê di serî de bibêjin û werênina li ser ziman ku aqilê civaknas, weke aqlê jîyane bi hevdû re jî mirov dikarê bi nav bike û werêne ser ziman. Gotina civaknasîyê, di kurdî de li ser hîmê 'civak' û 'nasîyê' dirûnihê. Bi gotinaka din, ev wê watayê jî dide me ku mirov civak û civakîya ku mirov wê dijî, ku mirov w nas jî bike, wê têgînekê bide me.

Civak, dema ku mirov li dîroka wê dinerê, her wusa, mirov, li ser hebûnîtiya mirov û bi hevdû re bi jîyanîna mirov re mirov rastî pêvajoyên wê ên demdirêj tê. Her wusa, têgîna civakê, wê bi xwe re di çerçoveya têgînek girseyê de wê xwediyê heyînekê bê. Li ser vê rewş û rastiya bi hevdû re jîyandinê re mirov êdî li aqlê civaknasîyê dihizirê. Aqlê, civaknasîyê, mirov, nikarê tenê bi aqil û pêşketina aqil û her wusa bi çerçoveya aqil re bi sînor wê werêne ser ziman. Ku mirov wê bike, mirov wê serdemên destpêkê ên komî ku mirov jîyana, mirov wê bi aqlê xwe re weke ku înkâr bike wê li mirov were. Jîyane komî, li vir, dema ku mirov li wê dihizirê, di cih de, aşîrîya komî, malbatîti û hwd, bi gelek rengên din ên bi hevdû jîyanê re dihên berbîra mirov. Li vir, ev têkiliyên komî, dema ku mirov li wan dihizirê, her wusa, mirov bi demê re û dem bi dem bi wê re ku bûna, di çerçoveya wê de bi rengêkî pirr tevlihev jî rastî rengê pêşketina wê ya bi dîrokê re tê.

Mirov, dema ku bahse wî hatîya kirin, weke 'zindîyekî civaknas' jî hatîya bi naskirin. Her wusa, ev gotin, li ser rengê jîyan û derûnîya wî re jî hatîya gotin. Mirov, weke zindîyekî civaknas, jîyane xwe dide jîyankirin. Her wusa divê ku mirov vê yekê di dewama wê de werêne ser ziman ku têgîna civaknasîyê, wê li vir, bi fahmekê re xwe bidemê re werêne ser ziman. Lê bo ku mirov fahm fahmakê bidest bidest bixe. Divê ku mirov hinekî li serdemên ku weke serdemên 'neolotîkî' û hinekî jî berî wê li wê bihizirê. Ev serdem, wê weke serdemna komî ku di wan de êdî di derbarê wê jîyana komî ku mirov bi jîndî wê dijî de wê êdî fahm pêş bikeve bê. Ev

dem, weke demna di vê çerçoveyê de, ên bûhûrîner in jî. Mirov dikarê di vê çerçoveyê de jî, van serdemên destpêkê werêne ser ziman.

Aqilê civaknasî, dema ku mirov bahse wê bike, hingî, mirov wê hinekî li ser wê fahma ku di nava têkiilîyan de a di derbarê de têkilîyan de ku dibê, mirov wê bihizirê. Her wusa, aqlê civaknasî, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku aqilê bifahm ê bi têkilîyan re ya. Aqilê civaknasî û jîrî û zêhna wê, divê ku mirov ji bîrnekê û li vir bahse wê bike. Li vir, divê ku mirov wê yekê bi teybetî werêne ser ziman ku aqilê civaknas, her wusa weke jîra jîyanî a ku mirov bi wê jîya jî. Mirov, di nava jîyane ku dijî de çendî bi karîger, afrîner û xwediyê aqilekî wê ya, di vê çerçoveyê de wê di çerçoveya gotina 'jîrîyê' de ew werina ser ziman.

Jîrîya jîyanî û ankû aqlê civaknasî, di serî de wê têngîneka weke ku bi rexnegîrî bê, wê bide me. Mirov wê karibê bi wê re derkeve ser aqilê xwe re û bibînê. Bi wê re jî, wê bi wê re wê derfetê bide me ku mirov karibê derkeve dervî rengê jîyan, dîtî û fahma jîyanê a ku heyî ya. Her wusa zîzbûna hêstan, vebûna çavên mirov, tişt a ku mirov berî wê kêlikê ku nedîtî ku bibînê, û hwd, bi gelek aliyên din re wê têngînên kirinî ên hizrî ku em weke hizirîya civaknasî jî werênina ser ziman, wê bi mirov re bide çêkirin. Mirovê ku di nava têkiilîya xwe ya civaknasî de xwe bi aqil kirî, hinekî din, dikarê xwe pêşbixe. Her wusa, di vê çerçoveyê de bi gotina 'tişt a ku mirov, pêşî nedîtî ku wê kêlikê de bibînê' û hwd, wê bi wê re xwe bide dîyarkirin. Hinekî jî, serborî, jîyankirinên mirov ên ku mirov jîyankirina, weke têngînekê divê ku mirov di temenê van rengên pêşketina xwe de bi çandî û kevneşopîkî û hwd, lêbigerihê.

Piştî ku aqilê mirov pêşket û pê de, êdî têngîna civaknasîyê, tenê li ser wê rengê jîyane mirov a ku bûyî û bi fahmkirina wê re eleqeder bû. Ket nava hewldana fahmkirina wê de. Her wusa, di vê çerçoveyê de weke ku serborîyên mirov ên ku bûhûrîna, ket nava fahmkirina wan de bi aqilekî civaknasî. Ev jî, wê piştî bina mijara fahmkirinê a têngî û aqilê civaknasîyê.

Di nava jîyane mirov de hertimî gelek bendên aqilî ku weke girêkna aqil ên nefahmkirî na, mirov rastî wan tê. Mirov nikarê bibêje ku mirov bi tememî wan fahm dike. Mirov, carna di mejiyê xwe de dihizirê li ser tişteki û ankû mijarekê û êdî hemû dema xwe bi wê hizirkirinê re dibûhûrêne. Dike ku fahm bike. Lê kûrnakê, ku wê bi tememî fahm bike. Heta ku mirov wê fahm nekê jî, ew ne fahmkirina ku me hinekî li jor weke girêkek aqilî bi navkir, wê weke girêdanaka mirov a di jîyane mirov de jî bê. Mirov, di serdemek aqil de çendî ku fahmkir, wê ewçendî rehet û di xwe de weke ku

di aramiyê de bê. Her rehetî û aramî, di vê çerçoveyê de, wê xîtabî azadîya mirov a civaknasî bike.

Li vir, mirov dikarê gotinekê li ser fahmkirinê re bi azadîyê re bike û piştîre bi bûhûrê. Di serdemeka aqil de têkilîya fahmkirin û azadîyê, her wusa wê weke mijaraka têtînî ya ku mirov divê ku di nava hewldana fahmkirina xwe ya bi têtîna civaknasî re de ku hilde li dest bê. Di nava aqil de wê bendên derûnî û civaknasî, weke bendna giring ên ku mirov car bi car nikaribê ji wan derbas bibe bê. Bo vê yekê, giringîya fahmkirinê, di vê çerçoveyê de pirr giring dibê ku mirov hilde li dest. Her wusa li vir divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku fahmkirin, wê weke aliyekî giring ê jîyane mirov a civaknasî jî bê. Her wusa, gotina 'civaknasîyê', di kurdî de wateyê bi hebûna civakê û têkilîyên wê ên navxweyî û nasîna wan re dide me.

Di nava têtîna civaknasî de ku mirov bahse wê bike û werêne ser ziman, divê ku mirov bibêje ku fahmkirin nasînê bi xwe re dihênê. Naskirin jî, wê rehetî û aramiyê bi xwe re werêne. Ew jî, wê bi xwe re azadîyeka civaknasî bi xwe re bi mirov û jîyane mirov re werênin. Her wusa, divê çerçoveyê de weke ku bi hevdû re girêdayî bin, mirov wê kifş dike. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têtîna civaknasîyê, dema ku mirov wê hilde li dest, di temenê wê têkilîya wê ya girseyî de bi hebûna civatîyê re divê ku mirov bahse 'têtîna çandê' bike. Çand, li vir, wê fahmek bê. Her wusa, bi têtîna çandê re rengê ku mirov çawa tevbigerihê û çawa gavbiavêjê û gotina xwe bibêje û hwd, bi têtînek estetîkî û hwd de, wê xwe bide dîyarkirin. Qarakter, keseyet, jîyan û mirov, li vir, li ser aqil re wê weke aliyê ku mirov bike ku fahm bike bê.

Keseyet û çand, wê hevdû biafirênin. Keseyetîya mirov, di serî de serborîyên ku mirov jîyankirina ên bi ezmûn û ceribandinên mirov ên ku bûna re wê xwe biafirêne. Mirov, bi çandê re dibê xwediyê keseyetîyê. Her wusa çand, keseyetîya mirov jî dihêne ser ziman. Bo vê yekê, di fahmkirina civaknasîyê de, em divê ku di temen de cihekî ji têtîna çandê re li ser aqil û civatîyê re vaqatênin.

Em dema ku li vir bahse çandê dikin, keseyet dikeve berbîra mirov de. Her wusa, li vir, çand jî, ji destpêka jîyane mirov ve ku çî bûya û pêşketîya di jîyanê de dike nava xwe de. Her wusa, her tiştê ku mirov jîyankirî bi rengê wê re dikeve nava wê de. Keseyet, wê çawa bijî, li gorî çê bijî bi pîvanên xwe yê civatî û ahlaqî û hwd re, di vê çerçoveyê de pêş bikevin. Pîvanên mirov ên keseyetî, wê didina nîşandin ku ka mirov di

jîyankirinê de çi rast dibînê û ankû nabînê. Her wusa mirov li gorî çi ahlaqê dijî, wê dide dîyarkirin. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku aqilê civaknasî, hertimî dike ku mirov wê fahm bike. Li şûna ku dema ku mirov di çerçoveya jîyanekê de bi hişkayî pêde herê, bi hewldana fahmkirinê re dike ku mirov pêde herê. Her wusa, bi aqilê civaknasî, mirov weke ku divê ku hevdû jî bi hêst, rengê jîyanê û hwd, fahm bike. Li şûna ku mirov di serî de ya ku dît ku red bike, pêşî hewl bide ku fahm bike.

Dema ku mirov li dîrokê jî dinerê, mirov gelek şer û pevçûnên ku rûdana, mirov dibînê û fahm dike ku di temenê wan de ne fahmkirina hevdû jî heya. Her wusa, li dijî hevdû bûna mirov û ankû têtîngên civatî û hwd de, mirov dikarê vê rastîyê bibînê. Hevdû ne fahmkirin, kirîya ku mirov bikevina berhevdû de û ankû bi hevdû re şer jî bikin. Li vir, bi vir ve girêdayî mirov vê yekê jî dikarê bibêje ku têtîngên felsefîkî û hwd jî, ku ji aliyên xwe yê têtînga civaknasî ve kê in, zêdetirî hişk in û di wan de temenê dijberî û şer û pevçûnan a bi **hevdû re heya**.

Dema ku mirov li ser civaknasîyê dihezirê, her wusa mirov wê rastîya wê ta dîrokî dibînê. Di roja me de, gelekî têtîngên civakî û her wusa ên demkî, bi zanistî derketina li pêş. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku li ser pêşketinên zanistên civaknasî re têtînga 'dîyardebûnîyê', her wusa li ser têtîngên ezmûngerî û ceribendinîyê û hwd re derketina li pêş. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku civaknasî,, di vê çerçoveyê de bi pêşketina xwe re ew morfolojîya xwe re dîyardeyî ku afirandî, derketîya li pêş. Emê li jêr li ser morfolojîya civaknasîyê bisekin in. Lê li vir, bi gotinekê jî bê, mirov divê ku vê yekê werêne ser ziman ku dîyardetîya têtîngî li ser kirin, tevger, ezmûn û cerban û hwd ku derketîya li pêş, weke têtîngeka aqilê kirinî ê civaknasî jî xwe dide li berçav.

Em dema ku bahse jîyane civatî bikin, divê ku em bi dîrokê re herin, her wusa dîrok, pirr kevî diçêt. Mirov, aliyekî wî yê ku di çerçoveya bi hevdû re de ê hoyandî heya. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werênina ser ziman ku ev aliyê hoyandî, hinekî li ser têtînga civaknasî a felsefîkî re bi awayekî pêş-dîtî û ankû metafîzîkîya wê xwe dide dîyarkirin. Em dema ku li ser dema ku em di wê de dijîn, ku tenê bi rewş û heyîna wê re demkî bimênin, wê her wusa, întîbayeka ku mirov ji ezmûnên dîrokî ên bûhûrî qût bixivê, wê li mirov were. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku em dema ku di çerçoveya aqilê civatî de bihezirin, em divê ku her dîyardeyê bi hevdû re girêdayî werênina li ser ziman. Her dîyardeya civaknasî, wê bi serê xwe weke fahmeka kê bimêne

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku tehera civaknasî,

her wusa bi awayekî dîyelektîkî ku li ser xate dîrokê re bi jîyane civatê re dihe ser ziman. Di vê çerçoveyê de dem bi dem pêvajoyên pêşketinê jîyane civatî, her wusa, li ser temenê wê, yanî li ser dema wê ya berî wê, divê ku mirov li wê bihizirê û wê werêne ser ziman. Di xate jîyane civaknasî de tehereka bênavber heya. Em vê yekê, di serî de divê ku werênina li ser ziman.

Her wusa têngîna civakî a jîyanî, dema ku mirov li wê dihezirê, em bi civaknasî wê li ser têkilî û bi hevdûrebûna wê re wê kifş bikin. Her wusa, têkiliyên civaknasî, aliyê wan ê derûnî, li vir divê ku mirov jibîr nekê. Her wusa her têkilî, aliyê wê yê derûnî heya. Derûnîya girseyî, li vir, mirov divê ku bibîr bike. Derûnîya girseyî, her wusa bi hebûna xwe re aliyekî wê têngîna têkilîya civaknasî jî dihe ser ziman.

Li vir, divê ku mirov wê têkilîya civakî a civaknasî ya di nava mirovan de weke têngîneka morfolojîkî a civaknasî jî werêne ser ziman. Her wusa ev têkilî, bi hebûna xwe re weke dîyardeyekê jî mirov dikarê werêne ser ziman. Têkilî, mirov nikarê wê tenê li ser aqil û fahmkirinê re werêne ser ziman. Ku mirov, têkiliyê, tenê weke tevgerîyeka bi hiş, werênina ser ziman, wê ev şîrove weke aliyekî tang bimêne. Civaknasî, weke têngîneka zanistî ku têkilî, tevger, xûy û adetên civatî ku hena, lê dikolê. Lê bi wê re jî, li ser wê re ku di xate wê de bê, pêşketin û gûharînên civakî ên ku hena jî, dike mijara lêkolîn û fahmkirina xwe. Divê ku mirov vê yekê di serî de werêne ser ziman ku her civak û jîyane wê, di xate xwe de pêş dikeve û gûharînan di nava xwe de çê dike. Pêşveçûnan di nava xwe de dide çêkirin. Di vê çerçoveyê de, dîyardeyên ku di temenê van pêşveçûn, pêşketin û gûharînan de, divê ku mirov bi dîyardeyên ku zihniyeta civakî didina kifşkirin û pêşketina wê bi gûharînên wê re didina kifşkirin jî, li berçav bigrê. Her wusa, ahlâq û ol, felsefe û zanebûn, kesayet û çand, jîyan û mirov û hwd, weke têngîna ku mirov di vê çerçoveyê de ku di temen de werêne ser ziman in.

....

Destpêk, kombûn, malbatî û têkilî

Di destpêka şariştaniyê de mirov, weke ku ji nû ve bi kom dibê, dihe hanîn li ser ziman. Lê divê ku mirov werêne ser ziman ku kombûn, bi malbatbûn û hwd, weke xosletna jîyanî ên her zindiyî na. Her wusa di nava mirovan de, ev bi aqil bûya û derketîya li pêş. Mirov, bi vê xosleta xwe re jîyane xwe dide domandin. Dema ku mirov bahse têkiliyên mirovî bike, her wusa divê ku mirov wê yekê jî werêne ser ziman ku wê bi têkilîya

dê û bav re wê temenê malbatbûnê wê were avêtin. Malbatîti, weke mene bingihîni a têkildanîni ya. Her wusa, malbat, weke temenekî bi têkiilîyê re ku mirov xwe nas dike jî ya. Di nava malbatê de mirovên ku hena, bi têkilîya fîzyolojîkî bi hevdû ve girêdayî û li hevdû hûnandî na.

Ji malbatê dema ku mirov ber bi kombûna ku bûyî ve dimeşê, ya ku mirov dibînê, her wusa ew a ku wê çerçoveya têkilîdanîn, hevnasîn û her wusa bi hevdû re bûnê jî wê zêdetir bibe. Kombûna dervî malbatê, weke komelgerîyek civatî jî mirov dikarê werêne ser ziman. Her wusa, Malbat, temenê wê komelgerîya civatî diafirêne.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku kombûna 'klan' û ankû aşîrê û hwd, wê di vê çerçoveyê de bibe. Lê ev kombûn jî, temenê wê li ser girêdayan bixwûnê ya fîzyolojîkî ya. Li vir, têkilîya ku dihê danîn, di vê çerçoveyê de giringîya wê, ew a ku bi hevdû re li ser esasê xizmtiyê girêdayî ya. Di nava wê têkilîyê de mejiyê ku dihizirê, wê bi derûnîya hevpar bihizirê. Derûnîya hevpar û ankû derûnîya girseyî, wê êdî wê hêsta bi tenêbûnê ji holê ra bike. Hêst, her wusa, di vê çerçoveyê de weke aliyekî hîssî, divê ku mirov werêne ser ziman ku weke aliyê temen a. Mirov, hîs dike. Bi wê hîskirinê re bi hewîrdora xwe re dijî. Têkilîyê bi hewirdorê re didêne. Hêsta nasînê, wê di nava têkilîyên mirovî de, hîseka bi xwe bawer bûnê jî bide çêkirin.

Jîyane hevpar, derûnîya wê, giringa ku mirov fahm bike. Her wusa, derûnîya yek-keseyetî û derûnîya pîrr-keseyetî, wê ji hevdû cûda bê. Derûnîya pîrr-keseyetî, wê bi kombûn û malbatê re hin bi hin were jînkirin. Çendî ku hat jînkirin jî, wê bi wê jînkirina wê re fêrbûn, azmûn û cerb bi wê re di mejiyê mirov de biafirê. Ev, wê bi demê re temenê derûnîya pêşketina keseyetek civatî jî bê. Her wusa, keseyetîya civatî, li vir, dema ku mirov derûnîya wê bike ku fahm bike, divê ku mirov, wê bi derûnîya pîrr-keseyetîyê re werêne ser ziman. Her wusa, ev jî, wê xwediyê dîrokek demdirêj ya bi jîyane zindîtiya mirov re jî bê. Her wusa derûnîya pîrr-keseyetî, wê xwe bi civatîyê û wê jîyane hevpar ku dihê jîyîn re wê hin bi hin serdest bibe.

Wateya jîyane hevpar, wê li ser tevgerên mirovî ên hevpar re bibe. Her wusa bihevdû re çûyîna cotkariyê, bi hevdû re çûyîna nêçîrê, bi hevdû re jîyandina bi komî, bi hevdû re ketina nava şer û ankû pevçûneka dinava komê û ankû dervî komê de wê xwe bide dîyarkirin. Ew derûnîya bihevdû re, wê di vê çerçoveyê de weke derûnîyek serdest bê ku xwe bide serdest kirin. Her wusa, dema ku mirov, bi tenê bê û sê mirov ji hemberê mirov ve werin û werina bi ser mirov de, mirov wê hîs bike ku nikarê wan hersêyan.

Bo vê yekê, wê ya xwe ji ber wan bide alikî, yan bi veşêrê û yan jî baz bide. Lê ev jî, carna di ancama ezmûn û cerbekê de dibê. Dema ku mirov ket rika hevdû de û pevçûn bi hevdû re kir, mirov wê derbehişkna bixwe û wê biêşihê. Di ancama wê de wê ji wê êşa xwe, êdî xwe bide alikî. Êş, weke fêr, ezmûn û cerbek şenber ya dimejî de ya.

Mirov, wê li ser wê rewşê re xwe bijî di mejiyê xwe de. Her wusa, ew rewşa ku bijî, wê bi wê re xwe nas bike. Wê nas bike ku yek, nikarê sê mirovan. Bi gotinaka din, wê fêr bibe ku sê mirov dikarin, hêza ji ya mirovekî zêdetir bidina nîşandin. Ev jî, wê xwe bi wî re bide nîşandin. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku rastîya mirov bi fêrî fêr dibê, bi ezmûnî ezmûn dike û bi cerbî diceribêne.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi teybetî werêne ser ziman ku derûnîya hevpar, wê mirov zaxmtir û bihêztir bike. Mirov, wê êdî wê bixwe re jî hîs bike. Wê hêsta wê, bijî. Her wusa, wê bi wê hêstê re hin bi hin fahmkirinekê bixwe re jî pêş bixe.

Jîyane komî, di vê çerçoveyê de, çendî ku ancamen wê di jîyandinê de dihên ditin, wê êdî wee tişteki bo jîyanê nebê nabê bê. Her wusa, wê mirov, weke zindiyekî êdî bi wê jîyane xwe re êdî bike ku bijî. Wê fêra jîyane hevpar pêş li ser ancamen wê re di xwe de bijî. Piştî jî, wê hertimî, li ser wê fêra wê re bike ku bijî. Ev fêra wê ya hevpar, mirov dikarê weke derûnîya hevpar û ankû weke derûnîya girseyî jî werêne ser ziman. Mirov, dema ku xwe di nava komê bihêz hîs dike, wê êdî hertimî li jîyane wê bigerihê. Her wusa, jîyane hevpar, wê êdî weke rengê jîyanê ê ku mirov dike ku bi wê bijî bê. Mirov xwe bi wê baş hîs dike. Çend ku mirov di nava wê jîyane komî de pirgirêkan jî bijî, lê dîsa wê ew wê derûnîyê dîsa ji wê komê bijî. Piştî ku ew hêta jîyane hevpar girt û ancamen wê ditin, piştî jî, dema ku ji nava wê derket û bi teneserê xwe ma, weke ku rût bimêne lê tê. Jê re giran tê. Nikarê, ji wan dûr bijî. Andamê malbatekê, çendî ku nikarê ji nava wê malbatê dûr bijî, wê andamê komê jî, bi heman rengî û hêstê, nikaribê ji wê dûr bi tenê bijî. Bi tenê, wê xwe bihêz hîs nekê. Lê di nava komê de, wê hêsta hêzbûnê mirov wê bi zindiyî dijî.

Her wusa divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku mirov di hundur de malbatê, temenê xwe bihêzbûnê dibînê. Li derve jî, komê bi heman rengî temenê wê bi hêzbûna xwe dibînê. Di vê çerçoveyê de tehera di jîyanê de ji malbatê û ber bi komê ve û ankû vajî wê ji komê ber bi malbatê ve, wê weke bendna têkilîyê ên ku mirov êdî nikaribê bê wan bijî bê. Her wusa, derûnîya hevpar, wê temenê têgîna civatbûna mejiyê mirov a bi demê re bê.

Ancama wê derûnîya ku mirov di nava komê de bi wê dijî dîrokî ya. Her wusa, wê ev ancama xwe bi afirîne keseyetîyê re hin bi hin bide dîyarkirin. Keseyet, wê derkeve li pêş. Keseyetê, dema ku mirov wê şîrove bike û bike ku werêne ser ziman, divê ku mirov werêne ser ziman ku mirov nikarê keseyetîyê bi afirîna wê re ji wê derûnîyê cûda werêne ser ziman. Di aslê xwe de keseyet, ancama jîyanek hevpar a. Her wusa, dema ku mirov gotina 'keseyetîyê' lê bikolê, divê ku mirov di vê çerçoveyê de bi giringî wê hilde li dest. Her wusa, dem bi dem û ankû nifş bi nifş, dema ku mirov jîyane hevpar ya komî dijî, wê êdî fêra mirovî ya ku diafirê jî weke ku bi mirov re xwe bide dîyarkirin. Mirovekî kal, ku weke ku heta roja me jî di nava civate kurd de hertimî weke serokekê xwezaya û gotina wî lênayê lêpîrsîn, wê di rewşek wusa de di nava jîyane komî a destpêkê de xwe bide dîyarkirin.

Me bahse mirovê kal a di nava jîyane civatî a civate kurd de kir. Em li vir, divê ku di dewama wê de gotineka din jî bi ser bikin. Di zane min de wê ev yek pirr zêde giring jî bê. Di nava jîyane civate kurd de pergela xwezayî a ekolojikî bi rengê ku weke kurd bi nav dikin, bi 'jîyane koçerîyê' re dihê jîyîn. Wê bikomî, mirov jîyane xwe di nava xwezayê de çawa bide jîyandin û domandin, her wusa, weke ku pergale wê ya ekolojikî civate kurd bi jîyane xwezayê û jîyane xwe re avakirîya. Her wusa, jîyane koçerîyê di nava 'jîyane deştê' û 'jîyane zozana' de tê û diçê, her wusa, weke aliyekî vê jîyanê ê bi xwezayê re jî dihêne ser ziman.

Jîyane komî, li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re werêne ser ziman ku her wusa, li ser wê rengê jîyane wê re wê keseyet biafirê. Çendî ku jîyankirin dibê û pêş dikeve jî, wê fêr, ezmûn û cerba mirov a jîyane di jîyanê de biafirê. Jîyane komî, aliyekî wê yê giring ê ku mirov divê ku bi pêşketina mejî re werêne ser ziman heya. Ew jî, her wusa, ew a ku ew jîyane komî, weke ku di nava xwe de mifteyên bibîrkinê, diafirêne, wê xwe di rewşekê de bide dîyarkirin. Mejî, di nava wê jîyane xwezayê û ya komî de wê xêva xwe pêş bixe. Piştî ku xêv û girtina wê pêşket û pê de, wê êdî temenekî din ê giring di jîyane mirov de biafirê. Ancamên xêvê û girtina wê, wê di nava jîyanê de pirr zêde giring bin. Her wusa, di serdemên anamismê û totemîsmê de, wê hin bi hin, mirov rengê jîyankirinê, di mejîyê xwe de bidest girtinê bike. Li ser wê re jî, wê êdî weke ku bidest dîtina sawêran û xiyalkirinê bike. Ev jî, wê weke aliyekî giringî ê ku weke ancama xêvê û girtina di wê de ya.

Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku li ser vê xêvê û girtina wê û dîtina sawêran û xiyalkirinê re aqil bidest pêşketina

xwe ya di jîyanê de bike. Piştî ku êdî hin bi hin aqil pêş dikeve û pê de, wê mirov tiştekî din ê pirr giring di mejiyê xwe de bike. Danberhevkinê wê bike. Danberhevî, wê her wusa weke tehereke pêşî ya zanistî jî bê. Her wusa, ev têngîna danberhevîyê, wê temenê fahmkirina biaqil bê. Pêşî, wê mejî, vê danberhevkinê bike. Mejî, vê yekê jî, li ser dîtin û kirin û her wusa serborîyên ku mirov **bûhûrandina re dike.**

Mirov, zindiyekî civaknas a. Di jîyane de dijî. Dixwe, divexwe û dijî. Her wusa, diaxifê, dibêje û dihêne ser ziman. Ji têkilîyên evîndariyê bigrê û heta şerkin û ankû pevçûnê û hwd, wê di nava wê têkiliyê de bijî. Her wusa li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku temenê têngînya civaknasî, li ser têkilîdanîna zindîtiya mirovî ya. Li vir, ev ancama derdikeve li holê. Heta ku mirov dijî li jîyanê, mirov wê têkilîyê dêne, biaxifê û werêne ser ziman. Her wusa, karîgerî û kirinên jîyanî mirov wê wan bike. Her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku têkilîya mirovî, wê heta ku mirov bi zindiyê li jîyanê ku bijî û hebe, wê ew jî wê hebe. Her wusa, têkilî, aliyekî wê yê zindiyî heya.

Ez dema ku li wê aliyê wê yê zindiyî dihizirim, têngîna metafîzîkî di cih de dihê ber bîra min. Her wusa, mirov, dema ku li jîyan, wan tevger û kirinan dike, di pişt wan ew hizirkirin û ankû armaca wê kirinê, wê xwe weke kirdeyeka vêşarî di wê têngîna gotina wê kirinê de xwe bide dîyarkirin. Jîyan, her wusa, dema ku mirov di çerçoveya 'jîyan û mirinê' de li wê bihizirê, her wusa, bi wê dewrûdayimîya 'jîyan û mirinê' re mirov divê ku vê yekê jî, werêne ser ziman ku ew vejene jîyanê, weke têngîneka li vir ku divê ku mirov wê fahm bike ya. Di serdema me ya ku teknik û aqil pirr zêde pêşketîya, gotineka balkêş dihê gotin. Dihê gotin ku mirov ne 'robot' a. Robot, makîneyek a. Ev gotin bixwe jî, wê her wusa, têngînekê, nepenîyekê û ankû lişûnhizirînekê bi têngîna 'pêş-hizirînî' bike ku werêne ser ziman. Her wusa, mirov, dikarê bibêje ku mirov, bi hişî, her kirinên xwe dike? Têngînen felsefîkî, ên asyayî, ku em têngîna zerdeşt ku li Kurdistan derketîya jî di nav de bihasibênin, li rex hizirkirinê, bi têngînekê bahse 'kirin' û ankû 'tevgerîyê' dikin. Her wusa, li vir, hewldana fahmkirin tevgeran, wê mirov bi xwe re bibe û bigihêne, têngîna din ên ku bi wan têkilîyên mirovî werina ser ziman.

Têkilîyên mirovî, her wusa, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku di temenê wan de têngînen xwestek û hwd jî wê hebin. Hin tevger, dibêt ku di çerçoveya aqil de bin, lê dibê ku ne di çerçoveyek hişî de bin. Her wusa li vir, tevgerîyên aqil û ku ne hişî, wê li vir, bina temenê hizirkirina, hinekî jî li dervî sînorê mirov ê aqilî.

Aqil, di destpêkên hizirkirinê de ku pêş dikeve û bidest kifşkirina di jîyanê de dikin, êdî bidest kifş dike ya. Her wusa aqil, hewldana wê ya wê ya fahmkirin û naskirinê, wê weke hewldanaka hildana nava aqil û ankû biaqilkirinê bê. Her biaqilkirin, ji aliyekî ve mirov dikarê weke bihişkirinê werêne ser ziman. Lê mirov nikarê bi tememî bi hişkirinê werêne ser ziman. Her wusa, çerçoveyên naqşeyî ên zêhnî, ku mirov li wê dihizirê, her wusa, wê minaqşên baş ên aqil bin. Mirov, dema ku proje û ankû çerçoveyek di mejiyê xwe de bi aqilî hizirî û xwest bike, ew çerçova, weke çerçoveyeka mejiyê mirov a bi aqilî ya. Her wusa, salixkirina her xatên wê çerçoveyê, wê karekî hişkirinê bê. Her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têgîna biaqilî, di vê çerçoveyê de giring a ku mirov li ser wê bihizirê.

Di çerçoveya hizirkirin, naskirin û fahmkirinê de, aqilekî civaknasî ê ku divê ku mirov wê kifş bike heya.. Her wusa li vir divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku her naskirin, şenberkirin, fahmkirin û dîtina bi hişî û hwd, wê di vê çerçoveyê de bi têgînî tiştekî ji me re bibêjin. Em dema ku bahse dîtina li ser aqil re, hingî, wê ev gotin bi wateyna ku mirov wan ji jîyanê bigrê û hwd, wê xwe bidina dîyarkirin.

Bi çerçoveya gotinî, her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têgîna bi gotin û fahma bi 'dîtina wê' re ku mirov dike, her wusa, wê çerçoveyeka têgînî a civaknasî jî bi xwe re di jîyanê de werêne li holê. Her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku di serdemên destpêkê de, wê di vê çerçoveyê de aqil, hin bi hin pêşketina xwe re bidest kifşkirinê bike. Kirin, di temenê wê de, ji aqil wirdetir, weke hastûyê nava goşt, divê ku mirov li ajo'yê bigerihê. Her wusa, ajo, li ser têgînên xwestekî, mêlî û hwd re xwe dide dîyarkirin. Xwesteka jîyanê, wê mirov, bike ku bixwezê ku xwarinê û vexwarinê bike. Xwarin û vexwarin, hinekî jî ajo'yî ya jî.

Tevgera xwarin û vexwarin, têkilîyên zayendî û danîna wan û hwd, di vê çerçoveyê de wê weke xwestekna ajo' ên di çerçoveya pêdîvî, pêwîstî û pêwîstînî û hwd de bin. Her wusa, mirov, bo ku bijî, divê ku pêwîstîniyên jîyanî werêne li cih. Ev jî, xwarin xwarina. Vexwartina. Têkilîdanî na. Weyna têkilîdanînê, ji aliyê civaknasîya mejî ve giring a. Her wusa, mejî, çendî ku mirov di nava jîyanek civaknasî û di nava têkilîyên wê de bê, wê bêhtirî xwe rehet hîs bike. Her wusa, wê aramiyekî di xwe de biafirêne.

Li vir, dema ku mirov li ser civaknasiyê dihizirê, her wusa, divê ku mirov hinek rewşên ku li ser pêşketina aqil re rûdidin jî werêne ser ziman.

Piştî ku mejîyê mirov pêşket û mirov bidest hizirkirinê kir û êdî piştî jî bidest axiftinê û kir û pê de, hertimî pêwîstîya xwe hanîna li ser ziman dît. Xwe hanîna li ser ziman, bi gotinên derûnî jî, mirov dikarê werêne ser ziman ku dema ku mirov 'xwe hanî ser ziman, mirov rehet dibe'. Axiftin, ku em gotinaka derûnîyê deyn bikin û bi wê bibêjin, dibê ku mirov bibêje ku weke 'terepîyekê' ya. Her wusa, ji mejî re jî wusa ya. Dema ku ji mejî re wusa bê, demek kû, ji laşê mirov re jî, wusa ya. Tûra sînîran ku di laşê mirov de hena, wê bi fermanên ji mejî ên li ser dîtin, naskirin û fahmkirinan re bibin. Ev jî, wê di çerçoveyek pergâlî de mejîyê mirov di navika wê de ya, wê bi çerçoveyek pergâlî ya zindiyî re xwe bide dîyarkirin.

Her wusa, li vir, dema ku mirov li vê rengê laşê xwe dinerin, em dibînin ku her beşên laşê mirov, têkiliyek wan ya bi hevdu re heya. Her wusa,, bi fermanan xwe didin dîyarkirin. Kirin, tîn kirin. Axiftin dibê. Ev jî, weke pergaliyekê ya. Laşê mirov, di vê çerçoveyê de, xwediyê çerçoveyek hevdûgirtinî û bi hevdu re bûyînî ya. Em dema ku bi laşê xwe re dihizirin, em bi wê re xwediyê tîgînna şenber in. Her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku destên mirov bo girtin, hildan û zantkirinê û hwd in. Lingên mirov bo meşînê na. Gûhên mirov bo bihîstin û hiskirinê na. Çavên mirov jî, bo dîtinê na. Her beşek ji laşê mirov, di vê çerçoveyê weke ku karekê wê ya ku di çerçoveya laşê mirov de dike heya. Mirov, ku li kijan beşa laş dihizirê, mirov bêt laş wê tefkîr nakê. Lê nahizirê. Her wusa, Bi wê erke wê beşa laş re mirov li wê dihizirê.

Di vê çerçoveyê de her beşên beşên mirov, weke beşna ku laş temem dikin in. Her tişt, di wê çerçoveyê de weke ku bi pêdivî û pêwîstîyeka jîyanî re heya. Li gorî ku mirov karibê bijî, ew heya. Dema ku mirov bêdest bê, mirov wê weke ku gelek karên ku mirov divîyabû ku bikira, nekê. Dema ku çavên mirov nebê, mirov wê nebînê. Dema ku gûhên mirov nebin û ankû ker bin, mirov wê dangan nebê. Her wusa, wê têkiliya mirov ji derve jî nebê. Yanî, di vê çerçoveyê de ya ku mirov dibînê û kifş dike jî, ew a ku weke ku her beşên laşên mirov, ji aliyekî ve têkilîya mirov bi derve didênin.

Têkilîya laşê mirov û derve, her wusa, di vê çerçoveyê de li ser beşên laşên mirov re dibê. Lê her beşên laşên mirov, dema ku mirov bahse erk û karkirina wan bike, divê ku mirov herî hindik ji dû aliyan ve bahse wan bike. Aliyê pêşî, bi weyna wê beşa laş ya bi teybetîya wê re ya. Minaq, weke bi gûh hildana deng û bi çav dîtinê û hwd. Lê ji aliyekî din ê ku di çerçoveya laşê mirov de ku li hevdu hûnandî na jî, divê ku mirov lê bihizirê. Dema ku mirov bi çav nebînê, mirov wê kirineka bi dest jî bi

tememî nikaribê bike. Mirov wê nikaribê di rê de bimeşê. Têkilîya meşîna bi lingan û dîtina bi çavan, her wusa bi hevdû re kirina di jîyane derve de xwe dide dîyarkirin. Her wusa, di vê çerçoveyê de hoyandina di nava laş û jîyanê de xwe bi awayekî dide dîyarkirin.

Hoyandina li jîyane derve, wê bi rengê çerçoveya jîyane bi laşê mirov re bê. Her wusa, mirov, bi wê re wê bijî. Tiştên weke xwarin û vexwartinê ku mirov, bi wan jîyane xwe dide domandin, wê ji derve bin. Mirov, wê bê wan nikaribê, bijî. Di vê çerçoveyê de girêdanîya bi derveyî, weke teybetîyeka giştî ya ku nebê nayê ya di çerçoveya hoyandina laşê mirov bi derve de. Mirov, bi xwezayê re dijî. Her wusa, di nava rewşa hewayaya derve dijî. Bêhn dike. Hewayê dihilde kezebên xwe. Her wusa avê divexwe. Xwarinê dixwe. Bi wan jî mirov, jîyane xwe dide domandin. Li vir, mirov, weke zindiyekî ku li derveyîya bi xwezayê ve ku hoyandî **dijî ya**.

Mirov, dema ku li ser kirin û tevgerîyên mirovî dihizirê, her wusa mirov bi aqilê xwe kifşkirinê dike. Bi aqil dîtina derveyîyê, wê di çerçoveyeka têgîneka hişî de bê. Her wusa li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku aqilê mirov bi dîtina mirov a derve re çerçoveyekê bi mirov re jî çê dike. Jîyane mirov a ku bi derve re hoyandî ya, mirov divê ku di çerçoveya wê de bihizirê. Her wusa, Mirov, bê ku xwarinê nexwe, mirov wê nikaribê bijî. Mirov ku xwarinê nexwe, mirov wê nejî. Her wusa, dema ku mirov avê nevexwe, mirov wê dîsa nikaribê bijî. Ev aliyna fîzyolojîkî ên civaknasî ên bi mirov û xwezayê re na. Mirov, divê ku li ser kirin û tevgerîyên xwe re bahse têgîneka civaknasî bike. Her kirin, wê weke rewşeka ku mirov divê ku wê werêne ser ziman bê. Lê her rewş û kirin, wê bi xwe re rewşeka jîyanî jî werêne ser ziman.

Mirov, li vir, divê ku vê yekê jî, werêne ser ziman ku di nava xwezayê de, dema ku mirov di vê çerçoveyê de dihizirê, mirov ya ku kifş dike, ew a ku her zindî, di çerçoveyek ku li hevdû û li hewirdora xwe hoyandî dijî. Her wusa, di nava şert û mercên xwezaya ku di nava wê de dijî de, wê bike ku rewşeka jîyanê bi xwe re biafirêne.

Mirov wê, di nava wê rewş û şert û mercên ku di nava wê de dijî, wê xwe nas bike. Her wusa, ew rewş, şert û mercên ku di nava wê de xwe naskirî, wê weke rewş, şert û mercna ku derûnîya mirov jî ku li xwe bihoyin bin. Di vê çerçoveyê de wê mirov, heta ku di wê rewş, şert û mercê de bê û bijî, wê xwe rehet û di aramiyê de hîs bike. Beyenîbûn, hertimî temenê ne rehetî û nearamiyê ya. Mirov, dikarê gotina beyenîbûnê, aliyekî din ve jî werêne ser ziman. Ew alî jî, wê nenaskirin bê. Her wusa, bi gotinaka din, em dikarin bibêjin ku beyenîbûn, ji aliyekî ve jî nenaskirin a.

Di nava şert û mercên xwe yên jîyanî de mirov, çendî ku naskir, wê êdî wê beyenîbûnê ji ser xwe biavêje. Çendî ku avêt jî, wê bi wê re rehet hîs bike û bijî. Her wusa naskirin, li vir, weke têtîneka ku di temenê aramîya mirov a di mejî de û di jîyane mirov de ya.

Naskirin, di vê çerçoveyê de mirov dikarê weke têtînekê temen ya civaknasî jî werêne ser ziman. Têtîna naskirinê, naskirinê, wê weke aliyê din ê kirinê yê bitêtînê bê. Mirov, dikarê di vê çerçoveyê de jî wê werêne ser ziman. Her wusa li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têtîna naskirinê, wê weke aliyê kirinê ê hişî jî bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku aqilê mirov, wê di nava wê jîyane mirov a ku mirov wê dijî de, weke rewşek ne asayî dimêne. her wusa, ez dema ku di rewşa jîyan bi hevdû re dihizirim, rewşa asayîbûna jîyane komên civatî ên destpêkê ku ez li wan dihizirim, ez vê yekê bi wan re kifş dikim ku hingî zêde aqil pêşketî di jîyane wan de nebû. Li ser hîskirin û ajoyên xwe re dimeşin. Pêwîstîyên xwe yên jîyanî ku karibin bi wan jîyane xwe bidina domandin li ser wan dihizirin û wan dihênin li cih. Di nava xwezayê de, bi fêr, cerb û ezmûnan re dibînin û dijîn. Tiştêk û ankû ajelek ku li ser jîyane wan xaterîyê çê bike, wê ji wê hêrişê wê sûd û fêrê bigrin. Li ser wê re, wê wê ajelê salix bikin.

Jîyane wan ya bi hevdû re, di çerçoveyek xwezayî de ya. Gotinên aqil, ku weke rêgezna rewîstî ku rêya xate jîyane ku mirov di wê re dimeşê ku didina kifşkirin, bi wan re zêde pêşneketîya. Bo vê yekê, ew rêgezên rewîstî(‘ahlaqî’) ku jîyane wan didina dîyarkirin di jîyane wan de tûna ya. Her wusa, di nava wê jîyane de kî afirîner a û dihêne dûnyê, ew kifşkirîya wê heya. Têkilîyên li ya ku diafirêne û dihêne dûnyê, wê aliyekî wan ê hêstîyarî û ankû em dikarin bi awayekî fîzyolojîkî jî werênina ser ziman wê hebin. Her wusa di vê çerçoveyê de ku mirov divê ku werêne ser ziman, wê jin li pêş bê. Di rewşa têtîliyên bi wê re de jî, li ser têtîna ‘xwestek’, ‘ajo’ re meşin heya.

Aqil, li vir, rewşeka wê ya teybet heya. Mirov, divê ku aqil, hinekî weke rewş û pêvajoyîna piştî ên ku pêşketina wê werêne ser ziman. Li ser wê re jî, êdî ku mirov wê fahm bike. Aqil, wê di nava jîyanê de bi gotinîyên ku dihên gotin re, wê rengê kirinê bidina dîyarkirin. Dema ku aqil, tevî jîyanê dibe, wê di çerçoveyek rêzkarî û rêgezî de tevî bibe. Ya ku wê êdî di jîyanê de wê neasayîbûnê biafirêne û ankû werêne li holê wê ev bê. Hebûna têtîna rewîstî ku mirov li vir dikarê bibîr bike, wê di jîyanê de ne rewşek asayî bê.

Aqilê civaknasîyê û her wusa aqilê rewîstî ê aqil, her tim wê li

berhevdû di nava berhevîyekê de bin. Wê li berhevdû bisekin in. Rewîst, rewşa civaknasî a ku heyî û ya ku wê bibê li berçav nagrê. Tenê li ser kirinekê û salixkirina wê re dibêje ku divê ku ev bi vî rengî bibê û hewd.

Rewşa aqil, li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku di nava têgîna civaknasî de weke rewşek ne asayî dimêne. Aqil, rewşa civaknasî, ji fahmkirina wê zêdetirî, ku divê ku çawa li gorî aqil bê, dike ku bide fahmkirin. Ev jî, her wusa, dike ku hertimî ew rewşa civaknasî ku were fahmkirin, pêşîya wê digrê. Fahmkirina jîyane, di vê çerçoveyê de di nava aqil de hertimî kêr dimêne. Ew herîkîna jîyanî, ji fahmkirinê bêpar dimêne.

Li vir, divê ku mirov vê yekê di serî de werêne ser ziman ku aqil, weke mijaraka teybet li vir derdikeve li ber mirov. Her wusa, aqil, ji aliyê civaknasîyê ve, weke rewşeka ne fahmkirî jî dimêne. Li vir, divê ku mirov di serî de vê yekê bibînê.

Em li vir, divê ku vê yekê werênina li ser ziman ku kirin û tevgerên mirov ên jîyanî ku mirov wan dike, mirov wan di çerçoveyekê de dike. Dema ku mirov wan dike, mirov di destpêkê de çerçoveyeka aqilî di serê xwe de çênakê. Her wusa, li ser hin, hîm, mîl, xwestek û ajogna re dike ku bike û dike. Ev jî, wê êdî di çerçoveyek jîyanî ya asayî de xwe bike ku bide dîyarkirin. Her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku fahmkirina li ser kirinê re kêr a. Kirin, rewşek aqilî de dema ku mirov wê dibê, ku mirov ji xwe re dibêje ku 'ezê vê kirinê bi vî rengî bikim' û hwd, her wusa, di vê çerçoveyê de mirov sînor û çerçoveya wê kirina û civaknasîyê jî dide dîyarkirin. Her wusa, rê û ya ku bê kirin, hatîya dîyarkirin û kifşkirin. Mirov, di mejî de bi wê re bihiş a. Li ser wê re, weke ku di mejî de xwedîyê plan û programake bi mejî re bê. Ya ku li vir, hem weyna aqil dihêne ser ziman û her wusa wê civaknasîyê jî ji asayîya wê derdixe jî ev a. Li vir, divê ku mirov rastîya aqil a di jîyanê de baş fahm bike.

...

Tevgerî, rewşa gîyanî, keseyet, hebûn û rastîya wan.

Li vir, ji vir û pê de, di dewama mijarê de divê ku mirov hin bi hin babetên weke bûyîna keseyetê, rewîst û rewşa gîyan û aqilê bi hevdu re hilde li dest û şîrove bike. Ev jî, wê hin bi hin weke aliyekî giring ê ku divê

ku mirov wê hilde li dest û fahm bike bê. Di serdemên kevnera ên weke 'neolîtîkê û hwd de, emê hin bi hin rastî tevgerîyên mirov ên bi vî rengî werin. Daraza 'rast' û 'nerastîtyê' û hwd wê biafirin. Mirov wê, têngîna ya 'baş' û ya 'ne baş' bidest bixe. Li ser vê rewşê re ji hevdû cûdakirin û bi fahmkirin wê pêş bikeve. Mirov, di gelek rewşan de wê di xwezaya jîyane xwe de ya ku rewşa ku xwe di nava wê de baştir hîs dike wê pêş bixe. Wê li vir, xwest, mêl û hwd, wê bandûra wan zêdetirî xwe bide dîyarkirin. Bircîbûn, wê mêla xwarin û lêgerîn û bidestxistina wê bixwe re werêne. Her wusa, wê rewşên jîyanê ên weke sar û cemed û hwd, wê têngîna stargehan bi xwe re werêne li holê. Di dewama wê de mal, pêş dikevin.

Mal, her wusa, weke aliyna jîyanî ên bi têngîna stargehî ku pêş dikevin in. Mêl û rewşên xwezayî ên ku di temenê jîyane malbatîti ku pêş dikevin de, wê li viri giring bin ku mirov wan fahm bike. Her wusa, malbat, wê temenê pêşketina rêgezên rewîstî ku mirov êdî li gorî wan bijî jî bin. Li vir, mêl, xwestek, ajo û hwd, wê çend ji wan rewşên ku em dikarin di temenê wê pêşketina malê û hîsa wê de bin ku em dikarin werênina ser ziman in. Malbat, temenê wê li ser kombûna li dora jinê ya. Her wusa xwesteka pêşî ya bûyîna bi jinê û çêkirina têkilîya zayendî a bi wê re, wê bike ku li dora wê, civandin bibe. Di vê çerçoveyê de, li dora jinekê, mêrek, duu mêr, sê mêr, çar mêr û ankû bêhtir, wê hebin. Her wusa, li vir, jin weke dendika navikê ku li dora wê di vê çerçoveyê de kombûn dibê ya.

Her ku têkilî bû û ji wê têkiliyê zarokbûn, wê ew koma dendikî a li dora jinê çerçoveya wê berfirehtir bibê. Wê zarok jî, tevlî wê koma li dora jinê bin. Ev rewş, wê di demê de hîsna li dora wê têkilîya bi hevdû re biafirêne. Li vir, dema ku em vê afirandina ji wê têkiliyê werênina ser ziman, du tişt wê pirr giring bin. Yek, bi wê dema ku bi hevdû re hatî bûhûrandin ew fêr, cerb û azmûna ku mejiyê mirov bidest dike ya. Ya din ya dûyemin jî, her wusa ew girêdana fîzîkî û ankû laşî ya di nava jinê û zaroka wê de ya. Ev têkilîya dayîk û zaroktiyê, wê bandûra wê, biqasî, wê fêr, cerb û azmûnan, wê giring bê. Li ser van herdû aliyan re, wê hevdû naskirin bibe. Ev naskirin, wê di çerçoveya alimandina li hevdû de, wê pêş bikeve. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bibêje ku di temenê naskirina pêşî de, alimandin û ankû fêrbûna li hevdû heya.

Di vê çerçoveyê de fahmkirina mirov wê pêş bikeve. Ev jî, wê hin bi hin bi demê re bibê. Lê li vir, ew temenê dendikitiyê, li dora jinê di vê çerçoveyê de bi wê girêdana mêr a li ser têkilîyên zayendî û zarokê ya bi têkilîya fîzyolojîkî a bi zaroktiyê û dayikitiyê re pêşketîya û ankû pêş dikeve. Ev jî, wê bi xwe re gelek pêvajoyan bi bûhûrêne. Her wusa li vir,

di dewama wê de divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku ew kombûna ku bi xwestekên zayendî pêşketîya, wê piştî xwe hem bi xwestekên zayendî ên bi têkilî û hwd û hem jî bi bûyîna zarokan re li ser têkiliyên ku bi wê re diafirin re wê xwe bide domandin. Ev herdû, têkilî, wê di nava herîkîna jîyanê de weke ku di temenê wê de girêdanaka 'rakendî' hebê, wê pêşketinaka jîyanî, têkilî, hîssî, û piştî bîaqilî wê pêş bikeve. Li ser vê re, divê ku mirov vê yekê jî bibêje ku mirov tefkîr nakê. Mirov, çawa dixwezê, bi mêlî wê dike. Dixwezê, têkilîya zayendî dêne, wê dike. Dixwezê, herê û bigerihê wê dike. Lê piştî ku ne bi gelekî jî bê, ku bi jinê re çend demikên piçûk bûhûrand, wê li ser ajoya xwe ve bi wê ve werê girêdan. Di vê çerçoveyê de wê bi wê re êdî bixwezê bijî. Dema ku piştî ew herê deverêka din jî û ankû herê nêçîrekê jî, ya ku wê mêr werêne cem wê jinê, wê ew fêrbûna ku ew bixwe jî nikarê werêne ser ziman ku bi jîyankirina bi wê re bidest xistîya ya.

Ev rewş, wê bi xwe re temenê rewşên mêlî û tevgerî ên keseyetîyê ku êdî wê bi xwe re biafirênin, wê bide pêşxistin. Her wusa, xwesteka bi hevdu re jîyanê û ankû xwesteka bi jinê re jîyanê, wê bihevdu re temenê kombûnaka bixwezayî bê. Bi wê re jî, wê mêr, li ser wê fêra xwe re bimeşê. Fêra ku di vê çerçoveyê de ji jîyanê dihê girtin û ankû bidest xistin, wê giring bê. Fêra mêr ya bi jinê re jîyankirin, wê weke ya fêra nêçîrekê û hwd, wê bi wî re pêşketinê bide çêkirin.

Çendî ku ev rewş in ku temenê malbatîtiyê bixwe re hin bi hin diafirênin, wê bi demê re gelek rewş û fektorên din jî ên ku bi wê re bandûrê bikin, wê hebin. Her wusa, bi hamlbûna jinê ku êdî nikarê zêde bimeşê û hwd jî, mirov dikarê bi wê re werêne ser ziman. Her wusa, Ew devera ku li wê hinek derfetên jîyanê hena û av heya, li wê bihevdu re wê hinekî dema xwe bi bûhûrênin. Piştî jî, mirov wê nexwezê ku ji wir herê. Fêrî li wir bibe. Wê di vê çerçoveyê de girêdanakê bi wir ve bixwe re bidest bixe. Li ser wê girêdanê re, wê êdî nexwezê ji wir herê. Ev jî, wê temenê hin bi hin çandin û cohtkirin û pêşxistina wan bê. Her wusa, ji xwe, piştî ku çandin û cohtkirin pêşket û pê de, êdî wê ev girêdana mazin bê. Têkilîya di nava jîyanê, mirov û cihê de, giringa ku mirov wê fahm bike. Li vir, mejiyê mirov, hinek afirandinên fîzyolojîkî jî ku em dikarin di temenê wê de werênina ser ziman, wê bi xwe re bide çêkirin. Her wusa girêdana bi cihê ve, mirov nikarê tenê weke têgîneka ku hatî bidest xistin werêne ser ziman. Bi demê re dibê weke têgînekê. Lê ji wê zêdetirî, divê ku mirov bi vê rewşê re fahm bike û werêne ser ziman. Mirovekî ku çixarê divexwê û ankû esrarê dikişêne, çendî tê girêdan, her wusa, mirov dikarê li vir bibîr

bike. Ev rewşa girêdanê aliyê wê yê fîzyolojikî mirov dikarê, di vê çerçoveyê de di temenê wê girêdana bi cih ve de jî werêne ser ziman.

Mirovekî ku çixarê divexwe, nîkotînê di hilde kezebe xwe. Her wusa, ew duyê ku ji çixarê kişand li hinavên xwe, wê temenê wê girêdana fîzyolojikî a bi wê çixarê ve jî bê. Di vê çerçoveyê de, di xwezayê de gelek nebat û şînatîyên ku dixwezê de şîn dibin û hena û ku girêdanê bixwe ve didin çêkirin hena. Her wusa, tişteki ku mirov têjê û ankû tahnê jê digirê û pirr li xoşa mirov diçe, mela girêdanê bi xwe re dikarê bide çêkirin. Her wusa, ev ne tenê bi xweşbûna tiştê û ankû wê şînatîyê ve girêdayî ya. Her wusa, hinekî jî, hinek genên mirov ên ku temenê wê girêdanê diafirênin û ankû di vê çerçoveyê de hinek afirandinên ku mirov dikarê di temenê wê de werêne ser ziman jî hena. Ev hemû jî bi hevdû re di çerçoveyê de rastîyekê bi xwe re didina çêkirin. Fêrbûn bixwe jî, aliyekî wê yê girêdanê heya.

Girêdan, wê weke tevgerîyeka zindiyî wê hebe. Her wusa, di dema ku mirov li ser girêdanê bihizirê, mirov dikarê di temenê wê de ajoyekê jî werêne ser ziman. Ji ber ku aliyekî girêdanê û hebûna wê ê bi vî rengî jî heya. Her wusa girêdana li dora jinê, wê ji çend alîyan ve were fahmkirin. Aliyê pêşî ê fahmkirinê ê li ser têkilîya zayendî ve ya. Aliyê din ê duyem jî, wê bi hîskirina li hevdû re bê. Têkilîya zayendîtîyê, ku di temenê wê de ajo heya jî, wê hîs û xwestekê bide çêkirin bi mirov re. Mirov jî li ser wê re dimeşe. Ev hîskirin û xwestek, wê weke aqilê mejiyê wê demê bê ku mirov bi wê weke ku bihizirê û tevbigerihê bê. ..

Mêl û xwestek, wê temenê afirîna tevgerên keseyetîyê jî bin. Her wusa, keseyet û tevgerên, wê bi çûn û hatinên ku mirov di jîyanê de dike re wê hin bi hin reng bistêne. Li ser wê re wê biafirê. Mirov wê bi tevgerên keseyetîyê xwe weke aliyekî giring ê vê rastîyê xwe bide dîyarkirin. Tevgerên keseyetîyê, wê rengên gavavêtin, çûnûhatin û rabûn û rûniştina mirov bin. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov, wê li gorî ancama wê kirinê, êdî wê di mejiyê xwe de bide rûnandin. Başî û ne başî, ku weke ancama tevgerînê, wê tenê rengê tevgerîya keseyetîyê bide dîyarkirin. Wê hebûn û nebûna wê nede dîyarkirin.

Ji tevgerên keseyetî, wê pêvajoya bi ber tevgerîyên hevbeş ên civatî wê êdî xwe bidina dîyarkirin. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku çend ku mirov dema ku bahse tevgerên keseyetîyê bike ku di temenê wê de em li têgînaka civatî bigerihîn jî, lê her wusa ji wê zêdetirî, dema ku em li aliyê wan ê hevbeş û ne hevbeş bihizirin, wê xwe weke tevgerên keseyetîyê û ên hevbeş ên civatî û hwd bide dîyarkirin. Li vir, ev

întîbaya ku 'hemû tevger, ne civatî na' jî, li vir, weke hizrekê dîtbar dimênene ku mirov dikarê ji wê hem li ser keseyetîyê re bi têngîneka civatî re werêne ser ziman û hem jî, dikarê, li ser yekanebûna keseyetîyê re ne bi têngîna civatîtiyê lê bi ya keseyetîyê werênina ser ziman. Dema ku em vê dibêjin, em bi têngînî hebûna 'keseyetîyê' û ya 'civatîtiyê' ne dênina berhevdû û ankû vajî hevdu. Em di çerçoveya pêvajoyîna pêşketinê ê bi demê re de wê dihênina ser ziman. Ev li gorî xosletên demê û ên pêşketina di jîyanê de û ên bi mirov re de xwe dide dîyarkirin.

Hebûna keseyetîyê, bixwe jî, dema ku mirov li wê bihizirê, mirov dikarê weke têngîneka civatî jî werêne ser ziman. Her wusa li ser tevgerên kevneşopîkî re bê, li ser tevgerên hêstîyarî re bê, li ser tevgerên bîaqilî û hwd re bê, mirov dikarê di wê çerçoveyê de werêne ser ziman. Her tevger û ankû kirin, dema ku em li ser hebûna keseyetîyê û afirîbûna wê re li wê bihizirin, divê ku em bibêjin ku xwe bi wateyekê re dide dîyarkirin. Şîrovekirina tevgerê û ankû kirinê, wê rengê wê tevgera keseyetîyê ya ku dihê fahmkirin bide dîyarkirin. Mirovekî ku li gorî kevneşopîya xwe dijî, wê li gorî wê tevgerên xwe bi rêxistin bike û werêne li holê û bide dîyarkirin. Her wusa, mirovekî hêstîyar ku di kêlîkeka piçûk de dikarê bi hêstîyar bibe û tevgerên xwe bi wê bide nîşandin, wê di vê çerçoveyê de xwediyê keseyetîyê bê.

Li vir, kevneşopîyên civatî û ankû ên dema civatî, dikarin gelek tiştan di derbarê tevgerên mirov û keseyetîya mirov de bidina dîyarkirin. Her wusa, bi wê re jî, rengê jîyane mirov û hebûna wê ji kengî ve destpêkirîya û çendî kevn diçêt, wê karibê hinek nîşanakên wê bi xwe re bide dîyarkirin. Li vir, bi heman rengê, bi vir ve girêdayî, divê ku mirov werêne ser ziman ku her dem û ankû serdem xwediyê xoslet û teybetîyên xwe yên demî ya.

Dema ku di nava jîyane civatê a 'pêşketî' de ku bahse rengna keseyetê ên li berçav dihê kirin ku mirov di jîyane xwe de ji xwe re weke mînaq bigirê jî, her wusa di vê çerçoveyê de rengê wê yê jîyanê jî bi xwe re dide dîyar kirin. Mirov, dema ku bahse wan keseyetîyan û rengê jîyane wan dike, her wusa, çawa jîya na û çawa serkevtî bûna û hwd, di wê çerçoveyê de bahse wan û keseyetîya wan werê kirin. Ev, wê fêrek û azmûnek bê ku mirov bi xwe re bigirê bê. Di serdemên neolîtîkê de, dema ku mirov çawa mamutekê dide ardê sawalaka din ya ku bi ber wan ve hat ku çawa ew kuşt û ankû da ardê, ku yên din wê kirina wî mirov dibînin, wê ji wan re jî bê fêrek di jîyanê de ji wan re. Wî mirovî, çawa xwe parast û ankû çi hûner da nîşandin bo ku serbikeve, wê ji yên din ku dîtin re jî bê fêr û azmûnek. Fêrbûn, her wusa, di vê çerçoveyê de wê aliyekî jîyane mirov a girîng jî

bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku tevgerên mirovî en keseyetî ku dema ku mirov li wan dihizirê, her wusa mirov wan weke 'bûyîna di jîyanê de' jî dibînê. Her wusa, pêşnûmayna û ankû bi tevgerî weke 'naqşna' ku bûyîna jî, mirov dikarê wan werêne ser ziman. Di serdemên civatên me yên hemdem de, tevgereka me ya bi zanebûnê re heya. Mirov, dema ku dike ku fêr bibe, mirov bi gelek wateyan dike ku fahm bike. Piştî ku mirov kirinek kir û bûhûrt li dema piştê û ku dijî, mirov bi aqilê xwe li wê dema xwe ya bûhûrtî dihizirê ku wê fahm bike. Dema ku mirov li ser wê dihizirê jî mirov li ser hûrgilên wê çawa hena, yek bi yek mirov dike ku wê di mejiyê xwe de kifş bike. Gotina 'kifşê' ya di mejiyê mirov de her wusa li ser rewşeka ku mirov wê jîyayî û ankû hatî **jîyandin re xwe bi wate dike.**

Fahma mirov a ku di jîyanê de pêş dikeve, wê hin bi hin di jîyane mirov de kifşkarîya wê bi demê re pêş bikeve. Mirov, bi fêr û ezmûnê, zanînê wê hin bi hin pêş bixe. Zanîn, wê weke nasîna hewirdorê jî xwe bide dîyarkirin. Mirov û mêjiyê mirov, hertimî wê bi ya nayê zanîn ve ya. Çendî ku pêde diçe wê dizanê. Kifş dike. Di nava jîyanê de nas dike. Bi wê re jî xwe pêş dixê. Her wusa, cihê ku bi komî ku mirov bi hevdû re mirov dijîn, wê ewder temenê nasînekê jî bin. Mirov, dema ku zêde li devereke dimêne, wê nas dike. Her wusa, li vir, di destpêkê de ev nasîn, wê bi girêdanna ajoyî ve pêş bikevin. Lê wusa dihê dîtî û fahmkirin ku ew girêdana li ser zayendîtîyê re ku bi jinê ve heya, wê temenê wê mayîndatiya li cihê û girêdana li cihê jî bi xwe re biafirêne.

Dema ku mirov, vê yekê li wê dihizirê, ya ku mirov di serî de kifş dike, ew a ku bi komîkên piçûk, cihên ku li wê derfeta jîyanê heya, bicihbûn, dibê. Pêşî, cihê ku li wê ku wê were jîyîn li dihê nerîn ku ka li wir li wir cihê xwe parastinê weke şikeft û derfetên bidestxistina zad û hwd hena, li wan dihê nerîn. Cihên weke stargeh ku dihên bijartin, li wan, bicih cih bin. Ev cih, weke cihna ku mirov li wan dikarê xwe biparêze na. Her wusa, wê êdî demên dirêj li wan cihan bi mayîndayî jîyan bibê. Ev di aslê xwe de wê temenê pêşketina jîyane pêşî a gundîtîyê jî bê. Her wusa, di vê çerçoveyê de weke ku me hinekî li jor jî hanî ser ziman, bi hevdû re mayîn wê di temenê wan de têgînên weke stargeh û derfetên jîyanê ku li wan hena, wê hebe.

Mirov, dixwezê ku bijî. Hêsta jîyanê, mirov dike nava lêgerînan de. Her wusa hêsta jîyanê, mirov nikarê tenê bi aqil û li ser aqil re werêne ser ziman. Hinekî jî bi xwezeyî û ajoyî jî, divê ku mirov di vê çerçoveyê de

werêne ser ziman. Rengê pêşketina jîyane pêşî ku bi ber gundîtîyê ve diçê, weke gunditîyê ya. Lê ev rengê gundîtîyê, ne li cihan bicihbûn û her wusa li wan avakirina malan a. Avakirina malan pirr piştî dibê. Weke ku heta roja me li bajarên kurdistanê ên weke heskîfê ku hena şikeftên ku bi qawartina di latan de û di bin kevîran de re dihên çêkirin. Di vê çerçoveyê de dikin ku cihên herî baş ên weke stargeh çê bikin. Gelek herêmên kurdistanê, ku weke cihna pêşî jîyan li wan bicihbûya û pêşkeya, di wan waran minaqna baş didina ma. Her wusa, li dora çîyayê sipî, li herêmên weke Qandil, Zagros û Zapê û gelek herêmên din ên Serhed û Botanê, di vê çerçoveyê de li wan hinek şikeftên ku mirov dikarê di vê çerçoveyê de werênina ser ziman hena. Herêmên weke ber diclê, firatê, xabûrê, zap û zagrosê, ber çîyayê kurda û dora wê, semsûr, elezîz, meletî, di vê çerçoveyê de weke cihna ku di wan demên destpêkê ên pêşketina jîyane komî de ku cihna baş in. Her wusa, herêma ber bahre reş û hinek herêmên bahre reş ku î ro di bin avê de jî mana, di vê çerçoveyê de mirov dikarê wan werêne ser ziman.

Bi teybetî, herêmên kurdistanê, deverên ku weke cihên ku di wan de çemê xabûr, diclê û firat, zap û zagrosê û hwd ku di bûhûrê wê de verina ku li dora wan bicihbûn bibe û jîyane bikomî pêş bikeve. Her wusa, li kurdistanê pergale vê pirr zêde pêş dikeve. Daristanên herêmê, pirr gûr in û derfetên jîyanê bi deverên xwe yên avî re didin. Ev jî, dikin ku li wan jîyan zûtir pêş bikeve.

Li vir, jîyane gundîtîyê ku em li wê dihizirin, her wusa, mirov dibînê ku weke çerçoveyeka wê ya giring, bi pergali pêşketina wê bi wê jîyane komî re mirov dibînê. Li kurdistanê, ku di nava civate kurd de heta roja me jî hebûna xwe bi gelek astengîyan daya domandin, pergale jîyane 'koçerîyê', mirov dikarê weke pêvajoyîna piştî ê pêşketina wê jîyane komî ku ew êdî pêş dikeve werêne ser ziman. Pergale jîyane, ku hebûna herêmên avî, herêmên şîn ên jîyanê re bi derfet û ku temenê stargehê li wan heya, di vê çerçoveyê de dihêne ser ziman.

Ev pêvajoyên jîyanê, pêvajoyîna ku mirov dikarê wan êdî weke pêvajoyîna hin bi hin ku êdî bi aqil pêş dikevin jî werêne ser ziman. Mejiyê mirov, care pêşî ku bi dest xiyalkirinê dike, wê nikarê ti wateyê bidîyê de. Mirov, bi wê dikeve rewşek din de. Hebûna dîtina xewnê, di vê çerçoveyê de wê bandûra wê pirr zêde li jîyane mirov hebe. Lê ji aliyekî din ve jî xewn, nîşanaka tiştêkî din a jî. Ew jî, ew a ku xêva mirov di mejiyê mirov de êdî çî dibînê di xwe de digrê û wê şîrove dike. Yanî, mirov dikarê di çerçoveya wê şîroveya mejî a ku bi xêvê dibê re jî werêne ser ziman. Li ser

vê re mirov, wê li jîyane xwe bihizirê. Her wusa, aqilê mirov, bi wê re bi wan xiyalkirinên pêşî, pêvajoyên xwe kevnera a destpêkê jî dijîn.

Jîyane mirov, di vê çerçoveyê de êdî li ser dîtina bi mejî re wê zûtir pêş bikeve. Her wusa di vê çerçoveyê de bi ketina jîyane mirov a aqil, wê bi xwe re gelek tiştan û pêvajoyên pêşketinê bi hevdû re werêne. Hin bi hin, mirov dema ku bidest safî û zelal kirina ji hevdû a başî û ' nebaşîyê, wê temenê pêşketina têgînên rewîstê jî bi xwe re bide pêşxistin. Li vir, Divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku aqil, dema ku tevî jîyanê dibê, êdî bidest kifşkirinê dike. Pêvajoyên ku piştî diafirin, pêvajoyên rewîst, pêşketina jîyane bicihbûyî, têgîna dê û bav, mazin û piçûk, serdest û bindest û hwd, wê pêş bikevin. Her wusa, mirovê bihêz ku dikarê xwe biparêzê bi hêza xwe, wê weke mirovê serdest ku serokatîya wî tê herêkirin jî bê. Ji ber ku herkesek, pêwîstîya bi parastinê heya, li hemberî telûkeyên di nava jîyane xwezayê de.

Jin, zarok, pîr û kal hena. Ev jî, weke beşna jîyanê ên ku mihtacî parastinê na. Kî dikarê wan biparêzê, wê bi vî re bîr girêdan. Wê bi wî re bijîn. Di vê çerçoveyê de kî bi hêza jî, wê li gorî wî û gotina wî bê kirin. Di nava jîyane de mirov, wê êdî di vê çerçoveyê de jîyane xwe bide domandin.

Jîyane hevbeş, wê di vê çerçoveyê de wê hin bi hin pêş bikeve. Wê tevger û dîtînên hevbeş wê pêş bikevin. Wê jîyane hevbeş pêş bikeve. Her wusa, bi hevdû re nêçîrkin û piştî cohtkirin wê pêş bikeve. Nêçîrkin, wê temenê dabara pêşî a jîyane mirov bê. Mirov, çi nêçîr dike, wê temenê wê jîyane komî bê. Her wusa, mîrê ku li dora jinê kombûya, dema ku nêçîr dike, wê nêçîra xwe werêne bi wê re û zaroya wê re parve bike. Ev jî, wê rengê parvekirinê bê.

Parvekirin, di vê çerçoveyê de weke aliyekî vê jîyanê e xweza dide dîyarkirin. Bi vir ve girêdayî mirov dikarê vê yekê jî werêne ser ziman ku jîyane mirov, di vê çerçoveyê de wê xwe bidomîne. Bi hevdû re çûyina nêçîrê, wê bi hevdû re bike ku bidest bixin. Tişt û nêçîrên ku bi hevdû re kirina, wê temenê wê hevbeşîyê bê. Ev jî, wê jîyaneka bi komî bi xwe re werêne. Jîyane komî, di vê çerçoveyê de dema ku mirov li xosletên wê dihizirê, wê zêdetir li ser girêdana bixwûnê ve heya. Dema ku kom di nava xwe de têkiliyên zayendî didêne û zarok çê dibin, wê ew weke malê komê bin. Ev zarok, dema ku di nava wê komê de mazin dibin jî, wê derûnîyeka hevbeş bi wan re li ser wê jîyane komî re bi wan re biafirê. Xosletên nêçîrvaniyê û her wusa teybetîyên jîyane ên ku hena, wê bi fahma wan re mazin bibin. Ev jî, wê bi demê re derûnîyeka komî ya girseyî bide

afirandin. Mirov, ku di nava komê de ya, xwe xort û bihêz dibînê. Lê bi tenê zayîf û lawaz dibînê.

Ev jî, wê bi xwe re bi demê re li ser derûnîyê re rewşeka ku em dikarin bi gotina yawêtîyê(‘aîdîyetê’) re werênina ser ziman wê bîafirêne. Her zaro, dema ku tê dûnyê di nava komê de, wê bi ast radaya di nava komê de heya wê bi wê mazin bibe. Her wusa, wê di nava komê de fêrî xwe parastinê bibe û wê ji ezmûnên ku wê yên ku hena, sûd bigrê. Bi wê, wê êdî ew mazin bibe. Ev jî, wê êdî derûnîya kombûnê, hin bi hin qayim û xort bike û li ser temenê **bicîhbûnê re bicîh bike.**

Li vir, di dewama vê rewşê de dema ku em bahse têngîna hevbeşîyê werênina ser ziman, wê ev rewşa bûyîna zarokan di nava komê de weke rewşeka giring xwe bide dîyarkirin. Zaro, bi wê têngîne mazin dibin. Derûnîya girseyî, wê bandûra wê pirr zêde hebe. Bi demê re çendî ku mirov dijî, wê bi fêrbûn û ezmûnên mirov ku bigrê jî wê bandûra wê hebe. Mirov, di vê çerçoveyê de dema ku dinerê, her wusa, bikomî, jîyane komî, wê li dora jinê bibe. Di vê çerçoveyê de wê stargeh, parastgeh û her wusa fêrbûna jîyane bi xwezayê de wê bidest bike. Li vir, em divê ku werênina ser ziman, têngîna parastgehê, wê di çerçoveya jîyane komî de ku dikarê xwe bide jîyandin de wê bibe.

Mirov, wê di nava jîyane komî de hin bi hin fêrî sûdgirtina ji xwezayê bibe. Her wusa, wê çawa karibê di nava xwezayê de bijî, wê fêr dibê. Di nava xwezayê de, fêrî xwe parastina li hemberî hêrîşên ku tên li ser wî dbê. Her wusa bi wê re jî, wê regekî jîyanê bi du-dîmenî ku aliyekî wê ew koma ku mirov di nav de dijî û aîdî wê ya bê û aliyê din jî, ew xwezaya ku di nav de dijî bê. Dema ku mirov di nava komê de ya, li hemberî hêrîşên ku tên li ser wî, li ber wan bi cegertir û wêratir disekinê.

Jîyane bikomî, li vir, di dewama wê de wê hin bi hin pêşketina fahmkirinê jî li ser fêr û ezmûnan re bibe. Her wusa, ew derûnîya komî jî, di çerçoveya wê de weke hîmekî giring wê xwe bide dîyarkirin. Derûnîya komî, wê di çerçoveya komî de temenê wêratîyeka li hemberî telûkeyên ji xwezayê bê ku di temenê wê de jîyane komî û bi hevdûrebûna bikomî heya. Di vê çerçoveyê de dibê.

Derûnîya komî, wê bandûra wê pêş bikeve. Her wusa, ew pêvajoyên piştre ên jîyane komî ku em dikarin bi pêşketina gundîtîyê û hwd re werênina ser ziman û pêş dikeve, wê xwediye wê derûnîyê bê. Dervî, wê derûnîyê wê derûnîyek serdest nebê. Mirov, çendî ku piştre, piştî wê pêvajoya pêşketinê a bi gundîtî û hwd ku bi tenê diçe nêçîrê û hwd jî, lê ew dîsa ne bi tenê ya. Ber ku ew, di mejîyê xwe de xwediye wê derûnîya

girseyî ya komî ya. Ew bi wê dijî. Dervî wê najî. Her wusa, êdî dema ku ew bi tenê diçê rêvîtiyekê û ankû nêçîrekê wê bi wê derûnîya ne bi tenêbûnê re wê di xwe de û di mejiyê xwe de hebê û bijî. Ya ku wê ji aliyekî ve temenê serkevtina wî jî bê, wê ev bê. Derûnîya komî, di vê çerçoveyê de wê, ji xwe bawerîtiyê bi wî re diafirêne. Dema ku hêrîşek were li ser wî, di mejiyê xwe de dizanê ku ew ne bitenê ya.

Ev zanebûna bi derûnîya komî ku mirov di mejiyê xwe de wê dijî, têrbûnaka hîssî jî bi mirov re bide çêkirin. Ev çerçoveya derûnîya komî ku mirov di wê de bi wê dijî, wê ji ya mirovê bizane ê serdema me nekêm têrtir bê bo mirov ku bi wê bijî.

Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku ev tenê aliyekî wê yê jîyanê ya. Lê li vir, di vê çerçoveyê de dema ku mirov li ser keseyetiyê re dihezirê, her wusa ya ku mirov dibînê jî ew a ku di vê çerçoveya jîyane komî de, nerînên û dîtînen hevbeş, tevgerên hevbeş, rêvîtiyên hevbeş, nêçîrên hevbeş, têkilîyên hevbeş û hwd, bi gelek aliyên din re wê pêş bikeve. Ev jî, weke aliyekî din ê vê pêşketina ya ku wê di çerçoveya wê jîyane komî de bê. Ev hevbeşiyên ku pêş dikevin, salixkirina wan, wê fêrbûnê bi zanebûnê bide pêşxistin. Her wusa jîyane bi wan re wê temenê têgîneka 'civatî' bi xwe re werêne bo mirov.

Ev tevger, kirin, dîtî, nêçîr, têkilîyên hevbeş û hwd, wê weke nîrxna ku keseyetekê bi xwe re diafirînin jî bin. Her wusa di vê çerçoveyê de wê mirov bi wê re bijî. Mirovê ku bi hêz û qûdreta xwe derketîya ser serê komê, wê weke 'serokê komê' xwe bide ppêşxistin û naskirin Herkesek, wî bi wê rengê herê bike. Wê li gorî wî gavê biavêjin û bijîn. Ji ber ku bi hevdu re gavavêtin, wê temenê domandina jîyane mirov jî bê. Dema ku mirov bi hevdu re ya, wê karibê baştir xwe biparêzê. Di vê çerçoveyê de aliyekî jîyane komî, wê di vê aliyê de xwe bide dîyarkirin. ..

Jîyane komî, aliyê wê yê stargehê jî divê ku mirov li vir gotinê li ser wê bibêje. Ev alî jî, wê bi demê re pêvajoyîna giring bibûhûrêne. Her wusa, 'malbatîtiya' roja me ku mirov bi wê bi stargehekê dijî jî, wê pêvajoyek piştî ya wê pêşxistina stargehê bi jîyane di şikeftan hwd de bê. Şikeft, wê cihna ku li wan bikomî jîyan pêş dikeve bê. Her wusa, bi hevdu re xwarin bê. Piştî bi demê re nêçîrkirin û parvekirina wê nêçîrê di nava komê de, li devereka baş û ne li cem wê şikefta ku mirov bi jîyanî di wê de dijîn hin bi hin kirina cohtkirin û çandinê û hwd, wê pêşbixe. Ev, wê temenê wê bê ku mirov wê şikefta ku di wê de dijî êdî weke malekê ji xwe re pêş bixe û di wê de bijî. Her wusa, malîti, wê bi vî rengê temenê wê yê pêşketinê pêş bikeve. Bicîhbûna mirov bi vî rengî bi stargehî û

pêşxistina malê û di wê de jîyankirin, wê pêvajoyeka giring a destpêka
pêşketina jîyane mirov jî bê.

Bicibhûna bi malî, bi xwe re gelek tiştên weke têtîhî ku divê ku mirov fahm bike û werêne ser ziman wê bi xwe re werêne ser ziman. Her wusa, pêşî wê tiştê bitêgînî dihêne ser ziman ku mirov hin bi zanebûya ku dikarê di cihê ku li wê dijî de êdî dikarê ji xwezayê sûd bigrê. Lê aliyê din ê herî giring ew a ku di vê çerçoveyê de 'afirandin' bi rengê çandinê û hwd, êdî dike. Li bejê nêçîrê dike. Di nava avê de masîyan digrê. Her wusa, bi vî rengî gelek tevgerên din pêşxistina. Bi gotinaka din, em dikarin vê rengê pêşketinê bi gotinaka din ku kurd, ji sawalan re bikardihênin bo wê bikarbênin. Dema ku haspek û ankû sawalaka din ku ji xwezayê hatîya girtin, bo ku fêrî wê jîyane wê bicibhûnê bibe, wê 'ahl' dîkin. Ankû wê, 'kedî dkin. 'Kedîkirin û ankû 'ahlkirin', dîsa weke ku kurd dihênina ser ziman, ji xwezayê xwe ya xwezayî a ku di nav de bêserûber dijî a 'yebenî' dûrkeve û kedî bibe. Bo bizin û ankû pazên ne kedî, 'kovî' dihê gotin. Yanî, ne bicib in. Lê dema ku hatina kedîkirin û ankû ahlkirin, dema ku çendî ku herina deverê ku biçêrê jî, wê dîsa di demên êvaran de werê malê. Bi gotinaka din, kedîkirin, fêrbûna jîyane bicibhûnê ya. Her wusa mirov jî wusa fêrî jîyane bicibhûnê ya. Êdî alimîya cihê ku li wê dijî. Herê kûderê, wê rêya wî were û vegerihê were wir.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku jîyane malbatî, wê di vê çerçoveyê de pêş bikeve. Her wusa, bi jîyane bicibhûnê re wê rêgezên jîyanî ku mirov wan di jîyane xwe de weke 'nirxekê' esas digirê û li gorî wan dijî wê pêşbikevin. Bi wan re wê bijî. Minaq, dema ku em bahse 'malê' bikin, divê ku em bibêjin ku di malê de 'malbat' dijî. Malbat, ji jin û mêrekî ku wê bi hevdû re bijîn pêktê. Piştî zaroyên wan ên ku wê ji wê têkilîya wan ya zayendî ku wê bibê, wê tevî wê jîyane wan bibe. Bi vî rengî, wê malbate ku di wê malê de dijî, wê hin bi hin mazin bibe.

Her wusa, ew zaro jî, wê mazin bibin û weke dê û bavên xwe, wê ew jî têkilîyên zayendî bi hevdû re dênin û wê ji wan zaroyên wan jî çê bibin. Di rengê van malbatên pêşî de tê dîtin ku sînorê têkildanîna bi hevdû re tûna ya. Keç û kûrên di malê bi hevdû re têkilî danîna. Heta ku piştî ev rengê têkilîyê, weke ku bi vegotina 'Adam û hawa' de tê dîtin ku 'Adam û hawa', zaroyên wan ku diibin, keç û kûrên xwe bi hevdû re dizewicênin. 'Bûyara Habîl û kabil jî, wê li ser rewşek bi vî rengî wê biqawimê. Her wusa, bo fahmkirina vê têkilîya di nava malbatê de wê evgotinên ku piştî hatina vegotin, wê pirr vegotinbar bin.

Têkilîya zayendî, mirov dikarê pirr kûr li ser wê bisekinê. Di kifşkirina têkilîyên mirov de wê rengekî wê yê dîyarker jî hebe. Her wusa, têkilîya zayendî, bi xwezayîya jîyane mirov re, mirov dikarê bi ajo'yê re jî wê werêne ser ziman. Her wusa, di nava malbatê de wê sînore têkildanînê nebê.

Her wusa, ji vir û pê de, dema ku mirov hewl bide ku mirov bahse malê û malbatê bike, mirov wê bahse bi dîrokeka pirr demdirêj û ku pêvajo bi pêvajo, biast û rada dibe û dibê xwediyê têkilîyên tevlihev bike. Malbat, weke rewşeka ku wê hertimî di serdemên aqil de ku mirov serî li ser wê bistêne bê. Têkilîyên nav malî û ankû malbatî wê çawa bin, her wusa, wê çawa pêş bikevin, li ser wê re wê hizirkirin bibe. Ya rast çi ya, wê hewl bê dayîn ku were fahm kirin. Fahmkirina navaroka gotina malê û ankû malbatê, wê dîrokeka bi hezaran salan bi me bide nivîsandin.

Malbat, bi pêvajoyên pêşketinê û her wusa dîroka wê ya malbatitîyê re dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa mirov dîroka wê kevn diçe. Her wusa, wê malbat, hîmekî giring ê pêşketina jîyane komî û civatî jî bê. Rengê pêşketina jîyane komî a bi hev re, wê bi rengê pêşketina jîyane nava malê ya malbatê re were kifşkirin. Bo vê yekê, giringa ku mirov li ser navaroka gotina malbatê pirr baş bisekinê. Di dem û pêvajoyên piştî ên malbatê de wê rewîst, kevneşopî, aqil û zanebûn û hwd, bi wê awa û reng bistêne. Her wusa, ku di destpêka pêşketina malbatê de pêş dikeve, bi aqil re têgînên weke hîyererşîkî wê pêş bikevin. Hem ji navaroka gotina jîyane komê ber bi ya malbatê ve û hem jî vajî wê ji nava ya malbatê ber bi ya jîyane civatî ve, wê bi awayekî çaprastî li hevdû, wê pêşketina hevdû bide dîyarkirin.

Rastîya malbatê, divê ku mirov wê baş fahm bike. Hemû pêvajoyên pêşketina jîyana komî, wê piştî destpêkeka wan ji nava malê wê hebe. Her wusa, pêşketina têgîna dayikê û piştî ya bav, wê giring bê ku mirov fahm bike. Kifşkarîya van gotinan çawa pêş dikeve, divê ku mirov li pêvajoyên pêşketina jîyane civatê binerê û fahm bike.

Li vir, divê ku mirov bi gotina malbatê re li vê jî binerê û fahm bike ku wê ev gotin, gotina 'komê' û ankû ya 'kombûnê' bi xwe re jî salix bike. Di vê çerçoveyê de wê rastîya gotina bicihbûnê, rengekê wê bi xwe re bide dîyarkirin. Jîyane bicihbûyî, dema ku em bahse wê bikin, divê ku em bi wê re bahse rastîya pêşketina zanebûnê û keseyetîyê bikin. Her wusa, li vir, dema ku em di vê çerçoveyê de bahse rastîya malbatê bikin di malê de, wê bi wê re were fahm bikin ku keseyet û zanebûn wê bi hevdû re pêş bikevin. Mal, wê di hîmê wê de ew kombûna li şikeftan a pêşî wê hebe. Bi

wê re jî, wê li ser wê re pêvajoyên xwe yên pêşketinê bijî. Lê li vir, dema ku em bahse têngîna malbatîtîyê bikin, divê ku em bi wê têngîna kombûnê ya komî û bi wê re bahse girêdana bicih jî bikin. Ev jî, bi wê re pêş dikeve. Wê malbat, weke regekî wê kombûnê bê. Lê gotina 'malbatê' weke gotinaka pirr zora jî ku mirov di nava wê rengê têkiliyê de ku wê salix jî bike. Ji ber ku li vir, dema ku mirov bahse pêvajoyên malbatîtîyê bike, wê li ser keseyet, rewîst û kevneşopîyên jîyanî ku li gorî wan mirov jîyane xwe dide domandin, wê werîna bîra me. Em, divê çerçoveyê de em dema ku bahse têngîna 'malbatê' bikin, divê ku em ji pêvajoyeka piştre ya kombûn û bicihbûna mirov a di jîyanê de re werêne ser ziman. Bo vê yekê, giringa ku mirov rastîya wê baş fahm bike û werêne serêne ser ziman. Rastîya malbatê, weke rastîyaka dîrokî, ya jîyane bicihbûyî, mirov dikarê wê werêne ser ziman. Bi wê re jî, weke rastîyeka bi nirx a bikevneşopîkî werêne ser ziman. Jîyane bicihbûyî, bo ku em bahse bicihbûyîna wê ya bi malî bikin, divê ku em bi wê re di hîm de bahse keseyet, rewîst û kevneşopîyan bikin. Her wusa jî, ev wê pêvajoyek piştî ya li piştê pêvajoya bicihbûyîna wê werê. Li ser vê têngîna 'bicihbûnê' ku em bahse wê dikin, divê ku em hinekî wê jî fahm bikin. Li vir, di serî de divê ku em vê yekê werêne ser ziman ku têngîna bicihbûnê, wê wateyên weke ku dema ku mirov li cihekî biciha, ku karibê li wir bijî û jîyane xwe bide domandin bixwe re bi wate dike. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê rastîyê jî werêne ser ziman ku gotina bicihbûnê, bi xwe re têngîna kombûnê, karîna dabara xwe kirinê, li cihê ku lê bicihbûya ku ji xwe re zad biçênê û bidest bixe û bi wê bijî, û hwd, têngînên bi vî rengî bi xwe re bi wate dike û dihêne li ser ziman. Rastîya, bicihbûnê, wê di vê çerçoveyê de bi wê jîyane ku mirov wê dijî re, wê mirov di nava wê de bigihêne hinek tevger û nirxên ku hevbeş jî. Ya ku wê gotina jîyane bicihbûyî, hinekî jî bi xwe re bide salixkirin û weke aliyekî wê yê giring jî bê, wê ev bê. Tevgerên hevbeş, wê rewşa jîyane hevbeş a bicihbûyî werêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov di dewama wê de werêne ser ziman ku di vê Çerçoveyê de mirov wê li ser wan tevgerên hevbeş re wê bike ku têkiliyê bi hevdû re dênê. Her wusa, kirinên ku dişibihina hevdû, ku li gorî ancama wê were salixkirin, wê di vê çerçoveyê de wateyekê bi xwe re di vê çerçoveyê de bike mejî de.

Kirin, tevger, hewldana ji hevdû re gotin û ankû vegotina tiştekî û an jî rewşekê û hwd, di vê çerçoveyê de çerçoveyeka rewşa têkilîyê û têkildanîna jî bi xwe re bide afirandin. Li ser vê rewşê de dengên ku wê êdî mirov ji qirîqê derxe, wê li ser wan re ku çendî pêşî bi qêrînî jî bin, lê

wê di çerçoveya hewldana vegotina tiştek û rewşekî de bin. Dema ku destê mirov jî êgir di şawitê, weke ku di kurdî de deng dihe derxistin wê bêgotin 'bivvvvv'. Bi heman rengî dema bihêrsbûn bû, wê ji qiriqê bi hirahirekê deng bide û bêje 'hiiiiii'. Lê bi van dengên ku mirov wan derxê re jî, wê rû û laşê xwe jî bike rewş û awayan de. Bo vê yekê, hinekî, çend ku hin bi hin deng li ser rewşên xwezayî re derdikevin jî, wê rengê vegotinê ê bi laş re wê hebe, ku em dikarin jî wê re jî bibêjin 'zimanê laş' jî.

Awayên têkildanên wê di nava wê jîyane hevbeş a bicihbûyî de li gorî wê biafirê. Ankû, wê ji aliyê mirov ve were pêşxistin. Her wusa pêşxistina wê jî, wê rengê wê yê giring ê ku divê ku mirov li ser wê bisekinê bê.

Di nava jîyane bicihbûyî de gelek tevgerên hevbeş, wê werina pêşxistin. Her wusa di mejî de fêrbûna li ser van tevgerên hevbeş re jî, wê rengê têkildanên jî bi xwe re li ser wê re bide pêşxistin. Di nava jîyane bicihbûyî de hinek kirinên hevbeş hena. Pêşî bi demê re pêşketina bi hevdû re çûyîna nêçîrê heya. Piştî, wê cohtkirin û her wusa çandînê pêşbikeve. Bi wê re jî, wê di pêvajoyên piştî de mirov fêrî bikarhanîna êgir bibe. Pêşî, ji sarmayê xwe li ber êgir germbike. Piştî jî, wê fêrî li ser êgir çêkirina xwarinê û hwd bibe. Ev jî, weke rengna giring ên pêşketinê na. Tevgerên ku mirov wan pêşdixe, wê pêşî, mirov wan dûbare bike. Çendî ku dûbare kir, wê bi wê dûbare kirinê re di mejî de weke fêrbûnekê wê kirinê bicih bike. Piştî weke wê kirinê, wê carek din bike. Yekî din ku bi çavê xwe ew kirin dît, wê ew jî bike ku weke wê bike. Ankû, dema ku mirov dît ku mirovekî li berçavê wî çawa nêçîr kir û bi serket, wê ew jî wê sûd bigirê û weke wê bike. Dema ku care pêşî, dît ku yekê di şikeftê de li ser êgir tiştek pijand û ankû sor kir, wê ew jî weke wê bike. Dayikek, dema ku zaroka wê tê dînyê, ew piştî ji singa xwe wê şîr dide. Ev şîrdayîna zarokê, weke teybetîyeka hemû zindiyên mê ên di xwezayê de ya. Mirov û ankû jin, çawa ku dibîne ew ji zaro ji singa wê şîr divexwe, her wusa, wê were hişê wê ku di singa sawalên din de jî ew şîr heya. Her wusa, wê piştî bike ku wî şîr jî wê bigrê. Ev jî, wê di nava jîyane bicihbûyî de wê pêş bikeve. Piştî jî, di pêvajoyên gelek piştî de jî, wê di nava pêşketina wê jîyanê de, wê bidest xistina şîr ji sawalan zêdetir bikin. Wê ev jî, weke rengê xwe jîyandin û dabarkirina di jîyanê de a di dema jîyane bicihbûyî de bê.

Mirov, di vê çerçoveyê de wê pêşî bi kirinên xwe bixwe re wê fêrbûnê li ser xwe û rastîya xwe re bidest bixe. Bi wê re jî wê êdî vê yekê bi demê re pêş bixe. Wê di demên piştî jî pêşketina jîyane komî û civatî de ji wî

şîrî çêkirina mast û panîr jî mirov fêr bibe. Her wusa, wê ji sawala ku bi nêçîrkinê hatî bidest xistin, wê ji goştê wê xwarinê çê bikin. Pêşî, 'goştê çê', wê bixwûn. Lê bi demê re mirov wê 'goştê çê' nexwê. Wê goştê ku bidestxistî wê li ser êgir bipijîne, sorbûnê û ankû bikelenê. Ev fêrên ku di nava jîyane bicihbûyî de ku mirov bidest dixê, wê bi demê re zêdetir bibin. Mirov, wê dûbare û dûbare wan êdî bike. Ev dûbare kirin, wê fêrekê bê. Mirov, wê bi demê re li ser wê dûbarekirinê re bi demê re ya baştir bidest bixê. Her wusa, birêxistinkirina jî xwezayê û li ser kirinan re, wê di vê çerçoveyê de mirov bipêş bixê. Ev dûbarekirin û her wusa kirinên hevbeş, ku di nava wê jîyane bicihbûyî de ku gelek mirov wê dîkin, wê fêrekê bê. Wê bi demê re weke rengê tîkildanê jî bê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê bi wê re werêne ser ziman ku rastîya tîkildanê di vê çerçoveyê de li gorî wê rengê jîyane bicihbûyî û tevger û kirinên wê, wê xwe bide pêşxistin.

.....

Li ser kirin, tevger û keseyetîyê re têgîna civaknasiyê. ..

Her wusa li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku civaknasî, heta nûha gelek zanistên ku li ser wê serî wastandina bûya. Di aslê xwe de her kirina mirov a di jîyanê de wateyeka wê ya civaknasî heya. Fîlosofên weke Weber civaknasiyê weke 'tevger/kirinên hevbeş' re dihênin ser ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê tevgerê/kirinê di rêya wê ya ku di wê re pêş dikeve de bi bandûr û tesîra wê re bi sedemên wê re dihê kirin ku were fahm kirin.

Mirov, di nava jîyanê de dijî. Her wusa, mirov weke zindiyekî xwediyê jîyanê ya. Divê çerçoveyê de jî mirov dikarê bahsê bike. Jîyane mirov di vê çerçoveyê de girîngî ku mirov li ser wê re bihizirê û bike ku wê fahm bike û werêne ser ziman. Kirin û tevgerên mirov ên di jîyanê de rewşa mirov a di jîyanê de jî bi xwe re didina dîyarkirin. Li vir, em bi vir ve girêdayî werênina ser ziman ku kirin û ankû tevger, hinekî jî dîtbar a. Bo vê yekê, ev jî, di şîrovekirinê li ser civaknasiyê de dikarê bibê temenê şîroveyên ji hevdû cuda jî. Dema ku mirov di rêyekê de dimeşe û ankû mirov dema ku diçe û nêçîrekê dike, ew kirinaka mirov a. Piştî ku mirov ew kirin kir û pê de, êdî ew kirin hatîya kirin. Ev jî, kirinaka ku hatî kirin a. Ev kirin, di mejiyê mirov de bicih dibê. Li ser wê re mirov dikarê bahse tevgerîya di jîyanê de jî bike. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov, vê yekê jî werêne ser ziman ku, rastîya mirov a di jîyanê de bi tevger û kirinên mirov re di vê çerçoveyê de xwediyê dîtbariyê ya. Lê li vir, em hinekî bi teorîkî li ser mijarê bihizirin. Dema ku mirov li ser wê kirinê re

dihizirê, her wusa, mirov dikarê bi ancam û sedemên wê re li ser wê bihizirê. Dema ku mirov çû nêçîrekê, wê nêçîrekê bike û bi wê re ew nêçîra ku kir, bi wê êdî ew wê zikê xwe û koma xwe bide dagirtin/tişîkirin. Ev jî, wê bandûra wî nêçîrvanî li ser komê bide çêkirin. Wê girêdanakê bi wî ve bide çêkirin. Piştî jî, ew mirov, dema ku wê hîs dike, wê êdî bo wê herê nêçîrê. Bo ku xwe bide nîşandin.

Di her nêçîrê de wê bandûra wî zêdetir bibe. Wê wî maztir bike. Wê bandûra wî maztir bike. Her wusa, di pêvajoyên piştî ên jîyane bicihbûyî de, ev rewş, wê bi rengna din xwe bide domandin. Minaq, di roja me de dema ku mirov dike ku herê karekî ji xwe re bibînê û bixwezê ku di wê de kar bike, wê di berdêla wê de pereyan bistêne. Bi wê pereyê jî, wê malbata xwe dabara wê bike. Bo vê yekê, armancaka wê karkirinê heya. Bi wê re, êdî mirov di vê çerçoveyê de wê dide domandin. Di aslê xwe de ji destpêka bicihbûna di jîyanê de û heta roja me, heman tevger û kirin, dem bi dem bi wateyên demî û ankû rengên pêşketina demê re xwe dide domandin. Ev rengê nêçîrkirina destpêkê, di roja me de di rengê hewldana dîtina karkirinê û bi wê re ku pere qizinc bike û bi wê dabara xwe û malbata xwe bike, bi xwe re dide nîşandin.

Tevgerên mirov, bi demê re li ser aqilê mirov re hatina salixkirin. Her wusa bi wate kirin. Li gorî wê jî, mirov dike ku wan li gorî wê bijî. Tevgerên mirov û jîyane mirov a ku mirov wê dide domandin, di vê çerçoveyê de têkiliyeka jîyanî di nava wan de heya. Di destpêka jîyanê de mirov bo çi nêçîrê dike? Bo ku jîyane xwe bide domandin, pêwîstîya mirov bi xwarinê heya. Dike ku wê bibînê, dakû ku karibê jîyane xwe bide domandin.

Mirov, bi gîyan û canê xwe ve bi jîyanê ve girêdayî ya. Bo vê yekê, bo ku wê jîyane xwe bide domandin, pêwîstî bi xwe jîyandinê heya. Ev jî, çi ya? Ev jî, her wusa xwarina, vexwartin û stargeh a. Her wusa bi wê re jî parastina jîyanê ya. Di vê çerçoveyê de bo jîyanê, weke ku mirov di nava tekoşînekê de bê. Mirov, di vê çerçoveyê de hêza xwe bikardihêne. Hinekî jî, weke ku di serdemên piştî ên pêşketinê re de dihê dîtina, aqilê xwe bo vê bikardihêne. Jîyane xwe dike ku bide domandin. Mirov, bo ku bijî dixwe û divexwe. Her wusa, bo ku bixwe jî, xwarinê dike ku bibînê. Nêçîrkirin û piştî her wusa lêgerîna li xwarinê di vê çerçoveyê de ya. Mirov, di vê çerçoveyê de çendî ku karibê bixwe û vexwe, wê jîyane xwe jî heta ku bijî êdî wê bijî. Sedema nêçîrkirinê ev a. Piştî jî, her wusa di nava jîyane bicihbûyî de çêkirina xwarinê û hwd, di vê çerçoveyê de ya. Mirov di vê çerçoveyê de jîyane xwe dide domandin. Li ser hebûna jîyanê

de salixkirina jîyanê, di vê çerçoveyê de giringa ku mirov wê fahm bike û werêne ser ziman.

Li vir, têkilîya di nava civaknasiyê û hebûna jîyanê de di vê çerçoveyê de ji xwe mirov nikarê li ser wê nîqaşê jî bike. Ev, hevdû bixwe ya. Çendî ku mirov bijî, wê ew civaknasiya mirov jî pêş bikeve. Çendî ku mirov bijî, mirov wê tevgeran û kirinan bike. Ev jî, her wusa rengêkî çûn û hatina mirov a di jîyanê de ya.

Kirin û tevgerên mirov ên di jîyanê de ku di nava jîyane bicihbûyî de, wê di çerçoveyeka hevbeşiyeka di vê çerçoveyê de xwe bidina dîyarkirin. Ev kirinên mirov ên di nava jîyane komî de û her wusa di çerçoveya dûbarekirina wan de, ev hevbeşiya ku heya, wê temen û hîmê fêrbûneka mirovî a di jîyanê de jî bin. Mirov, bi wê re di jîyanê de fêr dibê. Di nava jîyane komî de mirov wê jîyanê, êdî wê çawa bijî, li gorî wê tevgerên xwe bi rêxistin dike. Piştî jî, wê wan tevgerên bi rêxistin kirî bi aqil bike ku salix bike û wateyê bide wan. Ev jî, wê bi demê re bi hanîna li ser ziman a gotinan re bibe.

Piştî ku mirov bidest hanîna li ser ziman a gotinan kir û pê de, wê êdî jîyane mirov bi wan gotinan re weke ku were salixkirin. Mejî, dema ku bi kirinekê dengê derxist, piştî wê wê gotinê û kirinê bi hevdû re bike ku ji bîr nekê. Li ser wê re êdî wê bike ku bi wê rengê werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de bi wan dengên ku mirov pêşî derdixe re wê gotin werina pêşxistin. Piştî li ser wan gotinan re êdî pêşxistina zimanê wê bibê.

Weke dengên ku hatina derxistin, wê werina girtin. Her wusa, ew deng, wê di çerçoveyeka salixkirî de wê mirov êdî wan di mejî de bigrê. Di wê jîyane hevbeş a bicihbûyî de kirinên hevbeş, wê weke gotinên hevbeş ên wê jîyane komî jî wê derkevina li pêş bin û pêş bikevin. Deng, aliyekî wan yê giring ev a. Çawa ku weke rewşekê hatina derxistin, ew wê êdî di çerçoveya wê rewşê de werina parastin. Mejî, bi wê rengê, wan qayd dike. Di vê çerçoveyê de kirina wan dangan û her wusa bi wê fahmkirina wan kirin û rewşên jîyanî, li ser girtina xêvê re mirov divê ku fahm bike û werêne ser ziman. Ya ku li vir, di vê afirandinê de weyneka mazin dileyizê jî, wê mejî û xêva mirov bê.

Kirinên hevbeş, wê fêrbûneka hevbeş a jîyanî jî bin. Her wusa di vê çerçoveyê de jî mirov dikarê werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de mirov fêr dibê. Mejîyê mirov bidest girtinê dike. Bi vê re jî, wê êdî di wê jîyanê de li gorî wê rengê jîyanê, xoslet û teybetîyên wê, kirinên mirov, wê reng û awa bistênin. Ev jî, divê ku mirov bi wê re werêne ser ziman ku wê hin bi hin bi xwe re keseyetîyê biafirênê. Keseyet, wê di temenê wê de fêrkirin

hebe û her wusa fahmkirinaka bi aqil wê hebe. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê werêne ser ziman. Lê keseyet, afirîna wê, taqabûlî pêvajoyeka pêşketî a civatî û jîyane civakî jî dike.

Di nava rewşa civaknasî de tevger giring a. Tevger, di serdema bicihbûnê de, weke ku civakî bin, wê bibin. Tevger, wê rengê jîyane civakî û xalên wê ên ku bi wê dihên jîyîn jî bin. Tevgerên hêrsê, tirsê, û hwd, ku mirov wan dide nîşandin, wê her wusa bi van rengên hêstî re bên salixkirin jî. Tevger, bi ancamên wan re wê bi pêvajoyên piştre xwe bi aqil bidina fahmkirin. Li ser wan re fahmkirin, wê bibe. Her wusa, wê tevger, di çerçoveya rengên pêşketina keseyetîyê û fahmkirinê de giring bin. Tevger, kirinên mirov ên di jîyanê de na. Wateye wan, bi kirin û gavavêtinên mirov ên di jîyanê de re dihên dîtin. Her wusa, tevger rengê jîyane mirov a di jîyanê de ya. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê wê werêne ser ziman.

Lê li vir, dema ku mirov bahse jîyanê bike, divê ku mirov tevgerên ku mirov wan dide nîşandin, bi sedem, bandûr û têsîra wan re werêne ser ziman. Bi wê re bi têkilîya wan ya bi hevdû re jî werêne ser ziman. Weke gavavêtina mirov a pêşî û ya piştre li dûv hevdû mirov dikarê bi hevdû re û bi hevdû ve girêdayî werêne ser ziman. Tehera tevgeran di vê çerçoveyê de di jîyanê de bi çerçoveya wê re xwe dide dîyarkirin. Aqilê mirov, piştî ku pêş dikeve ji wan tevgeran li ser fêrbûnê re, piştî ku zanebûnê reng stand û pêde, wê li ser wê re fahmkirin pêş bikeve. Weke ku fêrbûn li ser tevgerê re pêş dikeve wê fahmkirin li ser zanebûnê re pêş bikeve. Zanebûn jî li ser aqil re. Lê zanebûn, piştî ku pêşket û fahmkirina wê bû êdî, wê bi şûbjeyaka îdeayî, wê bidest fahm kirina tevgeran bike. Di vê çerçoveyê de, weke ku carna hin pêşîyên kurdan digotin ku 'li ser pêşî bihizira û piştre gava xwe biavêja'. Ev di çerçoveya de bi aqilbûnê re dihat gotin. Ev gotin, rastîyaka bi aqil û bi aqil gavavêtinê bi xwe re dihêne ser ziman. Ev jî, piştre, ji me dixwezê ku mirov weke ku Zerdeştîyan kirîya ku kirin û gavavêtinê dênina li aliyekî û aqil dênina li aliyekî û her wusa bandûra wan ya li hevdû û kifşkirina wan ya bihevdû û li ser hevdû bikin ku fahm bikin. Yê ku bi aqil, ev piştî Zerdeşt re baş pêşxist weke felsefeyekê wê wê Bûda bê. ..

Em dema ku bahse tevgerê bike di çerçoveya têgîna civaknasîyê de divê ku em hinekî hûr û kûr li ser wê bihizirin û bikin ku wê werênina li ser ziman. Her wusa, tevgerên ku di nava jîyane bicihbûyî de ku dibin, hevbeş in. Ev jî, wê çerçoveyeka jîyane hevbeş a civatî jî bi xwe re bike ku werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê bahse 'hevbeşîya civakî' bike.

Hevbeşîya civatî, tevgerên civakî jî ya. Ev jî, rastîyaka jîyane bicihbûyî ku wê piştîre pêş bikeve bê.

Tevgerên mirov ên hevbeş, dema ku mirov li ser wan dihezirê, di cih de di mejiyê mirov de tevgerên civakî, dihên berbîra mirov. Auguste Comte, di vê çerçoveyê de pêvajoyên pirr piştîre şîrove dike. Her wusa, weke 'têgînekê' heyîna civatî di çerçoveya tevgerên wê yê hevbeş de wê dihêne ser ziman. Tevgerên hevbeş ên civakî, piştî bûn û pêşketin li ser wan re diafirê, wê rewşeka weke ya 'peresendinê' wê li ser wê rewşê re xwe bide dîyarkirin. Li vir, Comte, têgîna peresendinê, aqilê civakî weke têgîna wê ku wê di wê çerçoveyê de olzanî, bawerî û metafîzîk pêş bikeve û piştîre jî li ser wê re civakên ku bi zanebûnê xwe pêş dixin wê pêş bikevin. Ev rewşa pêvajoyên civakîtiyê, her wusa divê ku mirov di dewama wê de werêne ser ziman ku tevgerên hevbeş, wê çerçoveya wê civatîtiyê biafirênin. Kirinên hevbeş, jîyane bi hevdû re, têkilîdanîna bi hevdû re û hwd, di vê çerçoveyê de pêş dikevin. Ziman û gotinên wê, bi dengên wan ên ku dihê derxistin, divê ku mirov di vê çerçoveyê de bi vê têgîna hevbeşîya civatî ya têkilîdanînê re werêne ser ziman.

Pêvajoyên civatîtiyê, her wusa, wê bi awayekî gaometrîkî, pêvajoyîna pêşketinê li ser têgîneka weke ya peresendinê re bi bûhûrênin. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê civak, xwe bi tevgeran biafirêne. Em divê ku di vê çerçoveyê de civakê, li ser tevgerên hevbeş ên ku hena re bi bicihbûyîna jîyane jîyanê re werênina ser ziman. Piştî ku bicihbûn bû û pê de, her wusa, wê di xate de di awayekî peresendinê de wê li ser van tevgerên hevbeş re wê pêşketin û pêvajoyên wê bîn jîyîn. Têgîna peresendinê a Auguste Comte, li vir, divê ku mirov bi tevlîbûnaka têgînî ya bûhûrîner a di rengê gavavêtinên geometrîkî ku li ser aqil re bikin ku wê werênina li ser ziman. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku rastîya civatê, di xate wê de jîyane wê didomê. Dema ku em bahse têgîna civatî ya civakî bikin, wê ev li ser tevgerên hevbeş re xwe bide dîyarkirin.

Dema ku em li ser kombûyîna civatî re bahse wê bikin, her wusa, kombûnên destpêkê ku diafirin, em dikarin di çerçoveya kevnariya pêşî a civakê de wê werênina ser ziman. Di destpêkê de li şûna aqil, hîs û ajo hena. Piştî ku aqil pêşket û pê de, wê cihê hîs û ajo' yê bigrê. Çend ku ajo, weke hastûyekê di bin wê aqilê de wê xwe bide domandin jî, lê wê serdestî û kifşkarî hin bi hin bi aqil re bê. Hîs, bi hêstî wê di çerçoveyek aqil de xwe bide domandin. Li vir, piştî pêşketina tevgerên civakê ên hevbeş, hêstê ku xwe li ser wê re afirand, wê êdî weke hêsta têgîna civatî û hwd jî, wê xwe bi wê re bide dîyarkirin. Hêst, li ser jîyankirinê re xwe diafirêne.

Hêst, wê her wusa piştire bi xiyalkirinê re pêş bikeve. Hîskirin, li ser tevgerên hevbeş re wê pêş bikeve. Her wusa, weke ku carna dengbêjên kurd, ku bi dengên xwe yên xweş wan jîyangerîyan divebêjin, wê bi wê vebêjinê re ew vebêjina wan bê malê gelek mirovên ku li wê di hisandin. Wê hêstê bi gelek mirovên ku li wê dihisênin re biafirêne. Ev jî, wê pêvajoyîna tevlihev di vê çerçoveyê de bi xwe re biafirêne. Ji aliyekî ve di çerçoveya xate pêşketina dîrokê de wê bi ber me û roja me ve çend ku dem bi bûhûrê wê pêşketin bibê. Lê ji aliyê din ve jî, di çerçoveya wê pêşketinê ve wê berfirehbûn di çerçoveya wê têngîna hevbeş ya civatî de çendî ku andamên wê komê zêdetir bûn, wê bi berfirehî pêşketina wê bibê. Ev jî, wê bi demê re bi çap û rastê wê re wê têngîna civatî bi xwe re biafirêne û pêşbixê.

Li vir, dema ku mirov bahse pêvajoyên pêşketinê ên li ser vê têngîna civatî û tevgerên wê yên hevbeş re bike jî, wê di cih de nîfşên piştire ku di nava wê rewşê de ku mazin dibin wê werina berbîra me. Ev jî, wê bi wê çerçoveyê mazin bibin. Piştî ku ew mazin bûn, wê bi zimanê têkildanînê, kombûnê û hwd re, wê xwediyê derûnîyekê bin ku ew li gorî wê têngîna civatî mazin dibin. Lê aliyekî van zaroyên ku piştire di nava wê hevbeşîya tevgerên civatî de ku dihê dinyê, mirov divê bi wê rewşa ku heyî ya wê kêlîkê û demê re ku werêne ser ziman a. Lê aliyê din jî, li ser xêvê re ya. Pêvajoyên ku mirov di nava jîyane xwe de bûhûrandina, ji aliyê mejî û xêvê ve jî, wê li hevdû kombûnê bide çêkirin. Ev jî, aliyê rakendî û ankû ê 'bîolojîkî' ê wê pêşketinê ya. Ev aliyê rakendî, nîfş bi nîfş bi mirov re xwe dide domandin. Ev jî, li ser malbatê û domandina wê re ya. Mirov jî, her dema ku weke zaro ji dê û bavê xwe hat dinyê, wê bi hevgirtin('sentez')îyeka di wê çerçoveyê de ku bi xwe re pêşxistî re wê were dinyê. Ji dê û bavê xwe, zaro, tiştê ku digrê, pirr a.

Her wusa, pingirînên ku bi komî dibin, wê ji vê aliyê ve bi du-alî xwe bidina dîyarkirin. Yek, bi xêvê û mejî re bê. Ya din jî, li ser tevgerên jîyanî ên ku bi hevdû re dihên pêşxistin a. Ev jî, wê bi hevdû re di ahengekê de xwe bidina domandin. Di ancama wê ahenge de jî, wê jîyanek hevbeş wê biafirê. Her wusa mirov wê têkiliyê bi wê biafirêne. Dengên ku bo rewş û tevgeran dihên derxistin, wê werina salixkirin. Her wusa, aliyê têkildanînê, wê aliyê giring ê pêşketina vê hevbeşîya civatî û tevgerên wê bê.

Dema ku em ji serdemên neolitîkî dihên serdemên sariştaniyê, ku em dibînin ku wê têngînên weke ol û bawerîyê û hwd, pêş bikevin. Ev têngînên wusa ku weke 'bîrdozîyên civatî ên destpêkê jî mirov dikarê wan werêne ser ziman, wê bi wê hevbeşîyê re xwedî weyn bin. Di bawerîyê de wê

mirov, di tevger, rewş û têtîne de weke ku 'weke hevdû' bin. Lê di aslê xwe de, ev tenê, hin tevgerên salixkirî ên hevbeş in. Mirov, wê hertimî, ji tevgerên xwe yê hevbeş ku salixkirina wê derbasiyê bike. Bo vê yekê, ti carî ya mayînda tûna ya. Hertimî, ya pêşxistin û ji wê derbasbûn heya. Pêvajoyên ku mirov li ser têtînen weke ol û bawerîyê û hwd re di bûhûrêne, wê bi hezaran salan di çerçoveya salixkirin û bixkirina wê têtîna civatî de bê. Her wusa, têtîna civatî, di vê çerçoveyê de êdî wê bidest xwe afirandinê bike. Pêvajoyên pêşketina felsefeyê, wê pêvajoyîna derbaskar bin di xate pêşketina pêvajoyên civatîyê de. Ev pêvajo, wê têtîna civatî, di çerçoveya aqil de ku çawa salix bikin û weke têtînekê pêşbixin bin. Felsefe, pêvajoyîna giring a ku di vê çerçoveyê de diafirîne ya. Di aslê xwe de felsefe, wê hertimî hebe. Heta ku jîyane civatê hebe, wê afirandina wê jî bibe.

Civatên ku bi felsefe û zanistê pêş dikevin ên weke yê roja me, heta ku dem û pêvajo dihên wê, wê li ser aqil re ev pêvajoyên têtîna civatî ên bi xwe re bidina jîyan kirin. Jîyane civatî, xwe bi tevgerên xwe û biwatekirina wan tevgerên xwe re pêşketina xwe dide çêkirin. Her wusa, kevneşopî, rêyeka civatî ya xwezayî ku li ser fahmkirina bi tevgerên civatî re ku afirîya a wê salixkirinê ya. Her demên civatî û jîyane wê, wê kevneşopîyên wê biafirin û pêşbikevin. Lê li vir divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku piştî ku aqil û pêşket û bidest pêşxistina têtînen civatî kir û pê de, êdî çendî ku zanebûn ji wî aqilî bû û zêde aqil pêşket û têrbûn bi wê bû û pê de, wê li ser wê re xwe afirandina civakî a bi ber pêşarojê de wê bibe. Çend ku weke pêvajoyên ku têtîna civatî di wê re diçê ku weke ku di şibihê hevdû jî bê, lê wê hertimî li gorî xoslet û teybetîyên xwe yê herêmî, têtînê û dîroka wê bê. Bandûra heyîna jîyane aborî jî, divê ku bi vir ve girêdayî divê ku mirov bibêr bixe. Li vir, hûrgilên ku pêşketina civatê ji temen ve didina dîyarkirin, di vê çerçoveyê de divê ku mirov bahse wan bike. Pêvajoyên aqil, wê xosletên civaknasîyê û pêşketina wê jî bigûharênin. Her wusa, berê di destpêkê de ku bi tevgerên ku hevbeş re ku bi jîyane bicibûyî mirov jîyane xwe diafirand, wê piştî li dora têtînekê ew komcivînkirin wê were pêşxistin. Li vir, kifşkarîya aqil û pêşketina wê mirov dibîne. Lê çendî ku bi aqil re li çerçoveya têtînekê kirina hevbeş li tevger û kirinê 'civakî', wê di nava jîyanê de li gorî herêm û rengê pêşketina wê ya herêmê cûdahî, hertimî bi demê re di nava pêşketinê de bibe. Li vir, gotina Emile Durkheim a li ser 'model'ê re cudabûna ku pêş dikeve, mirov dikare di rengê pêşketinê cuda ên civatî de werênina ser ziman. Şêwayên têkildanên, jîyan û dabarakirinê û hwd, di nav de, wê bi

gelek awayan ev bibe. Her wusa di nava civatekê bi xwe de jî ev dibê. Minaqe ku ez li vir bidim, minaqe civate kurd a. Çend ku bi demê re derfetê gihiştina li hevdû ji ber gelek sedemên rejimên herêmê nedîtîya, beş bi beş ji van aliyên civatê ên hevbeş ên weke ziman, rengê jîyanê û her wusa şêwayê pêde çûnê de di nava xwe de pêşketinên cuda afirandina. Li ser wê re jî, di nava zimanê kurdî de weke zaravayên 'kurmancî', 'hawramî', 'soranî', 'goranî', kirmançkî('zazakî') û hwd, wê gelek pêşketin bi rengên cuda di nava heman civatê de bibin. Her wusa, divê ku em ol û bawerîyê jî li vê zêde bikin.

Her wusa, tevgerên civatî bi dengkirin û gotinkirina wan, ji hevdû cuda na. Çend ku mirov heman gotinê di nava van hemû beşên civatî de dibîne jî, mirov dibîne ku di watekirina wê beşa civatê û yên din de ji hevdû cuda ya. Emile durkheim li ser 'beşbûna li ser karê' re wê dihêne ser ziman. Yanî, bi gotinaka din, li ser pergale aborîyê re wê dihêne ser ziman. Her wusa beşbûna ku li ser rengê xwe bi cihkirina di jîyane aborî û kar de, ev ji hevdû cuda pêşketin, wê weke teybetîyeka jîyanê bê. Her wusa temenê civatî, bi têkilîyên civaknasî, weyn, ast, nirx, rest û hwd, ku bi hîyererşîyekê re wê li ser sazûmana wê re pêş bikevê û wê xwe werêne ser ziman.

....

Peresendina jîyane civatî û mudahalayên dem bi dem li wê. ..

Dema ku xate pêşketinê ne li ser jîyane xwezayî û asayî re û li ser aqil re bê, wê dem bi dem ev mudahaleyên li wê pêşketina jîyanê ên bi aqil, wê hertimî jî bibin. Li vir, di serî de em divê ku pirsekê bikin û bersiva wê bixwe bikin ku bidin. Emê li ser aqil re bimeşin bi aqil? An jî, emê li ser jîyanê re bixwezayî bimeşin biaqil? Pirsê me ya pêşî, her wusa wê bi hebûn û bersiva, aliyekî mudahaleyên li jîyane civatî jî bi xwe re bibersivênê. Pirsgerêka civaknasîya civatî ya sereka, li vir dibê ew ku 'li ser aqil re biaqil meşin a. Lê dema ku li ser jîyanê re bi aqil meşin bûba, wê hingê, ew mudahaleyên bi rengê rêveberîyan bin û hwd, wê ew jî li wê nebûban. Li vir, du awa û şeklên mudahaleyê derdikevina li holê. Yek bi pêşketina aqil re ku di dijîyanê de bi xwe hanîna li ser zimanê re ku dibê ya. Ya duyem weke aliyê wê yê din jî, mudahaleyên gûharîner ên ji binî ku li civatê dihên kirin in bi rêya destê rêveberîyan û hwd a. Ev aliyê duyemin, wê hertimî bi mudahaleyên xwe temenê şer, pevçûn û raparînên civatî jî bê.

Mudahaleyên ku bi rengê duyem bûna, mirov nikarê di çerçoveya mudahaleyên xweza û asayî de werêne ser ziman. Her wusa, ev rengên mudahaleyê, weke rengna mudahaleyê ku rengê pêşketina civatê jî ku ji xate wê ya xwezayî derdixin jî na. Yanî, bi gotinaka din, peresendina civatê bi mudahaleyên xwe dana birrîn ku birêve neçê û ankû ji holê rabibe. Çend ku xateka dîrokê ya ku heta roja me xwe domandîya hebê jî, mirov dikarê bi wê re bihemam rengî bahse pêşketina civatê û xate bike. Dem bi dem bi mudahaleyên ku li wê bûna, xate civatî ji rêya wê hatîya derxistin

û birrîn. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov rêveberîyên civatî ku di wê îdîayê de na ku civatê bi rêve dibin, divê ku mirov bike berlêpirsînê de. Ne li gorî rastîya xate civatî tevgerînên wan, wê hertimî temenê nakokî û şer û pevçûnên wan ên bi civatan re bin. Di vê çerçoveyê de piştî civat afirî û pê de, civatî û desthilatdarî, weke pîrsgirêka herî mazin ya bi hevdû re li ser rûyê dîrokê mana û dîrok bi wê nakokîya xwe nivîsandina. Weke ancama aqilê pêşketî ê bi bîrdozîkî desthilatdar, wê di vê çerçoveyê de hertimî bi mudahaleyên xwe ku di bin navê gelek cûrayan de dike, wê pîrsgirêka civate ku pêşketî bê. Desthilatdariyên bi armanca desthilatdariyê ku hena, li ser aqil re biaqil li ser serê civatê desthilatdar in û dixwezin ku civatê bi wê aqilê xwe ew qalikê ku afirandina di nava wê de bijîn. Ev jî, bi vê rewşa wan ya ne xweza û asayî û ne li gorî jîyane civatî, wê bi beşên civatî û ankû civatê hemûyî re werêne berhevdû. Dema ku ne li ser aqil re biaqil, lê ku li ser jîyanê û rastîya wê ya ku heyî re bi aqil bimeşandan, wê hingî hin bi hin bi civatê re ketiban ahengekê de. Çendî ku li ser vê re pîrsgirêk derketiban jî, wê bi aqilê civatê û esas girtina rengê jîyane wê re wê çareser ji wê re bihanîyan.

Dîroka civatê, dema ku em bahse wê bikin, her wusa divê ku em bi pêvajoyên aqil û zanebûna aqil re wê werênina li ser ziman. Li ser wê re civat û ankû tevgerên civatî xwe didina dîyarkirin. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku di nava jîyane de jîyankirina zindîyan û fêra ku bi wê re çê dibe, wê her wusa, rê û xate pêşketina wan jî bide dîyarkirin. Her wusa, di destpêka kombûna mirovan û bicihbûna wan de di nava jîyane de wê mirov bi fêra xwe pêşketinê di jîyanê de bide çêkirin. Her wusa, pêvajoya pêşketina hevbeşîya civatî, wê weke pêvajoyîna giring bin. Du tişt biserekeyî wê bandûrê li jîyane mirov bikin. Piştî bicihbûna mirovan û jîyane wê jîyanê, wê êdî hevbeşî weke 'nîrx' pêş bikeve. Di têkilî, jîyankirin û her wusa tevgeran de hevbeşî, wê hin bi hin civatîtiyê pêş kexê.

Ew hevbeşîya di jîyanê de a komî, wê aliyekî wê yê bi mejî re jî hebe. Çend ku mirov tevdigerihê û dijî, wê mejî, wê fêr bike. Bi jîyankirina mirov re di ahengekê de wê xêva mirov di xwe de girtinê bike. Bi wê re hin bi hin wê temenê salixkirinê biafirê û pêş bikeve.

Mejî, hin bi hin wê hîs bike. Wê bidest xiyalkirinê bike. Mejî, bi xiyalkirinê re weyna wê ya giring wê hin bi hin pêşbikeve. Lê di jîyanê de kirinên ku bixwezayî û ajo'yî dihên kirin, wê hin bi hin daraza hîssî û aqil bi demê re li ser wan re pêş bikeve. Jîyane dema neolîtîkê, di vê çerçoveyê de wê bi pêvajoyîna hîssî pêş bikeve. Lê jîyane dema neolîtîkê, hin bi hin

aliekî wê yê qûtbûna ji xwezayê jî heya. Di vê çerçoveyê de weke destpêkekê mirov dikarê dema neolîtîkê werêne ser ziman. Kombûnîya ku pêşketîya û hin bi hin cih ji xwe re dibijêrê û lê bicih dibe, wê ji vê demê û pê de, temenê pêşketina bi ber şariştanîyê ve biafirêne. Şariştanî, êdî bi tememî mirov dikarê weke pêşketina li ser aqil re bizanebûnê wê werêne ser ziman.

Serdemên şariştanîyê, wê pêvajoyana civatî ên di çerçoveya ku afirandinê bin. Aqil bizanebûnê dide kifşkirin. Li ser wê re pêşketina civatî, pêş dikeve. Her wusa ol û bawerî, ku weke ppêvajoyeka pêşîya wê, têtînen anamist û totemist, pêş dikevin. Xiyalkirin û her wusa pêvajoyên jîyankirina bi xwezayê re bi wê re dijîn. Xiyalkirin, piştî ku hinekî din pêş dikeve û têtînekê di nava xwe de bi têtînî çê dike, wê pêvajoyên mîtos´an û ankû mîtolojîyan biafirêne. Pêvajoyên mîtolojîyan, weke pêvajoyeka pêşketî ya civatî ya. Her wusa, têtîlîya bi mejî di nava bûyar û rewşan de ku dihê danîn bi zanebûna aqil re wê temenê wê çerçoveya wê biafirênin. Pêşî, li ser jîyanên mirovan ên ku dihên jîyîn re ew dibê. Piştî, bi mejî û xiyalkirinê li wê zêdekirin dihê kirin. Di çerçoveyeka mîtolojîkî de vegotinên ku di wan de mirov di çerçoveyek hizirkirinê de xwediyê bêtînorîyekê ya di afirandinê de wê ji vê rewşê bibin. Her aqilê ku hat hanîn li ser ziman, wê weke regekê pêşketinê jî bê. Her wusa, aqil, weke astakê û radeyekê mirov dikarê wê werêne ser ziman. Her wusa, bi vegotinan ew xiyalkirinên ku dihên ser ziman, wê bi demê re bidest kifşkirina mejiyê mirovê ku wê dixwêne û ankû li wê dihisêne bike. Êdî, bi vê yekê re aqil û zanebûna aqil, weke ku bidest kifşkirinê dike. Salixkirina tevger, rewş û gavavêtînen mirovan, wê temenê hevbeşiyê bê. Hevbeşîya jîyane civatî, wê bi wê re bi demê re biafirê.

Ya ku mirov kifş dike, weke ku heta serdestbûna aqil û zanebûna wê, di awayekî xwezayî de di nava jîyane mirov de regekê peresendinê xwe dide dide dîyarkirin. Lê piştî ku aqil bizanebûnê re pêş dikeve û li jîyanê bidest kifşkirinê dike û pê de, weke ku ew peresendina jîyane mirov rastî mudahaleyên li ser aqil re tê. Pêvajoyên aqil ên anamismê û totemismê, piştî ya mîtolojiyê û her wusa heta pêvajoyên pêşketina felsefeyê û hwd, mirov dikarê weke mudahaleyana aqilî a li wê xate peresendina jîyane civatî a komî mirov dikarê werêne ser ziman.

Mejîyê mirov, xiyal dike. Xiyal wê temenê têtîna ´afsûnkerîyê´ bi xwe re biafirêne. Her wusa afsûnkerî, wê weke zanista roja me, di wê çerçoveyê de li ser xiyalkirina wê demê re weyn bileyizê di pêşketina jîyane wê demê de. Wilqasî weyneka mazin dileyizê, wê ew weyna afsûnkerîyê, heta ku

bandûrê li pêşketina aqilê felsefeyê û piştire zanistê jî bike. Pêvajoyên kevnera ên pêvajoyên felsefe û zanistê, wê ev pêvajoyên xiyalkirinê û afsûnkerîyê bin. Wê ev pêvajo, temenê wê bin ku têkilîya mirov hin bi hin ji xwezayê qût bibe. Wê bike ku mejiyê mirov bi rengêkî din êdî li xwezayê binerê.

Wê mirov bi aqil xiyal bike ku êdî di jîyane xwe de çi pêş bixe. Her wusa, nêçîrkin heta wê demê weke temenê dabarakirina jîyanê heya. Bi van pêvajoyên aqil re wê êdî li rex wê, cohtkirin û çandînê jî hin bi hin pêş bikeve. Her wusa bi wê re jî, wê hinekî piştire jî, wê şivanîtî û kedîkirina sawalan destpê bike. Ev aliyên destpêka jîyane bicihbûyî ku êdî wê pêş bixe li gorî wan bijî bê. Şivanîtî, wê di vê çerçoveyê de çerçoveyeka giring a jîyanê bê.

Heta roja me, ew pergale koçerîyê ku li kurdistanê heya, di vê çerçoveyê de mirov dikarê dîroka wê heta serdemên neolîtîkê û hwd bibe. Pêvajoyên şariştanî na pêşketina şivaniyê.. Lê jîyane şivaniyê, dixwezê ku wê şariştaniyê di nava jîyane xwezayê de bijî. Her wusa, dixwezê ku ji xwezayê bixwe.

Em rastî nîşanakên wê tên ku serdemên şariştaniyê ên destpêkê ên dema sûmerîyan, di wan de koçerî, weke jîyaneka ku nayê jîyane şariştanî ku weke xwe dimênê. Hertimî, ji 'destê' çûyîna 'zozanan' û ankû ji 'zozanan' vegeirîna li 'deştê', di vê çerçoveyê de jîyaneka ku dewrûdayimîya wê di nava wê de ya û bi xwezayê re dijî.

Gelek nîşanakên pêşketina destpêka jîyane civatîtîyê, mirov di nava wê pêşketina jîyane koçerîyê de mirov dema ku li wê dihizirê kifş dike. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku mirov çawa bi aqil êdî dike ku kifş bike û biafirîne, mirov wê dibînê. Hemû aliyên pêşketî ên weke şivaniyê, nêçîrkinê û cohtkirinê û hwd, weke aliyna vê pergale jîyane koçerîyê ên xwemalî dimênin. Pêvajoyên piştire ên ku tên, li ser aqil re na. Her wusa, pergale aqil ên weke yên ol û bawerîyê pêş dikevin. Weke ku di dema sûmerîyan û hwd de ew hatîya pêşxistin û hwd. Bi wê pergale re, wê nixrên hevbeş, werina pêşxistin. Her wusa, mirov van pêvajoyên pêşketinê di hemûyan de jî, dema ku destpêka wan dijî, biawayekî xwemalî û şoresgerî dijî. Lê çendî ku li ser wê pêşketinê re pêvajoyên nû dihên û dijîn û her wusa di bûhûrûn, êdî ew jî, weke tênamênin ji rengê pêşketina jîyane civatê a xalkê ku bi bicihbûnê û gundîtîyê re ku pêş dikeve. ..

Hertimî jî, wê di nava wê pergale rêveberîyê de bê û ankû ya ol û bawerîyê de, mirovên ku wê werin û hizrên xwe yên 'nû' wê dênina li holê

wê bibêjin ku 'ya baş ev a' divê ku bi vî rengî bimeşê. Yanî, wê di çerçoveya zihniyeta 'xwenûkirinê' û hwd de wê ev were dayîn domandin. Her hizra ku dihê ser ziman, di vê çerçoveyê de wê êdî weke mudahaleyekê bê li wê ast û radaya pêşketinê a wê demê ku heya. Di vê çerçoveyê de di xatekê de ji binî ve weke ku civat hebûna xwe li ser nîrxên xwe yên 'hevpar' re didê domandin. Lê hertimî jî bi hizrên nû û ankû têgînên nû mudahale wê dibin û dihê kirin û xwestin ku awa, reng û rêya pêşketina wê were dîyarkirin. Ol û bawerî, pêvajoyên wê di vê çerçoveyê de na. Piştî olên 'pîrr-yazdanî' olên yek-yazdanî tên. Pêvajoyên olên yek-yazdanî jî wê di vê çerçoveyê de li ser aqil re dem bi dem pêş bikevin. Herwusa, pêşî pêvajoyên ola êzdayî, piştîre cihûtî, piştî wê re jî xiristîyanî, di vê çerçoveyê de mirov dikarê weke mudahaleyna werêne ser ziman. Li ser wan pêşketinên aqil re wê êdî hewl bê dayîn ku li gorî wê astê pêvajoyên pêşketinê werina jînkirin. Piştî ku li gorî wê astê pêvajo hatina jînkirin, êdî têrbûn ku bi wê ast re jî bû, wê hizrên nû li ser wê re werina li holê. Di vê çerçoveyê de wê pêvajoyek di xate dicivatitîyê de xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de di aslê xwe de di serdemên aqil de, wê di çerçoveya jîyane civatî de bi şêwayekê peresendin û mudahaleyên bi vî rengî ên li ser aqil re wê bi hevdû re bimeşin.

Jîyane civatî, her wusa, dema ku mirov li vir hinekî din pêde herê, mirov dikarê di çerçoveya rengê pêşketina li ser aqil re bahse wê bike. Li ser aqil re nerîna ku pêşket û pê de, wê bi nerîn û dîtîne re şîrove li jîyane werê pêşxistin. Li ser wê nerîne re li jîyanê werê nerîn. Ji xwe, dema ku em bahse civatê û pêvajoyên wê yên ku pêşketina bikin, di pêvajoyên wê ên civatitîyê de hemû afirandin û pêşketinên ku bi salixkirî hena, weke aliyê çandî ê civatê jî mirov dikarê werêne ser ziman. Hemû kirinên di bin navê gotina civatê de û her wusa pêşxistinên ku dibin, mirov dikarê di bin navê 'çanda civatê' de werêne ser ziman. Cohtkirin û çandin, şivanî û ahlkirin û kedîkirina sawalan û hwd, mirov dikarê werêne ser ziman. Çêkirina gêsnekê bo cohkirina li ardê, afirandina aqilî, çandî û teknîkî jî ya.

Têgîna çandî, wê afirandinên aqil û xiyalî û her wusa ên jîyanî ên şenber bi herdû aliyên xwe bike nava xwe de. Kirin û tevgerên mirov ên di jîyanê de jî mirov dikarê di vê çerçoveyê de werêne ser ziman. Aqil û afirandina bi aqil re mirov dikarê werêne ser ziman. Li vir, weyna aqil, ew a ku êdî mirov bi hiş dikarê li jîyanê binerê. Mirov dikarê bi aqilê xwe, biafirêne. Her wusa kedîkirina sawalekê, çêkirina gêsnekê bo cohtkirinê, afirandinaka bi aqil a. Bi wê re jî, ji mayîna li şikeftan, sûd ku were girtin

û 'mal' werina çêkirin jî, di vê çerçoveye de mirov dikarê werêne ser ziman.

.....

Di pêşketina jîyane civakê de têngîna keseyet û civatê. ..

Dema ku mirov bahse dîroka civatê dike, her wusa keseyet weke aliyekî din ê afrîner xwe dide dîyarkirin. Têkilîya keseyeta ku diafirê û her wusa girsey civatê, wê hertimî mijareka ku mirov li ser wê bisekinê bê. Ev rewş, wê ji destpêka pêşketina civatê ve jî wusa bê. Di destpêka pêşketina civatê de hebûna 'serok'ên ku li ser serê komê bûn, wê kifşkirina wan hebe. Çendî bihêz in, çendî dikarin xwarinê ji andamên din ên komê re bibînin, di nêçîrên xwe de serkevtî na, li hemberî telûkeyên ku derdikevin ber wan çendî dikarin xwe biparêzên û hwd, wê wê rewşa wan mirovan bide kifşkirin. Ev serokên komê, wê di demên ku civat pêş dikeve de, wê hebûna xwe di 'rêveber', 'serokê olî' û hwd de bibînin.

Li vir, em hinekî bi şenberî li ser pêvajoyên şariştaniyên re herin û werênina li ser ziman. Em dibînin ku di demên destpêkê ên sûmerîyan de wê ev rewş hemû, weke ku berî serdemên şariştaniyê hebû, wê di çerçoveya kombûn û civandinaka ku li dora jinê bê. Di dema şariştaniyê de wê ev rewş, were bi zanebûn kirin. Her wusa, Lipît Îştâr û hwd, li vir mirov dikarê weke minaq bide nîşandin. Ji serdemên destpêkê ên şariştaniyê, hin pêkelên jinê ku li ser 'taxt' rûniştina û hatina xîzkirin, mirov rastî rewşa wan tê. Ew pêkel, di vê çerçoveyê de gelek tiştên giring bi têngîniyê divebêjin ji mirov re. Sûmerîyan, di demên şariştaniyên de xizkirinên ku kirina, di wan de rewşa jinê weke serokî hanîna ser ziman.

Ev rewş, wê piştî jî bidomê. Lipît Îştâr, wê derkeve li pêş. Rewşa jinê, bi wê re wê li ser wê re zanebûnek pêş bikeve. Her wusa têngîna dayikatiyê, wê weke keseyetîyek civatî ya serdest wê derkeve li pêş. Lipît Îştâr, ji aliyê jinê ve dinê. Bo vê yekê, ew 'zagonên lipît îştâr' ku wê nivîsandina, wê

di nava jîyanê de û bi teybetî di nava jîyane şariştaniyê a bizane de bike ku cihê jinê di malê, derve û her wusa bigiştî di nava civatê de bide dîyarkirin. Serdemên şariştaniyê, wê weke serdemna giring ên ku mirov divê ku wan bi aqil werêne ser ziman bê. Ev serdem, wê di wan de aqil li pêş bê. Di hertiştî de wê çerçoveyên aqilî werina afirandin û bi wan werê jîyankirin. Aqil, wê pirr giring bê, bo jîyane bicihbûyî ya civatî. Her wusa bo xwe domandina wê jîyanê, wê aliyekî ku nebê nabê bê. Têkilîya aqil û jîyane bicihbûyî, mirov dikarê bi hevdû re di çerçoveya afirandina di hevdû de werêne ser ziman. Her wusa aqil, wê li ser pêdivîyên wê jîyanê bihizirê. Çi lazim a, wê li ser wê bihizirê. Çandin, cohtirin, şivanî û hwd, wê li ser wê re pêş bikevin. Bi wê re ahl û kedîkirina sawalan bo malê û di malê de ku mirov ji wan sûdbigrê bo ku jîyane xwe bide domandin, wê giring bê. Di vê çerçoveyê de pêwîstîniyên jîyane bicihbûyî çina, mal û parastin a, xwarin û çêkirina wê ya û hwd a. Bi wê re jî, wê hin bi hin, pêdivîyên li gorî wê jîyanê derkevin. Di aslê xwe de her kirin, di nava jîyane bicihbûyî de wê weke 'pêwîstîniyekê jîyanî' jî bê. Mirov, di nava jîyane xwe ya bicihbûyî de, di male xwe ya ku avakirîya û di wê de dijî de wê çi bixwê û çawa bijî, li rê û rêbazên wê digerihe. Her wusa, li gorî wê jîyane bicihbûyî û pêşketina wê, wê aqil jî pêşxistina wê, bi bikarhanîna wê û pêşxistina wê jîyanê re wê weke pêwîstîniyekê jî bê. Bo vê yekê ya ku aqilê pêşî, hertimî bi kifşkirina xwezayê û hewirdorê re alaqadar a.

Di nava jîyane bicihbûyî de pêwîstîya biaqil 'dîtinê' heya. Ya ku dihe xwestin ku bi aqil pêşbikeve jî di serî de ev a. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku aqil, xwediyê weyn û armancaka bi vî rengî jî ya. Aqil, weke aliyekî din ê temen ku bo dabarakirina jîyane mirov a.. Bi wê re jî, her wusa mirov di nava jîyane bicihbûyî de xwediyê cihê ku li wê dijî ya. Wê cihê ku li wê dijî, wê xwediyê wê bê. Wê malê lê ava bike. Coht bike û biçênê. Şivaniyê bike. Wê afirandinê bike. Bi çandinê û pêşxistina wê re, wê zad bidest bixe. Wê di vê çerçoveyê de hin bi hin rewşa xwe bide afirandin. Hertîşt, bo dabarakirina jinê bê.

Weke teybetîyên jîyane şariştanî, çandin, cohtkirin û şivanî û hwd, wê temenê dabarakirina wê jîyanê bin. ...

Mirovê ku xwediyê wê afirandinê ya, li ser wê re wê bê xwediyê keseyetîya xwe ya ku afirandî. Keseyetîya mirov, ji vê aliyê ve têkilîya wê ya bi afirandina li ser temenê jîyanê ê bi vî rengî ve biqasî ku mirov weke ancama wê werêne ser ziman, wîlqasî jî mirov dikarê di temenê wê de jî werêne ser ziman. Keseyet, xwe bi wê afirandinê re diafirîne. Her wusa, çûn û hatina di jîyanê de a bo afirandinê, wê weke afirandinaka di mejî de

jî bê. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê vê yekê werêne ser ziman ku di jîyane bicihbûyî de çendî ku wê aqil êdî di temenê wê afirandina de bê, bi heman rengî her afirandin jî wê bi aqil re jî bibe. Di vê çerçoveyê de bi çaprazî, hebûna aqil a di temenê afirandina di nava jîyane bicihbûyî de û bi wê re jî bi wê afirandinê de aqilê ku di pêvajoya pêşketin û afirandina xwe ya mejî de ya, wê xate pêşketina jîyanê bi xwe re bide dîyarkirin. Têkiliya afirandinê û pêşketina aqil, di vê çerçoveyê de di nava jîyane bicihbûyî de bi pêşketina wê re wê bi xwe re jîyanê jî pêşbixe. Wê serdestîya mirov, li ser jîyane ku dijî û li ardnîgarîya ku li wê dijî wê pêşbikeve. ..

Keseyet, wê di nava wê jîyane de bi afirandina di jîyane de wê pêşbikeve. Her wusa, keseyet, bi aqil re wê hin bi hin derkeve li pêş. Li vir, dema ku mirov bahse keseyetîyê bike, ez bê rewşa pêşketin û derketina keseyetîyê a li pêş bi rewşeka civatî a civate kurd re werênima ser ziman. Di nava civate kurd de mirovên pîr û kal, weke çîneka serdest hena û serdest in. Çendî ku pîr û kal dibin, dunyê dibînin û dibûhûrênin. Fêr dibin. Bi wê re jî, bandûra wan li ser civatê zêdetir dibê. Di nava civate kurd de pîr û kal, weke serokna civatî ê xweza na ku ti kesekî ne dikarî li ser wan û li dijî hebûna gotinê jî bilêv bike û werêne ser ziman. Rêz û hûrmeta wan bênîqaş û gotin a. Her wusa rewşeka bi vî rengî, di destpêka pêşketina jîyane civatî a bicihbûyî de jî heya. Di aslê xwe de demên berî serdemên destpêka jîyane civatî ku pêş dikeve jî, mirov dibînin ku di nava komên ku hena jî rewşeka ku dişibihê vê rewşê heya. Mirovê pîr, wê hin bi hin di nava jîyane bicihbûyî de wê weyna wan derkeve li pêş. Ev mirovên ku dem dîtina û bûhûrandina, wê di kifşkirina amûrên bikarhanîna di jîyanê de jî wê xwedî weyn bin. Jinên pîr, ew di pêşxistina tiştên malî de wê xwediyê aqilekî bêsînor ê afrîner bin. Pîrbûn, wê weke rewşeka pêşketî ya bi fêr xwe bide dîyarkirin. Di jîyanê de jî wê di vê çerçoveyê de pîrbûn, xwediyê weynê bê. Pîrbûn, piştî bûhûrîna gelek bi wan dîtînin mirov re ew fêrên ku di mejiyê mirov de difirin, wê di nava jîyane bicihbûyî de giringîya wan di afirandina jîyanê de, di cohtkirin û çandinê de, di ji şikeftê derketin û li derve avakirina malan de, di kedîkirina sawalan û pêşxistina şivaniyê û hwd de wê pîr giring bê. Her wusa pîrbûn, di vê çerçoveyê de mirov dikarê bibêje ku navê wê yê din jî wê fêrbûn bê.

Pêvajoyên pêşketina keseyetîyê, wê di destpêka bicihbûna komên mirovan re û ku piştê li ser wê bicihbûnê re wê civatî pêşbikeve re wê pêş bikeve. Di destpêkê de pêvajoyên pêşketinê, wê di çerçoveya hevbeşbûnîya di nava komê de, wê hin bi hin bibe. Tevgerên hevbeş,

kirinên hevbeş û hwd wê bibin. Piştî li ser wê re jî, wê deng derxistin û afirandina gotinan jî li wê zêde bibe. Di vê çerçoveyê de bûyîna malê komê, wê pêş bikeve. Kirineka nêçîrvaniyê ku wê ji wê andamên din ên komê jî fêr bibin dibê. Her wusa, dema ku bicihbûna jîyanê pêşket û pê de, wê cohtkirin û bi wê re çandinî wê pêş bikeve. Piştî, wê şivanî û kedîkirina sawalan pêş bikeve.

Rojên piştî, ku civat êdî pêş dikevê de, wê mal pêş bikevin. Di malê de malbat pêş bikeve. Di aslê xwe de bo fahmkirina pêşketina civatê û komê, wê fahmkirina mal û malbat giring bê. Her malek jin û mêrekê pêk tê. Piştî ji wan zarokên wan weke keç û kûr çê dibin. Wê bi hevdû re bijîn. Di nava malê de dê û bav çî dizanî, wan zarokên wan li wan dinerî ew fêr dikir. Bi vê yekê, li ser jîyane civaknasîyê re jî bi awayekî rakendî wê fêrbûnê ji jî dê û bav li zaroyan hebe. Di vê çerçoveyê de bi têkilîyên di nava dêûbav û zaroyan de wê hîyererşîyeka ku navê wê lê ne hatî danîn wê were û pêş bikeve. Me hinekî li jor bahse rewşa pîr û kalan a di nava komê û ankû piştî di civatê de kir. Her wusa, bo zaro, wê dêûbav xwediyê heman weynê bê.

Di malê de têkilîyên dêûbav û zaroyan, wê teybetîyeka wan ya bîolojîkî hebe. Bi vê yekê, hêsta dêûbavîtiyê wê pêş bikeve. Wê pêşî, ev rêşanî bide. Di malê de weke ku çawa di xwezayê de sawalek ku çêlîyên wê dibin û ku dema ku hêrîşek li wan çêlîyên wê dibin û ew wan diparêzê. Wê di nava malê de jî dêûbav, xwediyê heman rewşê bê bo zaroyên xwe. Heta ku di nava kome xwe û piştî civatîtiya xwe de jî wê ev rewş hebe. Hêsta lê xwedî derketinê, weke ya xwarin û zayendîtîyê, aliyna wê yê ajoyî jî hena ku wê di vê rewşê de xwe biawayekî vekirî bidina diyarkirin.

Dêûbav, di mal de bi serê xwe weke komekê ya. Li wan jî zaroyên wan zêde dibin. Herwusa di vê çerçoveyê de wê bi demê re ew hêsta malbatîtiyê wê pêş bikeve. Mirov, di pêvajoya cvaknasiya xwe de keseyet, ezîtî û qarakterê pêş dixê û li ser wê re çand û nasnemeya xwe ya civatî û keseyetî jî diafirêne. Mal, wê weke cihê wê bê. Di malê de mirov bi zarokatiya xwe herî zêde wê civaknasîyê û pêşketina wê dijî. Di wê pêşketina zarokatiyê de bandûra dêûbav zêde heya. Zarokat, ciwanî û piştî balixbûn û mazinbûn ku bi mirov re bû, wê van pêvajoyên malbatî bi xwe re di temen de bijî. Bandûra malê û dêûbav, di destpêkê de li ser zaroyan zêde heya. Ew di pêşketinê zaro de weyn dileyizin. Lê piştî ku zaro mazin bû, wê bandûra kêmbibe. Li şûna wan, sazûmana civatî a derver, dibistan û hwd, wê bandûrê bikin. Wê nîrx, rest, destûr û rastîyên civatî di xwe de bide rûnandin. Dema ku em li gorî rastîya civatê ya ku heya ku mirov dihizirê,

ya ku mirov dibînê, ku di vê pêvajoya xwe ya zarokatî, ciwanî, balixbûn û pîrbûnê de ku mirov çendî li gorî nirx, rest, destûr û rastîyên civatî karî xwe jîya û xwe pêşxist, wê bi wê re jî pêvajoya xwe ya civaknasî bi pêşketina xwe re bide domandin.

Li ser pêşketina malê û malbatîtiyê re wê kom jî di nava xwe de beş bi beş bibe. Her wusa wê malbat reng êdî bide komê. Her wusa, ev rewş, wê piştî malbatê di çerçoveya jîyane bicihbûyî de bigihêne xwedanîyan. Wê malbat xwediyê malê û xwedanîyê bê. Mal bixwe, xwedanîyeka malbatê ya. Ji dêûbav, ew destpê dike. Her wusa wê piştî li ser malê re ew xwedanî werê zêdekirin û pêşxistin. Di pêvajoyên zarokatî, ciwanî û balixbûnê de fektorên ku wê civaknasiyê bi pêşketina wê re didina kifşkirin, malbat, dibistan, hewirdora hevaltiyê, amûrên têkilî û afirandinê na.

Mal weke xwedanîya malbatê, wê weke têngnekê jî di nava jîyane civatê de pêş bikeve. Piştî bicihbûnê re wê mal weke xwedanîyê, pêş bikeve. Her wusa di çerçoveya wê hêsta xwe parastin û xwedîbûnê de wê xwedanî('mûlkîyet'), pêş bikeve. Di aslê xwe de xwedanî û pêşketina wê û afirandina zadê û hwd, wê weke xoslet û teybetîyna jîyane ku bi bicihbûnê pêş dikevin bin. Ji xwe, dema ku em bahse malê û malbatê bikin, bi xwezayî divê ku em bahse xwedanîyê bikin. Wê teybetîya wê jîyane mirov a bicihbûyî bê.

Wê di nava jîyane ku bicihbûyî û pêş dikeve de mal, weke temenekî giring ê pêşketinê bê. Her wusa, kom, wê piştî bicihbûnê re li ser malbûnê re xwe beş bi beş bike. Piştî jî, weke temenê wê malê û malbûnê wê têngîna jin û mênîtiyê pêş bikeve. Ev jî, weke gave pêşî û giring a bi ber civatbûnê û binirxbûna bi wê re bê.

Dema ku em bahse civatê û civatbûnê bikin, em divê ku li ser vê rengê pêşketina wê re êdî bahse wê bikin. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî, bi wê re werênina ser ziman ku mal regekî beşbûnê ê civatî ê binirx a. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê pêşketin bibê. Lê çendî ku weke mal û bimalî beşbûn dibê jî, wê li ser wê re êdî pêşketin bibê. Komên civatî bi malî û ku bi rakendî bi hevdû ve girêdayî na, wê derkevina li holê. Her wusa, ji wê dêûbava k xwedî mal in, wê zaroyên wan mazin bibin û wê ew jî bina xwedî mal. Êdî Ji malekê wê gelek mal bi vî rengî wê hin bi hin û li dûv hevdû wê derkevin li holê. Komên ku wê piştî weke 'aşîr' jî werina bi navkirin û ku bi xizmtiyê û xwûnê bi hevdû ve girêdayîna, wê di vê çerçoveyê de bi li hevdû zêdebûnê re wê biafirin.

Aşîrî ku bi navê 'klan' jî tê bi navkirin, wê pêş bikevin. Her wusa, ev jî, wê weke destpêkekê bin. Aşîr û ankû 'klan', wê rengê civatê ê komên

destpêkê bin. Ev komên destpêkê û rengê jîyane wan û têkilîyên ku di nava wan de hena, wê bi pergali gûharînekê bi xwe re bidina çêkirin. Mal û malbat, di hîmê aşîrîyê de ya. Ew jî, wê dike girêdanaka rakendî ya li ser xwûnê re li hevdu.

Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku wê êdî nirxbûn pêşbikeve. Wê rêgez û rêzikên jîyanê êdî wê pêş bikevin. Her wusa, di destpêkên sûmerîyan de 'zagonên lipît Îştar, eşnûna, û hwd, bi gelek pêşketinên din ên bi vî rengî wê pêş bikevin. Ev jî, rêgez û rêzikên jîyanek şariştanî ku wê bi wê pêşbikevin in. Her wusa, di heyem û demên piştre de wê 'zagonên hamûrabî' û hwd jî, bi destûrî pêş bikevin. Ev jî, wê li ser van hîman pêşbikevin. Lê divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku jîyanek birêgez wê pêş bikeve. Tişta ku di jîyane mirov de zîrerê didiyê de û ne baş a, wê ji ya ku bo jîyane mirov baş aû fêdêyê dide mirov, wê bi têngînên weke ên 'baş û 'xirab' wê werina ji hevdû cudakirin. Di pêvajoyên piştre ên şariştaniyê de dûalîteya Zerdeşt ku li ser ji hevdû vaqatandina 'qancî' û 'xirabiye', wê di vê warê de têngîn û hizreka baş bide me. Berê wê jî, ev rewş, wê di nava têngînên bawerîkî ên ku pêş dikevin de wê pêş bikeve. Sûmerîyan, têngiha 'dojeh' û 'bihûştê' di vê warê de pêşxistibû bûn.

Pêvajoyên civatîtiyê heta ku tê van astan ku van têngihên bi vî rengî pêş bixe û bi wan jîyane di dubendiyekê de şîrove bike, wê gelek pêvajoyên pêşketinê bi ser xwe ve bide bûhûrandin. Ev têngih, wê weke têngihna ku navaroka malê malbatê jî dîkin ku li gorî xwe bi awa û şêkil bikin.

Di aslê xwe de ev pêvajoya ku êdî bi têngihî ji serî ve bi serdestî têngihêk bi vî rengî diafirê û ku navaroka malbatê li gorî xwe rast bike, wê êdî weke pêvajoyaka pêşketina serdestiyê jî bê. Malbat, çend ku weme men û ankû temenekî wê yê binî jî bê, wê rewşeka pirr tevlihev bi wê re û bi malbatê re derkeve li holê. Malbat, wê bi wî rengê hem di nava xwe de hem azad û serdest bê û hem jî wê ne azad û ne serdest bê. Têngihên ku wê rengê jîyankirina malbatê û navaroka wê bidina dîyarkirin, wê weke têngihna serdest ên ku pêş dikevin bin.

Ev pêvajoya pêşketina civatî û rengê pêşketina bi malbatê re wê weke dîmenekî duyem, wê li ser têngihê re hevbeşiyekê bi zimanê mirov ê hevbeş ku berê hatî pêşxistin bo axiftinê re wê pêşbixe. Ev jî, weke ku mirov dibînê di rengê têngînên bawerî û hev de ya. Her wusa, têngihêk, wê rengê jîyanê û xate wê bide dîyarkirin. Pêvajoyên şariştaniyê, pîrgirêka wan ya sereka a bîaqil kifşkirin a. Ji ber ku ji jîyanê qûtbûn pêşketîya. Civaknasîyek rast, pak û azad di nava mirovan de nayê jîyîn. Her wusa, hin şîroveyên olzanî('teolojikî') ên ku bi bawerî li ser hizirkirinê û

xiyalkirinê re şîrove dike, rastîya aqlî ya 'bi zihniyetî' ku pêş dikeve baştir dihêne ser ziman. Mirov, weke ku bîaqil lê ku ji xwe çûbûbê li mirov tê. Têkilîya mirov ji jîyanê qût dibê.

Sazîyên civatî ên weke malbatê ku pêşdikevin, wê li ser wan re ku bi têgihî xwedî bîryar û gotina, wê sazîyên weke yên olê û hwd pêşbikevin. Piştî jî, sazîya desthilatdarîyê pêş dikeve. Sazîyên ku serdest in ev in. Di dema sûmerîyan de mirov dibînê ku şervan û ankû leşker, oldar û rêveber pêş dikevin weke du beşna ku ji hevdû cuda lê ku bi hevdû re jî li civatê xwedî derdikevin û weke ya xwe dibînin û dikin û dixwezînin ku li ser serê wê serdest bibin.

Ev rewşên ku me hanîna li ser ziman, çendî ku pêş dikevin û xwediyê tevgerîyekê na di nava civatê de, wusa jî, ev rewş weke rewşna ku hertimî mudahaleyê ku bi rêveber bê bi desthilatdarîyê, ku leşker bê bi derbeyan û weke wan, ku oldar bê bi bawerîyê û hwd, pêşîya civatîyeka civatî ku weke ku civat dixwezê ku bijî digrin. Ev hersê beşên ku me bahse wan kir jî, li gorî xwe û zihniyeta xwe rengê jîyanê dixwezînin. Yanî, mirov bi wan re nikarê bi azadî weke dilê xwe gave xwe biavêje û bikeve nava rewşeka civaknasî ku bi wê li gorî dilê xwe xwe werêne ser ziman. Serdemên civatî, çendî ku pêş dikevin jî, wê hertimî bi destê van hersê beşên di nava civatê de bê û ankû bi rengna din bê, wê mudahale li jîyane civatê werina kirin. Her wusa, bi wê re jî, mirov divê ku werêne ser ziman ku wê civat, xate wê ya pêşketinê ku bi wê pêş dikeve wê were birrîn. Wê civat, mafê xwenûkirineka li gorî rastîya ji xwe re nebî.

Rengên pêşketinê ku rêveber û desthilatdarîyê, oldar û bawerîyê, leşker û artişê ku piştî pêş dikeve, ku dana çekirin, piştî di nava şîroveyan de weke beşna wê dîroka civatê hatina hanîn li ser ziman. Ya ku di aslê xwe de divîyabû ku mirov nekê ev bixwe ya.

Dema ku rewş dibê ev, êdî li şûna ku rastîya civatê ku were dîtîn û werê hanîn li ser ziman, wê ew rastîya desthilatdarîyê, oldar û leşker ku daya jînkirin weke rastîya 'rastteqîn' wê bê hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov li ser têgîna civaknasîya civatî re dike ku rastîya civatê bi dîrok, pêvajoyên wê ên pêşketinê û her wusa rastîyên wê re fahm bike jî, mirov weke astengîyekê rastî vê dîroka ku van hersê beşên civatê ku bi wê daya nivîsandin tê.

Her wusa, dema ku mirov di vê çerçoveyê de rastîyê dibînê û dihêne ser ziman, mirov rastî pirsgirêka civatê tê ku li gorî rastîya xwe ku bijî û pêvajoyên xwe yên peresendinê ku li dûv hevdû bijî. Ev rewşên mudahaleyê, pêşîya peresendinek rast ya civatî jî bi xwe re daya girtin.

Civaknasîya civatî, di nava jîyane wê de ya. Her wusa dema ku mirov li nava jîyane wê dinerê, mirov vê rastîya wê dibînê. Di roja me de jî, weke pîrsgirêkeka ku li pêşîya rast şîrovekirina civaknasîya civatê ya, hebûna desthilatdarîyê bi zihniyeta wê ya. Heta ku mirov dernekeve dervî zihniyeta desthilatdarîyê, mirov wê nikaribê bi rastî civaknasiya civatê bibîn, şîrove bike û werêne ser ziman.

Her wusa, em li vir divê ku hinekî li ser mijara xwe re bimeşîn û keseyetê û civatê werênina ser ziman. Keseyet, pêşketina xwe ya ku bi xwe re çê dike, bandûra wê li civatê dibê. Keseyet, weke rastîyekê civatê jî dijî. Keseyet, bi hebûna xwe re xwediyê hevbeşîyên civatê ên bo têkildanînê û jîyanê ya. Zanebûna wê, bi keseyetîyê re xwe dide dîyarkirin. Her wusa, di vê çerçoveyê de mirov dikarê keseyetê, weke pro-tîpa civatê jî, di vê çerçoveyê de werêne ser ziman.

Rastîya keseyetê, ew a ku ne dikarê bê wê derûnî û nirxên civatê û zimanê wê bijî, û ne jî wê ji xwe re têr dibînê. Keseyet, temenê wê bi wê re diafirê ku hertimî xwe derxe ser wê asta civatê ya demî ku heya. Minaqên vê, di dîroka civatê de hena. Her wusa, keseyet, bi hizrên ku xwe yên ku di çerçoveya rastîya civatê de bi zimanê re dihêne ser ziman re, pêşketina civatê de dide çêkirin. Lê di aslê xwe de çendî ku di nava civatê de wê pêşketinê dide çêkirin, temenê xwe yê civatê û pêşketina xwe jî bi wê re dide çêkirin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku keseyet û civat, têkilîya wan ya bi hevdû re ji du alîyan ve mirov divê ku li wê binerê û werêne ser ziman. Yek, ji aliyê keseyetê ve mirov dikarê werêne ser ziman. Keseyet, ast, rada û neynika civatê û pêşketina wê ya. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê werêne ser ziman. Ji aliyê wê yê din ve jî ku mirov li rewşê binerê, mirov wê ji aliyê civatê û navenga ku bo keseyetê û jîyanê ku civat di afirêne, mirov dikarê bi wê re werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de civat, çendî ku pêşketina xwe çê dike, wê keseyetîyê li gorî wê bi nirx bike û bi xamilênê û bi adilênê. Ev jî, wê di çerçoveya biriqîna civatê de xwe werêne ser ziman.

Lê li vir, dema ku em bahse têkilîya keseyetê û civatê bikin, têkilîya di nava civatê û keseyetîyê, ji van herdû aliyên ku me li jor hanîna ser ziman, pirr zêdetir xwediyê tevlihevîyekê ya. Her wusa, ji gelek alîyan ve ev têkilî xwe mihtacê fahm kirinê dibînê. Xwe mihtacê hanîna li ser ziman dibînê. Her wusa, weke ku bi jîyane roja me re, bi tîyatroyan re bê, bi nivîsandina rewşenbîran re bê, bi xwandina mirovên di nava civatê û hwd re bê, her wusa bi gelek aliyên din ên weke van alîyan bê, mirov rastîya

wê dibînê. Keseyet, rastîyaka ku civatî ya ku mirov divê ku wê baş fahm bike ya. Her wusa, ji gelek aliyan ve jî, rêya têkilîyê bi civatê, nîrxên wê û pêşketin û pêşxistina wê re bi keseyetîyê re ya. Li vir, zanebûn û ankû aqil, weke amûr û ankû rêya têkildanînê ya bo wê.

Em vê yekê jî di dewama mijarêde bi keseyetîyê re divê ku werênina ser ziman ku çendî ku keseyet xwe azad hîs bike û werêne ser ziman, wê civat jî xwe wusa hîs bike. Li vir, weke astaka azadîya civatê jî xwe hanîna li ser ziman a. Bandûra vê xwe hanîna li ser ziman a keseyetîyê, ji civatê re weke ya tarapîya derûnvanekî ya. Ji xwe, bo keseyetîyê, xwe hanîna ser ziman, di çerçoveya jîyan, rastî û pêşketina civatê de giringîya wê, mirov nikarê li ser wê nîqaşê jî bike. Lê dema ku mirov ji aliyê keseyetîyê ve jî li wê bînerê, divê ku mirov bînxat bike û werêne ser ziman ku weke tarapîyek keseyetîyekî ya bi pêşketin û xwe pêşxistinê ya.

Keseyet, di vê çerçoveyê de ji aliyê aqilî ve jî û ji aliyê derûnî ve jî têkilîyên wê yên bi civatê re, bi rehetîya wê re temenê azadîya wê diafirêne. Li vir, xwe hanîna li ser ziman, ji xwe tevgerîya civatî jî ya. Lê divê ku mirov di vê xalê de xwe hanîna li ser ziman a keseyetîyê bi giringîya civaknasîya civatê re jî werêne ser ziman. Civaknasî, weke navê tevger û kirinên keseyetê ên di nava civatê de na jî. Lê bi wê re jî civaknasî, divê aqil û fahma wê jî. Têkilîyên mirov û kirinên mirov di vê çerçoveyê de bi wê re bi salixkirinîya wê re dihên ser ziman. Em li vir, dema ku bahse zêhnê civaknasîyê bikin, divê ku em vê rastîya tevger, kirin û têkilîyên navxweyî n keseyet û civatê hem ji aliyê keseyetîyê ve û hem jî ji aliyê civatê de hildina li dest û fahm bikin. Li vir, emê di dewama mijara xwe de di çerçoveyeka bi têgîna civatê re têgîna keseyetê jî di astekê de bi ahengî hildina li dest. Emê yekê li ser ya din re mazitir neyênina li ser ziman. Ji ber ku weke ku di serdemên civakatîyê de dihê dîtin, weke ku ahengek di nava herdû aliyan de bi jîyanê re heya. Li vir, dema ku em bahse civaknasîyê bikin, weke ku gotina civaknasîyê, wê ahengê jî ji xwe re dike mijara ku fahm bike û biparêzê. Bi wê re jî, temen û hîmê pêşketina xwe ya civatî biparêzê.

Heta roja me, dema ku bahse civaknasîyê hatîya kirin, gelek şîroveyên ku giranî dana keseyetîyê û ew zêde derxistina li pêş hatina pêşxistin. Vajî wê, gelek şîroveyên ku tenê giranî dana têgîna civatîyê û ew derxistina li pêş hatina pêşxistin. Ev jî bûya, sedema ku ahengek di jîyanê de di nava van herdû aliyan de newê pêşxistin. Lê di aslê xwe de ancamenê herdû aliyan bi tenê hilde li dest jî bo civatê pirr xirab û giran bûna. Em dema ku ji serdema xwe minaq bidin, her wusa têgîna ku tenê li ser keseyetîyê û

kifşkarîya keseyetê pêşketîya, di vê çerçoveyê de civat ji nedîtî ve hatîya û bûya sedema pirr xûrûxandinên dîrokî ên bi destê desthilatdarîyan jî. Vajî wê, dema ku keseyet jî di bin şîroveyek civat ya giran de hat tafisandin jî, hingî jî bi wê re ne tenê pêşîya pêşketina keseyetîyê hatîya girtin, her wusa pêşîya pêşketinên civatê ên rengînî jî hatîya girtin. Em nikarin, têgîna civaknasîyê, tenê bi rengê werênina li ser ziman. Di çerçoveyek harmonî de mirov dikarê wê werêne ser ziman. Vêca dema ku rastî ev bê, wê çaxê, pîrsgirêka têkilîyên wê harmonîyê jî dibin û her wusa pirr giring dibin ku mirov wê jî fahm bike û werêne ser ziman.

Di nava jîyanê de çendî ku jîyane heya û di wê de jîyane civatî heya, bi wê re civaknasîyek ku mirov di vê ku wê werêne ser ziman jî heya.

Her wusa, li vir, divê ku mirov gotina civaknasîyê bi çerçoveyeka ku sazûmana civatî ku pêş dikeve re û bi têkilîyên civatî ku dike ku mirov fahm bike û werêne ser ziman re wê salix bike û werêne ser ziman. Lê ev rengê salixkirina wateya gotina civaknasîyê jî, dema ku mirov li rewşên civatî, pêşketina wê, tevgerên civatî û têkilîyên wê yên ku hena dinerê, mirov fahm dike ku kêr dimêne. Wusa hîsek bi mirov re çê dibe ku bi wê rewşa mirov weke zihniyekî ku dijî re di çerçoveya jîyanîya mirov re jî weke ku wateyeka wê ya ku mirov divê ku mirov ji wê derxe, fahm bike û werêne ser ziman heya. Ev jî, wê bike ku di çerçoveya têgîna 'organisma' yek zindî de bi hebûna ku heya re hebûna têgîna civaknasîyê dike ku mirov wê werêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê bi teybetî werêne ser ziman ku civat, di aslê xwe de heta roja em jî, bi rastî, civaknasîyek civatî ya rast ku li gorî têgîna civatî ya rast nejiya ya. Peresendina wê jîyane ya ku wê heya, wusa dihê dîtî ku ne jiya ya. Derfet ji wê re nebûya ku bijî. Bi pêvajoyên mudahaleyan ên desthilatdarîyan, oldaran û leşkeran ew derfet ji wê re ne hatîya dayîn. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov rastîya civatê, werêne ser ziman ku heta roja me hatîya, weke neynikeka ku hatî û ketî ardê û bûyî hezar qat û ew qat hatina dayîn berhevdû bi wê mirov dike di wê neynika şikeştî û hezar qatî re êdî xwe di wê re bibînê. Bêgûman, her qatek, neynikê wê tiştêkî bide nîşandin. Bo vê yekê jî, wê mirov nikaribê ku bi rastî, hemû aliyan û bi tememî û bi awayekî tekûz mirov xwe bibînê di wê neynikê de.

Î ro, civaknasîya me ya vê serdemê, her wusa di rewşek bi vî rengî de ya. Lê bi vê rewşa neynika şikeştî re, divê ku mirov werêne ser ziman ku gelek aliyên ku ne zelal dihên dîtî jî, wê aliyekî din ê wê rast ne dîtî û ne fahmkirinê bin. ..

Civaknasî, aliyekî wê yê giring bi derûnîya mirov re dihê dîtin. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman. Li ser hîskirina mirov re, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman. Hîskirina civaknasîkî, di vê çerçoveyê de vê rewşa derûnî dike temenê xwe de. Li ser hîsa civaknasîyê re asoya ku mirov wê bi jîyane civate re werêne ser ziman, wê weke derûnîyeka zanînî a pêşdîtinê jî bê. Aliyekî têgîna civaknasîyê, çendî ku bi têgîna wê re dike ku ew bixwe re hertimî bi demê re werê fahmkirin, aliyê wê din jî li ser afrînerîya di jîyanê de re weke têgîneka pêşdîtinî xwe diparêzê. Li vir, di vê çerçoveyê de mirov dikarê civaknasîyê, bi asoya xwe re weke ardnigarîya pêşdîtina xwe ya bizêhnî jî werêne ser ziman. Mirovekî, civaknas û bi wê têgînê serdest a, wê sînore afirandinê jî ji wî re nebê. Li vir, serdestîya civaknasîyê, aliyekî wê jî ew a ku hêtên li pêşîya mirov ên di mejî de dihilde û pêşîya mirov divekê. Bi fêrbûna mirov re ku civaknasî weke rastîyekê û têgînekê hîm bê, wê temenê afirandinê zêdetir bê. Ev yek, di mejî de bo zanebûnê jî wusa ya. Her wusa, em rewşa mirovekî bi şahî û dilxweş ku çendî bi hanak a, bi vir ve girêdayî dikarin werênina ser ziman. Hanakkirin, ji xwe bi têgîna civakî re serdestîyekê bi ziman û civaknasîya civatê re ji mirov re dixwezê. Bi vê derûnîyê, mirovê civaknas, di çareserkirina pîrsgirêkan de jî hertimî bêsînor li pêş a. Ev jî, bi xiyalkirina bicivaknasî ya. Hêza xiyalkirina bicivaknasîyê, wê xwe bi derûnî, hêza afirandina bi mejî re û bi têkilîyên civatî re bide nîşandin.

Hêza xiyalkirina civaknasîyê, wê hêzê dide mirov ku mirov karê li pêvajoyên pêşketinê civatê û dîrokê û bi têkilîyên nava civatî ku mirov ji karibê ji hundûr ve binerê, wê karîgerîyê dide mirov. Di vê çerçoveyê de mirov, rengê pêşketinê bi wê re dibînê. Di nava mirov de di wê demê de mirov, ku di hundûrê xwe de di aramiyê de ya û ankû ne di aramiyê de ya, mirov wê dibînê. Sedema arambûn û ne arambûnê, pîrsgirêkên jîyanî ên ku mirov bi wan dijî na.

Mirov, di vê çerçoveyê de dema ku mirov li ser keseyetîyê dihizirê, hinek aliyên din ên ku mirov divê ku wê kifş bike û werêne ser ziman hena. Mirov, piştî ku bicihbûn di jîyanê de kir û her wusa jîyane xwe hin bi hin ava kir û aqil jî bi wê re di dewama wê de pêşket, wê di dewama wê de jî xosletên keseyetîyê qarakter, jêhatîbûn û hwd wê pêş bikevin. Karîna çêkirina gêsnan bo cohtkirinê, bo ku pîrek di rêya xwe de karibê biwê bimeşê, çêkirina kopalekî û hwd, wê çend afirandinên ku di ancama jêhatîya mirov de bin.

Afirîna qarakterê, jêhatîbûn û her wusa xosletên bi vî rengî ku hena, em nikarin ji pêşketna aqil dûr werênina ser ziman. Aqil û bi aqilbûn bixwe jî,

di vê çerçoveyê de bi keseyetîya mirov re divê ku mirov werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman xoslet û teybetîyên keseyetîyê, wê bi hiş bihîm bê.

Di nava jîyane civatê de bi zanebûnê re wê di vê çerçoveyê de xosletên weke jêhatîbûnê û hwd wê pêş bikevin. Mirov, di jîyane xwe ya civatî de bikarînen xwe yên weke ên weke jêhatîbûnê û hwd, mirov di jîyane xwe de bi aqil pêş ve diçe. Lê em li vir, di dewama wê de bibêjin ku xosletên weke jêhatîbûnê û hwd, li ser aqil û zanebûna wê re, rêxistinîya tevgerên mirov jî na.

Weke ku çawa ku di serdemên piştre ên şariştaniyê de wê civat di nava xwe de beş bi beş pêşketinên cuda bide jînkirin, wê bi heman rengî li ser aqil re bi vî rengî bi kirin û tevgerên xwe re jî xwe bi rêxistin bike. Rêxistinîya jîyanê, ku di nava jîyane civatî de wê li ser wê pêşketina wê ya bi aqil re hin bi hin rêgezên jîyanê kifş bike.

Me hinekî li gor bahse mal û malbatê kir. Rastîya malbatê, di vê çerçoveyê de mirov dikarê ji hinek aliyên din ve jî werêne ser ziman. Her wusa, di pêvajoyên piştre ên şariştaniyê de pêşketina têngîna zawacê' divê ku mirov werêne ser ziman. Her wusa zawac, ancamaqa aqilê rewîstî ku bi rengê wê re dihê kifşkirin a. Têngîna rewîstê, wê li ser ya baş û ne baş re wê were û pêş bikeve. Di nava jîyane komî a civatê de wê mirov bi komî bijîn. Bi aqil re mirov, xwe hin bi hin kifş dike. Mirov, di destpêkê de di nava xwezayê de rût dijî. Bêhaya dijî. Lê di nava jîyane bicihbûyî a komî ya civatî de wê ew rûtbûna li hemberê hevdû ku mirov êdî weke 'teşîriyekê' ji xwe re dibînê, wê pêş bikeve. Her wusa, piştî ku mirov xwe kifş dike û pê de, êdî dema ku di nava koma xwe ya civatî de ku rût xwe dibînê, wê fihêt bike. Hêstên fihêtbûnê û hwd, wê weke hêstna ku wê di hîmê pêşketina şîroveyên nixî ên weke bi rewîstê re bin. Mirov, wê hin bi hin cilan pêş bixe û li xwe bike. Wê mirov, wê rûtbûna xwe bi wê rengî bike ku ji berçav rakê. Di vê çerçoveyê de aqilek pêş dikeve.

Aqilê malbatê, wê hin bi hin vê rewşê birêxistin bike û pêş bixe. Her wusa, mirov wê bi aqilê xwe cilên ku li xwe bike û hwd, wê çê bike. Di nava jîyane civatî de cilên li xwe kirin, xwarin, parastin û hwd, wê weke aliyna giring ku mirov li ser wê serî biwastêne bê. Her wusa di vê çerçoveyê de çendî ku mirov êdî van aliyên di jîyane xwe de pêş bixe, wê xwe di aramiyê de bibînê. Aramîya mirov, wê di çareserkirina pirsgerêkên wî yên jîyanî de bê. Têkilîya têngîna aramiyê û her wusa bi vî rengî pêşketina mirov a di jîyanê de ji navîkê ve bi hevdû ve girêdayî ya. Aramî,

wê di mala mirov de bê. Mirov, di male xwe de bi hêstî çawa xwe rehet hîs dike, wê êdî wê bike.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov heyîna civatî, bi hesanî şîrove nekê û neyêne ser ziman. Civat, bi pêvajoyên wê ên pêşketinê re û bi wê jîyane wê ya komî a bi hevdû re wê hin bi hin pêş bikeve. Di nava koma civatî de her mal û ankû malbatek, di aslê xwe de komek navînî ya piçûk a. Ew jî, wê di nava koma civatê a giştî de di pêvajoya mazinbûnê de bê. Bi demê re ji mal û malbatekê, gelek mal û malbat derkevin li holê. Ev jî, wê temenê nasînekê û têkilîyekê di nava wê koma xizmî û ankû malbatî de bide çêkirin.

Rewşa nasîne û têkilîyê, wê di vê çerçoveyê de di temenê xwe de weke ku aliyekî nasîna li ser malbatê re jî bihawêne. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku naskirin, wê ancama wê ya herî hesan ew bê ku mirov di rex hevdû û bi hevdû re bijîn û bi hebûna hevdû ku xwe di ewlahiyê de hîs bikin a. Ev hêst, wê weke hêsteka civatî ku aramiyê dike nava mirovê andama wê koma civatê de jî bê, wê pêş bikeve.

Di vê çerçoveyê de di nava civatê de mirov bi hêst dibê, bi hîssî û xizmî nas dike. Bi wê re di jîyane xwe de hin bi hin jêhatîbûnekê dide nîşandin. Afirandina mirov bi jêhatîbûnî, wê aliyekî têgîna civaknasîya mirov jî bê. Mirov, çendî dikarê li ser lingê xwe bisekinê, biafirîne û her wusa jîyane xwe pêşbixe û bi wê re di wê jîyanê de xwe di ewlehiyê de hîs bike, wê rengê wê civaknasiya civatî a ku mirov wê bijî wê bide dîyarkirin.

Bi demê re civat, wê li ser van aliyên têkilî û hwd re xwe pêş bixe. Wê têkilîyê pêşbixe û pirr alî û bi reng bike. Mirov, dema ku bi vî rengî hin bi hin jîyane xwe ava dike û bi ser wê re jî pêvajoyên jîyanê derbas dike, wê ew pêvajoyên jîyanê ku derbas kirina wê bi ezmûnî temenê fêrbûnekê bi mirov re bide pêşxistin. Her wusa bi wê ezmûnê fêrbûna ku pêş dikeve bi wê mirov di jîyane xwe de amûrên parastinê pêş dixê û zêdetir dike, bo dabarakirina jîyanê cohtkirin û çandiniyê pêş dixê. Her wusa wê hin bi hin weke starê, wê cilên çê bike û li xwe bike. Ev afirandînen ku mirov wan dike, wê jîyane mirov pêşbixe.

Her wusa li vir, em vê yekê jî werêne ser ziman ku ev fêrên ancama ezmûna mirov, wê weke nirxên mirovî jî bin. Mirov, wê wan hîs bike. Her afirandina mirov a bi vî rengî di jîyane mirov de wê weke çanda mirov a civatî jî bê. Her wusa di vê çerçoveyê de jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Hûnerên mirov, bi rengê şewayên weke jêhatîya mirov û hwd, xwe dide dîyarkirin. Her wusa, lê tiştên ku mirov afirand û êdî di jîyane xwe de

pêşxist û bi wan jîya, ew jî weke çandake mirov dikarê werêne ser ziman. Çand, rastîya wê bi fêrbûnê re mirov dikarê werêne ser ziman. Bo vê yekê her fêrbûnên mirovî ên di jîyane mirov de û di nava jîyane civatî de ku dibin, di vê çerçoveyê de mirov dikarê werêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku keseyet, li vir, wê van fêrbûnan bi xwe re bike. Li vir, tehera pêşketinê a ji keseyetîyê ber bi civatê ve ku di destpêkê de dibê, wê di vê çerçoveyê de rastîyeka pêşketina civatî bi afirandinên wê ên di jîyanê de re werêne li holê. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku pêvajoyên pêşketinên ên civatî di serdemên şariştaniyê de wê hin bi hin pêşketinên weke zanebûnê û rengên wê ên weke felsefe, ol û hwd wê pêş bikevin. Ev jî, wê rengêkî têgînî ê civatî ê giştî bi xwe re bidina dîyarkirin. Mirov wê bi wê re bijî. Lê li vir, pêşketina van rengên aqil, çendî ku weke pêşketineka dîrokî a mirovî werê hanîn li ser ziman jî, divê ku mirov di vê çerçoveyê de werêne ser ziman ku wê xweserîya mirov a civatî a destpêkê jî ji holê rabikin. Rengên zanebûnê ên weke felsefe, olê û hwd, wê rengêkî din ê gelemperi weke têgînek civatî bi afirêne. Her wusa, wê herkesek di vê çerçoveyê de bijî. Êdî bi vê re, weke ku berî wê di pêvajoya destpêka civatîyê de ku herkesek bi keseyetî li ser temenê xwe pêş diket, wê bi têgînên zanebûnê ên weke felsefe, olê û hwd re wê keseyetîyek bê malê hemû keseyetîyan ku weke wê bijîn. Ya ku wê, hertimî di nava jîyane civatê de, temenê pîrsgirêkên civatî û keseyetî jî bê, wê ev bê. Ber ku tenê keseyetîyek, weke 'hemû' keseyetîyan mafê xwe hanîna li ser ziman ji xwe re dibîne. Lê yên din, weke xwe nayênina ser ziman. Di rastîyê de di mejî de ew weke ku xwe nayênina ser ziman dimênin. Ankû, bi gotinaka din, weke ku her mirov bêkeseyet bê, wê rewşek û dîmenek xwe bi mirov re li ser vê rengê pêşketinê re bide dîyarkirin. Ev jî, wê dem bi dem her keseyeta ku hinekî pêşketin bi xwe re çêkir ku bi aqilê xwe derfet ji xwe re dibîne dike û dixwezê ku derkeve dervî sînorê civatî ê ku ji wê re hatî xîzkirin. Her wusa hewldanên keseyetê ku dem bi dem dixwezê derkeve dervî sînorê civate ên ku hena, di vê çerçoveyê de wê xwe bidina dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de pîrsgirêka civate û keseyetîyê, wê di her demê de di çerçoveya keseyetîya mirov û ya civatê a giştî de wê hebe. Dem bi dem wê bi hevdû re di ahengekê de bijîn. Lê dem bi dem jî, wê bi hevdû re weke ku di nakokîyê de wê cuda bin. Heta ku wê ketina berhevdû jî, wê di vê çerçoveyê de pêşbikeve bi mirov û civatê re li ser keseyetîyên xwe re.

Civat, wê bi pêvajoyên xwe yên civatîyê re bi pêş ve herê. Her wusa, her kirin, tevger, têkilî û rewşên mirov ên di jîyanê de bi hebûna wan re

fahmkirina wan, wê weke têngîneka civaknasî jî bin. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê bahse nerîna civaknasî bike. Piştî civatîbûnê û pêşketina wê re ku li ser aqil û zanebûna wê re fahmkirin bi wê re pêşket û pê de, wê bi têngînî ew rewş werina salixkirin ku werina ser ziman. Nerîna civaknasî, wê weke têngîneka felsefîkî ku bi wê li jîyanê, pêşketin, tevger, kirin, têkilî û rewşên civatî ku binerê û wan fahm bike. Di vê çerçoveyê de nerîna civatî, weke nerîneka hîmî ya ku bandûrê dike dihêne ser ziman. Her wusa, mirov ji aliyê civatîyê ve çawa bi rewş, kirin, tevger û têkilîyên xwe bi bandûr dibê, wê dike ku fahm bike.

Nerîna civaknasî, her wusa têkilîyên di nava mirov û civatê de dike ku fahm bike. Mirov, bi nirxî bi civatê ve girêdayî ya. Li vir, divê ku mirov dûbare werêne ser ziman, ku têkilîya di nava mirov û civatê de giring a ku mirov di çerçoveya ahengekê de bi hevdû re ku hilde li dest.

Mirov, çendî ku mirov nikarê zêde dîroka wî bêî ya civatê binivîsêne, her wusa bi pêşketina bi mirov û keseyetîyê re jî mirov nikarê binçav bike û dîroka civatê binivîsêne. Her wusa, di ahengekê de bi hevdû ve girêdayî na.

Mirov û civat, têkilîyên wan ên bi hevdû re di dîrokê de bi pêşketina ku bi hevdû re dana çêkirin re dihê li berçav. Mirov, li ser civatê re xwe dihêne ser ziman. Mirov, di rastîya jîyane de li ser rewşa jîyane xwe ya di nava jîyane civatê de bi pêşketina xwe re heya. Di vê çerçoveyê de xwe dihêne ser ziman. Amûrên xwe hanîna li ser ziman ên weke ziman û hwd, pêşketina wan, di vê çerçoveyê de giringa ku mirov çavekî li wê bixe.

Ziman weke hîmê têkilîyê, wê ne tenê weke nirxekî hevbeş ê civatê bê, bi wê re wê rewşeka aqilê civatê ê bi zanebûna wê re jî bê, ku bi xwe re bide dîyarkirin. Ziman, di çerçoveya aqilê mirov de divê ku mirov wê werêne ser ziman.

Ziman, aliyekî wê yê ku mirov bi zêhnê mirov re werêne ser ziman heya. Ev zêhnê mirov, her wusa, weke zêhnekî civatî jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Ji xwe, zêhnê ku mirov bahse wê dike û wê dihêne ser ziman, weke zêhnê civaknasî jî mirov dikarê bahse wê bike. Zêhn bixwe, weke têngîneka zanebûnê ku mirov divê ku bi civaknasiyê re werêne ser ziman a. Zêhn, hinekî jî, li ser têkilîyên civaknasî re mirov dikarê bahse wê bike. Di vê çerçoveyê de civaknasî, bi têkilîyên wê re û her wusa li ser zanebûna wê re ji pêşketina zêhnê re weke ku dibê hîm.

Li vir, divê ku mirov werênina ser ziman ku civat, pêvajoyên wê yên pêşketinê, wê pêvajoyên fêrbûna civaknasî jî bin. Ev jî, bi gotinaka din, mirov dikarê bahse bi çanda civaknasiyê bi fêr û zanebûna wê re bike.

Çanda civaknasî, her wusa, bi pêvajoyên pêşketina civatî re çendî dem bûhûrîna û pêşketin bûya û bi wê re fêrbûn pêşketîya, xwe bi wê re bi wate û salix dike.

Têgîna civaknasîyê, bi jîyane civatê re xwediyê rengê xwe ya. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku civaknasî, bi rengê pêşketina wê re divê ku mirov li ser jîyanîya jîyane mirov a bi aqil re werêne ser ziman. Em dema ku li ser tevger, kirin, têkilî û rewşên jîyanî re ku wê werênina ser ziman, divê ku em di çerçoveya gotina zîndiyê de bi giştîya jîyanên xwezayê re werênina ser ziman. Di nava xwezayê de gelek zindiyên ku dijîn hena. Lê li vir, weke zindiyê ku bi dest hizirkirinê kirîya, ku mirov li ser têgîna civatî a ku bi aqil re pêş dikeve ku mirov werêne ser ziman, her wusa wê bi jîyane mirov re xwediyê wê wateyê bê. Afirandina di jîyane civatî a mirov de ku bûya û dibê, wê weke afirandinaka civatî û civaknasî jî bê.

Em li vir, divê ku vê yekê jî werênina ser ziman ku navenda jîyane mirovî a civatî, her wusa bi têkilîyên xwe re xwediyê rengekî adilandî û birêxistin kirîya. Mirov bi aqilê mejîyê xwe re wê rêxistinê bi têkilîyên xwe re di jîyanê de dike û dijî. Dema ku mirov bo cohtkirinê dike ku gêsên ard çê bike, dema ku sawal tên kedî kirin û piştê bi şivanî mirov diçê ber wan, dema ku mirov di şikeftan de dijî ku piştî wê re malan çêdike û di wan de dijî û hwd, wê weke çend ji wan afirandinên bi aqil bin. Her wusa, ev rewş jî, li ser aqil re bi têgînên weke estetîk û dîzaynkirinê û hwd re hatina rêxistinkirin. Bi aqilî, dema ku mirov bidest hizirkirinê dike û pê de, wê nirxên weke çand, hûner, estetîk û hwd werina pêşxistin. Weke ku sûmerîyan care pêşî kir, piştê di pêvajoyên şariştaniyê ên pêşketî de nivîsandin dihê pêşxistin.

Ev rewş hemû, ne tenê bi xwe re pêşketina bi aqil didina dîyarkirin. Her wusa bi xwe re didina dîyarkirin ku hin bi hin çendî aqil û zanebûna wê pêşkeve û li mirov û jîyane serdest dibê û kifşkirina wê pêş dikeve.

Em dema ku bahse têkilîyê civaknasî bikin, divê ku em bi xwezayîyekê bahse wê bikin. Her wusa divê ku mirov bi rastîya jîyane bi xwezayê re bahse wê bike. Aqil, li vir, weyna wê ew a ku wê têkilîya jîyane mirov a civatî ku pêş dikeve, ji xwezayê qût dike, li wê beyenî dike û li ser aqil re dike ku bide jîyan kirin.

Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê rastiyê jî werêne ser ziman ku fahmkirina bi aqil, dema ku di nava wê jîyane xwezayî de ku weke rastîya pêşketina bi jîyanê re ku di jîyane civatê de weyn bileyista, wê hingê di çerçoveyek xwezayî de ew pêşketina civatê ku di ahenge xwe

de pêde diçû û dijî, wê bi wê re weke aliyê zanebûna civatê biheta ser ziman. Lê dema ku aqil, pêşket û ket pêvajoya xwe serdet kirinê de, êdî qûtbûnê jî di nava xwe û xwezaya civatê de dijî. Bi têngîneka desthilatdarî, leşker û bawerî ku hatî pêşxistin, bi 'rengêkî civatî' re dijî û dihê hanîn li ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku aqil, her rengê pêşketina jîyanê bixwezaya wê re di xwe de bi aqilî bi wêne kirîya. Di xwe de naqşkirîya. Li ser wê re bi xiyalî dijî. Ya ku bi vê xiyaliyê têkilîya mirov ji xwezayê birrîya, ev rastî ya.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku têngîna civatî, li ser aqil re weke ku me li jor hanî ser ziman, li ser aqil re xwediyê dîtbarîyekê ya. Bi vê dîtbariyê re têngîna civaknasiyê, weke têngîneka razber maya. Çend ku li ser çend bûyarên jîyanê re şîroveya wê hatîya kirin jî, lê ev şîroveyên ku pêşketina, bi teybetî di serdema me de, ji çend rengên pêşketinê ên civatî û desthilatdarî û pergaliya wê ne bûhûrîya. Navaroka pergale desthilatdariyê, bi beşên xwe yên dad, perwerde, rêvebirin, têkilîyên wê yên bi civatê re û hwd, ji vê ne bûhûrîya.

Dîtbarîya bi têngîna civatîyê re, weke mijaraka giring ya fahmkirinê maya. Her wusa, ev rastî, weke rastîyaka ku dem bi dem karîya ku pêşîya rast fahmkirina civaknasîya civatî bigrê, bûya. Civat, çi ya, û ji çi rewşê re divê ku mirov gotina 'civakê' dikarê werêne ser ziman û hwd, wê gotinên ku li ser wê dîtbariyê re ku dikin ku rastîya gotina 'civakê' ê ku fahm bikin in. Rastîya civatê, aliyekî din ê ku wê pirr zêde kirîya berlêpîrsînê de jî, ew mudahaleyên ku bi destê oldar, leşker û rêveber û hwd ku li jîyane civatê hatina kirin in. Mudahaleyên ku li xate pêşketina civatê bûna, yan xate pêşketina civatê di nêvî de birrîya, yan ew bi ji dîrokê birina hebûna xalk û civatan re ew bi tememî û jibinnî hatîya ji holê rakirin û yan jî bi mudahaleyan, ne hiştîya ku civat weke xwe û pêşketina xwe bimêne. Ew têngîna 'peresendinê' ku bi navê civatê re bahse wê dihê kirin bi dîroka wê re, ew bi vê yekê rastîyaka wê ya dîrokî ya rast li ser rûyê dîrokê nemaya. Şer û pevçûnên ku dîroka civatê, ji her demên wê ve dorpêç kirîna, weke perdeyekê li ser wê xate dîroka civatê re hebûna xwe parastina. Gotina ku di roja me de mirov wê dihêne ser ziman ên weke «dîroka mirovatîyê weke dîroka şer a», dibine gotinên ku vê rastîyê hem bi birhan dikin û hem jî piştrast dikin. Rastîya vê gotinê, wê rastîya dîroka şer ya li ser dîroka civatê weke perwerdeyekê bi awayekî vekirî radixe li berçav. Di vê çerçoveyê de dema ku em bi gotina 'dîroka şer' re binerin, em 'mîreteyeka' bi hezar salan ya bi dîroka mirovatîyê re dibînin. Her wusa, nirxên civatî ên ku

pêşketina jî, bi heman rengî, hatina ji holê rakirin. Minaqe, ku di çeyreka pêşî a sedsala 21'ê de ku bi şerê dewletên rojhilat ên weke tirkîya, îran, sûrî û îraqê û hwd ku bi civate kurd re ku hatî meşandin, wê rastîya ji holê rakirina dîroka civatê û pêşketinên wê ên demên bûhûrî jî bixwe re bi birhan û mînaq dike.

...

Pêvajoyên civaketîyê ên ku bi aqil pêş dikevin û şîroveyên bi aqilê civaknasî. ..

Pêvajoyên pêşketina civaketîyê, ji destpêka wê ve çawa pêşketîya divê ku mirov wê fahm bike. Her wusa, pêvajoyên civaketîyê, bi teybetî pêvajoyên civaketîyê ên demên piştê ên şariştaniyê, wê rengekî pêşketinê bi civaknasî bide li berçav. Her wusa, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku di nava jîyane civaknasî de wê hin bi hin beşbûn û hîyererşîya ji jêr ber bi jor ve wê pêş bikeve. Bi wê re beşên civatê ku li gorî rewşa xwe bi wasif dikin, di afirin. Minaq, oldar, leşker rêveber û hwd, wê sê beşên sereka ên vê jîyane ku pêş dikevê bin.

Di nava jîyane civakî de mirov, xwediyê têgînekê ya. Her wusa, mirov xwediyê aqil a. Aqil pêşketîya. Bi aqil nerîn û fahmkirin pêşketîya. Her wusa, mirov di mejîyê xwe de dibînê. Bi wê dîtina di mejî re, wê mirov, xwediyê serdestîyek bê.

Mirov, di nava jîyane şariştanî de ku asta pêşketina wî çî bê û çawa bê, wê hin bi hin bê xwediyê keseyetîyê. Bi aqil, wê keseyet biafirê. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman, pêşketina keseyetîyê, wê temenekî civatî jî bê. Li vir, dema ku em bahse têgîna civaketîyê û pêşketina wê bikin, divê ku em keseyetîyê, bi giringî hildina li dest, fahm bikin û werênina ser ziman. Têkilîya keseyetîyê ya bi civaketîyê re, wê di çerçoveya afirîna wê ya ku ji civaketîyê re de bi pêşketina re ku dibê hîm re wê were ser ziman.

Di dewama wê de divê ku mirov wê yekê jî werêne werêne ser ziman ku civaketî, bi pêvajoyên xwe yên şariştaniyê wê xwediyê astaka bilind ya pêşketî ya bi aqil bê.

Aqil, wê pêvajoyên xwe yên pêşketinê, bi jîyane civatî re bijî. Her wusa di vê çerçoveyê de dema ku em bahse aqil bikin di nava jîyane civatî de divê ku mirov bahse pêşketina axiftin û ziman bike. Axiftin û ziman, wê weke astaka pirr zêde mazin ya civaketîyê bê. Axiftin, rengê pêşketina mirov a civatî jî bi xwe re dide dîyarkirin. Her wusa, asta wê jî bi xwe re dihêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov, ziman weke aqilê civakê jî bi hebûna wê re werêne ser ziman. Gotinên ziman, bi hebûna xwe re rastîya aqil ya salixkirî jî bi kirde û wateya wê re didina dîyarkirin. Bo vê yekê, ziman, dikarê weke astaka fahmkirina jîyane civatî jî were dîtîn û dîyarkirin. Li ser pêşketina bi axiftinê, ziman û gotinên ziman re mirov dikarê vê rastîya

pêşketina civatê jî fahm bikê ku civat, pêvajoyên pêşketinê çawa li hevdû dihûnê. Zimanê kurdî, weke zimanekî herî kevn ê jîyanê ya. Ji serdemên sûmerîyan ên şariştanîyê ve mirov dibînê ku pêşketina wê heya. Her wusa, zimanê kurdî bi pêşketina xwe re hev girtin ('sentez kirin') kirin di nava xwe de li ser gotinên xwe re pêşxistîya. Minaq, dema ku mirov dibêje 'bi aqil', her wusa rengê wê yê gotinê ji devê jinên botanê 'baqilî' ya. Dema ku mirov bibêje 'bi avêje', bi heman rengî wê bi rengê 'bavêje' were gotin. Ev rengên gotinê bi hevdû ve kirin û ankû jêkirina tîpna û bi wê re bi hevdû ve kirin û hanîna ser ziman, wê nîşanakê bêne ser fêrbûna bi demê re a bi axiftinê re ku hin bi hin pêş dikeve jî. Pêvajoyên axiftinê ên li ser ziman re, bi xwe re di nava ziman de di vê çerçoveyê de wê fêrbûnekê pêşbixe. Fêrbûna di nava ziman de, wê di vê çerçoveyê de bi gelek rengên afirandin û pêşxistinê re xwe bi ziman re bide dîyarkirin. Ev aliyê pêşketina civatî ê pêşketî ku xwe li ser pêşketina danûstandina bi ziman re ya. Ziman, di nava xwe de gelek mifteyên pêşketina jîyane civatî diparêze. Her wusa bo vê yekê, divê ku mirov bi giringîyekê di vê çerçoveyê de li ser ziman bisekinê û wê werêne ser ziman. Pêşketina bi ziman re, wê di nava jîyane civatî de bê. Ziman, weke aliyê jîyanê ê danûstandinê û rastîya pêşketina civatî bi xwe re dide dîyar kirin. Her wusa, mirov dikarê ziman, di çerçoveya rengê pêşketina jîyane civatê de jî werêne ser ziman.

Di nava jîyane civatî de rengê pêşketinê, wê bi ziman û salixkirina li ser gotinên wê re bi aqilî xwe werêne ser ziman. Dema ku mirov li pêşketina jîyanê dinerê, her wusa salixkirin û bi gotinkirin, wê di vê çerçoveyê de vê rastîyê bide nîşandin. Pêvajoyên pêşketina jîyane civatî, wê bi xwe re û di nava xwe de pêşketinê cuda jî bide çêkirin. Xate pêşketina jîyane civatê, ku mirov bişibihêne darekê û çiqilên wê, wê rast bê. Ew dar, çendî ku mazin dibê, çiqilên zêde bi wê ve lê zêde dibin. Pêş dikevin. Ev jî, wê di rengê bi vî rengî de wê xate pêşketina xwe bide domandin.

Çendî ku ev rengê pêşketina civatî weke darekê pêş dikeve, wê her beşên wê, werina salixkirin û bi navkirin. Ev jî, wê li ser ziman re bibe. Salixkirina wan rengên pêşketina civatî ên ku dibin, wê bibe.

Jîyane şariştanî, wê weke pêvajoya wê pêşketinê a wê jîyane civatî bê. Her wusa, şariştanî, pêşketina civatî ya bi ast a. Şariştanî, hinekî jî wêdetir, mirov dikarê, bi pêşketina civatê re û bi wê asta wê ya pêşketî re ku birêxistin bûyî, saziyên xwe yê civatî avakirî û li ser wan re pêvajoyên pêşketinê jî ku bi xwe re dihêne ser ziman, fahm bike. Ya ku mirov di vê

çerçoveyê de bi jîyane civatê re dibînê jî ev a. Her wusa rastîya civatî, bi vî rengî bi gotina 'şariştaniyê' re dihê ser ziman.

Gotina 'şariştaniyê', bi jîyane gûnd-bajar re ku pêşketî re xwe dihêne ser ziman. Gotina şariştaniyê di kurdî de temenê wê li ser 'bajarbûn' û 'jîyane bajarbûnê' ya. Di vê çerçoveyê de jîyane bajarbûnê, dema ku mirov li ser wê re bihizirê, her wusa, wê bi gelek malên ku di rexhevdû û zikhevdû de ku hatina avakirin, bi wê re dihê ser ziman. Têkilîyên mirovî ên di nava vê jîyanê de çawa na, di vê çerçoveyê de wê mijara fahmkirina civaknasiya civatî ya wê bin. Gotina şariştaniyê, navê jîyane civatî ya pêşketî ya. Her wusa, weke navê şariştaniyê, ji kurdî ku mirov dikarê biafirêne û werêne ser ziman, gotina bajariştanî jî heya. Yanî, jîyane bajarîyî ya.

Gotina şariştaniyê, di vê çerçoveyê de weke ku astaka jîyane şariştanî a bi ast û rada ya pêşketî ya, bi xwe re dihêne ser ziman. Bi rengê pêşketinê ê bi gotina şariştaniyê re mirov dibînê û fahm dike ku astaka jîyanî ku biazil pêş dikeve, mirov dibînê. Ji xwe, di vê çerçoveyê de wateyeka ya rengê pêşketina şariştaniyê a din jî ew a ku jîyane ku bi aqil a. Jîyane şariştaniyê, li ser aqil re xwe bi rêxistin dike.

Civat, bi aqilê xwe yê civatî re xwedîyê pêşketina xwe ya. Dema ku mirov bahse aqilê civatê û pêşketina wê bike, divê ku mirov bi keseyetîyê re werêne ser ziman. Keseyet, weke rastîyeka pêşketina aqilê civatî ya. Her wusa di vê çerçoveyê de bi keseyetîyê re aqil, hêst û tevgerên ku dibin, mirov divê ku di çerçoveya wê rastîya civatîtîyê de werêne ser ziman. Aqil, bixwe, weke têtîneka civatî, her kirinên bi wê ku bi yekalî bê û pirralî bê, wê di hîmê xwe de rastîyeka têtînî ya civatî bihawêne. Tevgerên mirov ên kesena, ku ji aliyekî kesekî ve bin û ankû di nava pirr kesan de jî bin, civatîtîyek wan hebe. Têkilîyên di nava pirr mirovan de, wê vê rastîyê werênina ser ziman. Lê ku kesek jî bê, tevger û têkilîyên wî yên ku di mejî de wan tefkîr dike û dihezirê, wê bi wê tefkîrkirinê û hizirkirinê, bi renegekî civatî werêne ser ziman.

Tevgerên civatî, ku ji aliyê kesekî ve bin û ankû pirr kesan ve bin, wê li armançekê bin. Mêl, alî û di çerçoveya xwestekê ku bê hanîn li cih de wê bê kirin. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku têtîna civatî, dema ku mirov bahse wê bi têkilîyên wê re dihekîrin, weke ku bi têtîneka zindiyî ya mirovî re bahse wê dihê kirin. Li vir, weke pîrsekê dimêne ku tiştên ne zindî, tevgerên mirovî ên li wan dibîna civatî û ankû na? Her wusa, li vir, dema ku mirov li ser vê rastîyê dihezirê, mirov dema ku li wê bihezirê ku ew tevgerîya civatî li wê tiştê ku ne zindî jî bê ku ji

aliyê zindiyekê ve dihên kirin bin, wê bi têngînî wê tevgerîya li tiştê ne zindî jî weke tevgerîyek civatî bide dîyarkirin. Du tiştên ne zindî, nikarin tevgerîyê li hevdû bidina nîşandin. Nikarin tevgerê li hevdû bi mêl, alî û xwestekî bikin. Ya ku vê dikarê bike, zindiyê ku bi aqilê civatî ya. Bo vê yekê, dema ku mirov li ser tevgerê re di vê çerçoveyê de bihizirê, mirov divê ku li ser koka tevger bihizirê. Temen, hîm û koka tevgerê aqilê civatî ya. Ev jî, dike ku ew tevger bi wê kok û hîm û rastîya xwe re werê ser ziman.

Di nava têngîna civatî û civaknasî de têngîna mêl û armancê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov li ser wê bihizirê. Her wusa, armanc, bi kifşkirina armancê û hoyandina wê ya li xalekê re û li ser wê re û bi wê re danîşana tevgerê, wê rastîya tevgerê bi armanc bide nîşandin. Têngîna armancê, li ser rêxistinîya tevgerê re ku li xalekê re dibê. Ev jî, bi aqil re xwe dihêne ser ziman. Aqilê rêxistinkirî, aqilê civatî ya. Ev aqil, hertimî, bi hebûn û hanîna wê ya ya li ser ziman re wê mêl û rengê aliyê ku aqil bi vir ve bi xwestekê re jî bide dîyarkirin. Li vir, bi têngînî li ser aqil re ku em bibêjin, kirina bi vî rengî bi armancê û hwd, keseyetê bide nîşandin. Keseyet jî, ancama pêşketina aqil a bi aqilê civatî re ya. Her wusa, di nava jîyanê de sedem û armanc, di çerçoveya domandina jîyanê û pêdîvîyên wê de ya.

Di xate pêşketina civatîyê de wê pêvajoyên bi aqil zêdetir pêş bikevin. Her wusa, wê keseyet biafirin. Aqilê mirov ku li ser jîyanê dihizirê û dike ku çareserîyê di çerçoveya aqilê civatî de ji 'pirsgirêkên civatî' re werêne û bibînê wê bibê. Têngîna aqilê civatî, wê çawa pêş biikeve, wê weke aliyekî ku wê aqil pirr li ser wê bihizirê bê. Her wusa, zaneyên civatê û filosofên ku derdikevin, wê li ser jîyane civatê, pêşketina wê û pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê aqil bimeşênin. Di serdemên sûmerîyan de, piştî ku nivîsandin hat kifşkirin û pê de, wê bineterên nivîskî di derbarê jîyanê, kirinên mirov û jîyangerîyên mirov de werina nivîsandin. Mirov wê fêrî xwandinê bibe û wan bixwêne. Wê li jîyanên berê ku çawa jîyane binerê. Wê aqilê xwe bi wan pêş bixe.

Minaq, dema ku mirov bahse jîyane 'gilgamêş' û ankû di destana 'gilgamêş' de ku bahse keseyete 'Enkîdû' tê kirin, bi kirin û rengê jîyane wan re tê kirin. Gelek mirov wê êdî wê destanê bi nivîskî û ankû bidevkî bê wê bixwêne û yankû gûhdar bike. Wê fêr bibe ku 'Gilgamêş' û ankû 'Enkîdû' çi kirina û çawa jîyane. Ev rengê jîyane wan û gotinên ku li ser jîyane wan re dihên ser ziman, yên ku dixwêne û ankû dibihîzê, wê bê malê

wan jî. Her wusa, wê bê weke têngînekê di mejiyê wan de jî. Êdî di nava jîyane civatî de têngîneka bi navê 'gilgamêş' û ankû Enkîdû' heya.

Di vê çerçoveyê de wê pêşveçûnên giring êdî bi aqil û li ser aqil re bi demê re bibin. Di vê çerçoveyê de nivîsandin, weke aliyekî giring ê ku divê ku mirov li vir li berçav bigrê ya.

Di serdemên anamîsmê, totemîsm û mitolojiyê de wê di vê çerçoveyê de jîyangerîyên jîyane mirov werina bitêgihkirin û bîr derxistin li têngîhiştinê. Ev jî, wê aqilekî bi xwe re biafirîne. Mirov, di mejiyê xwe de wê li ser wê têngîhê re êdî bihizirê. Hizrên xwe nûkê, zêdekê û werêne ser ziman.

Piştî, pêvajoyên felsefeyê û aqilê felsefeyê, wê li ser wê re weke pêvajoyîna din yêr biaqil ku pêşketî wê pêş bikevin. Ji serdemên sûmerîyan û heta yêr gûtî, hûrî û mîtannîyan, wê di vê çerçoveyê de bi jîyane civatî û şariştanî, wê pêvajoyên bi hezaran salan bîr bûhûrandin. Di demên dawîyê êr mîtannîyan de filosofên weke Mîtra derdikevin û hizrên xwe diheîna ser ziman. Berî wî, ji demên sûmerîyan heta ku dem tê wê demê bi heman rengî hatîya hanîn li ser ziman û li ser wê hanîna li ser ziman re pêvajoyên pêşketinê bûhûrîna. Her hizrên ku hatina hanîn li ser ziman, wê weke salixkirinna ku di jîyanê de diheîr kirin bîr. Êdî piştî, salixkirin li ser salixkirinana re diheîr kirin û pêşxistin. Piştî dema Mîtra û mîtannîyan, ku dem tê dema Medîya û Zerdeşt, wê bi heman rengî, pêvajoyên nû êr civatî bi têngînen nû êr ku hatina pêşxistin re wê werina pêşxistin. Têngînen weke yêr 'Avesta', wê di vê çerçoveyê de giring bîr. Berî wê, ji demên sûmerîyan û heta tê wê demê, weke ku heta roja me jî di nava civate kurd de hena, dengbêjên ku weke zaneyên bîrnav jî ku mirov dikarê wan bi nav bike, wê bi devkî û dengî jîyangerî, serborî û vegotinên ku bihîstina û di mejî de afirandina, wê werênina ser ziman ji mirovên ku li dora wan dibîna kom re. Her wusa, ev rewş, wê temenê pêşxistina têngînen hevbeş êr civatî jî biafirîne û pêşbixe. Dengbêj, zaneyê jîyane civatê ya. Em dema ku li xosletên dengbêjiyê dinêrîn, em dibîrînkû xoslet ew in ku mirovekî ku bi dengê xwe xweşik lev diheîrê, wê li kirin û jîyane mirov bîrêrê û ku çî dît, wê weke ku dît, wê bi gotin bike û werêne ser ziman. Bi gotinaka din, weke ku di nava civate kurd dibê, wê dengbêj, dastanên civatî bi vî rengî êdî biafirênin. Dengbêj bi vî rengî, afrînera jîyane civatê êr pîr bizane û baş in. Dengbêjî û mejiyê dengbêjiyê, xwediyê civaknasîyek bi tevger a civatî ya pêşketî ya.

Salixkirina dengbêjan, wê çerçoveya civatê û beşbûna di nava wê de a li komên civatî re jî bi xwe re biafirêne. Salixkirin, hinekî jî temenê beşbûnê ya di nava civatê de.

Aqil, wê di nava wê de bi zanebûnî, wê salixkirin li ser jîyanê re werina kirin. Her wusa, di jîyanê de salixkirina jîyanê bi awayekî rehetî, wê hin bi hin temenê pêşketina hizrên nû û ên cuda jî biafirêne. Ev jî, wê rengên nû ên jîyanê û jîyane mirovan bi civatî bide dîyarkirin.

Pêşketinên bi vî rengî ên bi hanîna li ser ziman re, wê bandûra wan li pêşketina jîyane civatê, ji ya ku em hasab dikin, wê zêdetir bibe. Her wusa, wê 'aqilên civatî' ên ji hevdû cuda wê biafirin. Di nava jîyane civatê de, di vê warê de nivîs û nivîsandin û pêşketina wê, wê weke şoreşeka civatî bê. Wê pêşîya gelek pêşketinên şenber ên nivîskî û ên bi xîzkirinê vekê. Hanîna li ser ziman, wê weke xosleta mejiyê mirov bê. Ji wê zêdetir jî, mirov xwe bi hanîna li ser ziman, baştir hîs dike. Di roja me de, çûyina mirovekî weke ku nexweşîya derûnî bi wî re heya li cem derûnvanekî û axiftina wî ya li ser rewşên ku weke pirsgirêk di mejiyê wî de hena, wê di vê çerçoveyê de têgîneka baş bide mirov. Ev rewş tenê bi serê xwe jî, weke aliyê revakirinê ya, ku didê nîşandin, ku mirov hertimî pêwîstî bi wê dibîne ku xwe werêne ser ziman. Ev, weke teybetîyeka civaknasî ya jî.

Gelek caran mirov dihişîrê, ku mirov dema ku xemek di dil de hebe, hizreka ku tenê weke 'nepenî' ku ew tenê dizanê ku pêre hebe û ku dema ku gotinaka ku mirovekî din wê biêşêne ku divê ku nebêje ku xwe negirê û ji devê xwe derxê û bibêje, weke rewşên ku ev pêwîstîya mirov a bi axiftinê û xwe hanîna li ser ku bi mirov didina nîşankirin bin.

Carna gotinaka, mirov di derbarê rewşekê bihîstîya. Mirov, divê ku wê ji ti kesekî re nebêje. Yan kû, dema ku tiştek ji mirov re weke 'nepenî' ku hatîya gotin û bi wê re ku ji mirov hatîya xwestin ku divê ku em wê ji ti kesekî din re nebêje, wê rewş biafirin di jîyne mirov de. Mirov wê hizra weke 'nepenî' di xwe de digirê. Divê ku nebêje. Lê di hundûrê mirov de, weke ku hîsek û ankû hizrek bihêstî, zorê dide mirov ku mirov biaxifê. Piştî, mirov xwe nagrê û wê dibêje. Ev rewşa xwe negirtinê, aliyekî aqilê mirov ê civatî û civaknasî jî bixwe re dide dîyarkirin. Aqil bixwe, civatî û civaknasî ya. Keseyetîya mirov jî civatî û civaknasî ya. Bo vê yekê, ew rastîya civatî û civaknasî, çendî ku bi aqil, weke 'nepeniyekê' mirov di xwe de bigrê jî, wê di mejiyê mirov de aliyekî xwestina vegotinê wê xwe bide dîyarkirin. Ev jî, ji wê aliyê civatî û civaknasî dihêt.

Em li vir, divê ku vê yekê jî werênina ser ziman ku bi dîrokê re hizrên ku hatina ser ziman û qaydkirin, bi wan gelek pêşketinên civatî bûna. Her

wusa, divê ku mirov bahse pêşxistina, çandê, hûnerê, wêjeyê, estetik û hwd bike. Ev, weke têngîna civatî û civaknasî na jî. Di roja me de, li ser wan re şano, sînema, opara û hwd, weke pêşketinên ku em dikarin bi têngîna civatî û civaknasî werênina ser ziman in. Di nava kurdan de dengbêjî, dîroka wê ta serdemên şariştaniyê ên sûmerîyan diçêt. Dengbêjî, musik û hwd, di vê çerçoveyê de weke aliyna din ê vê jîyane civaknaasî ku pêş dikeve ya na.

Di nava civatê de mirov, li tevgerên xwe heyîdar û baldar dibê. Minaq, di dema xwarinê dixwe de wê bi çi wê xwarinê bixwê û çawa bixwê, li wê dinerê. Dema ku cilekî li xwe dike, li wê dinerê ku ew cil li mirov tê û ankû nayê. Ya ku li mirov tê û adilandî ya, wê dixwezê. Li ser vê re, têngîna xweşikatiyê pêşketî heya. Jinek, pova xwe ya dirêj bi awa û şekl dike, kezîyên xwe di hûnê û li ser serê xwe pova dike kom û hwd. xwe xweşikkirin, têngîna keseyetî ya ku di hîmê de aqilê civatî heya. Ev hemû, rewşa civatî ku ew di hîmê wan de jî tevger û têngîhên civatî hena na. Mirov, bo çi hizrê û çawa, xwe xweşik dike û dixamilêne? Li vir, em divê ku em vê yekê bibêjin ku dema ku jin bê û ankû mêr ku vê dike, di hizra di serê xwe de di hizirê ku dervî mirov hin mirovna din hena û ku ka wê ew çawa wî û ankû wê bibînin, dema ku lê bimeyîzênin. Ew jî, di vê çerçoveyê de bi têngîheka di çerçoveya wê têngîna xweşikatiyê û bi ya xamilandinê re de, li vê rewşê re hem ji aliyê xwe û keseyetîya xwe dinerê û hem jî ji aliyê derve jî ku dinerê ku ka wê çawa ew bi adilandî were dîtî ku ew wê û ankû wî biacibênin. Ev hêst, wê di çerçoveya hizrek civatî û têngînek civaknasî de xwe bide dîyarkirin. Ev, bi xwe re vê hizrê jî dide nîşandin ku mirov bicivatî di hizirê. Di wê çerçoveyê de mirov, bi hizir tevger dike. Tevgerên xwe, dide nîşandin.

Di serdemên şariştaniyê ên sûmerîyan de jî, tiştên ku bo xamilandinê û xweşikkirinê ku hatina pêşxistin hena. Di nava kurdan de ‘kilê çavan’, pîr bi nav û deng a. Bo xweşikkirina dora çav a. Weke wê, gelek rewşên din ên ku mirov dikarê werêne ser ziman hena. Ev rewş hemû jî, aliyna têngîna civaknasîyê na, di çerçoveya jîyane civatê de ku hatina pêşxistin.

Li vir, di dewama wê de divê ku mirov li ser pêşketina qadên ku li wan bizêdeyî zû bicihbûn pêşketîya jî wrêne ser ziman. Herêmen ku li wan zû jîyan pêşketîya, herêmen weke ber diclê, firatê, xabûr, zap û zagros in. Bi wê re jî, ji çîyayê araratê û heta ku digihijê çîyayê cudî û ji wir jî heta çîyayê kurda, wê temenê bicihbûnê hê zû li wan pêşbikeve. Di aslê xwe de ku dîroka van herêman bi rastî were kifşkirin, wê pirranîya hizrên ‘akadamîkî’ ên roja me ku bûhûrîner in û tê esas girtin, wê di wan de gûharîn werê pêşxistin.

Tenê li kolanên li Xirabreşkê ku tên kirin de, parastgehê bergê ku hatîya kifşkirin, di wê de lêkolînên ku hatina kirin, hatîya piştrastkirin, ku berî zayîna Îsa li dora duwanzdeh(12) hezar salî, hatîya kifşkirin ku jîyan li wir pêşketîya. Ew parastgeh jî, dîroka wê li dora duwanzdeh(12) hezar salan a. Ev tenê, minaqek a ku temenê jîyane bicilhbûyî çendî zû li vê herêmê destpêkirîya. Di wê herêma di nava diclê û firatê de dîroka şariştaniyê, pêşî li van herêman destpêkirîya.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku dîroka şariştaniyê li vê herêmê, pirr kevn diçê. Em dema ku li bineterên ku tên kifşkirin û her wusa nivîsarên ku hatina dîtin ên ji wan demên berê, mirov vê yekê kifş dike.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku dîroka civaketîyê, bi pêvajoyên wê yên pêşketinê ên li herêmê re mirov dem bi dem di çerçoveya astaka civatî ku pêş dikeve de mirov wê pêşketuna civatî dibînê. Ji dema sûmerîyan heta dema gûtî, hûrî û mîtannîyan û piştre heta serdema Medîya û hwd, di vê çerçoveyê de mirov rastî xateka pêşketinê civatî tê. Piştî serdemên Sûmerîyan re, serdemên gûtî, hûrî û mîtannîyan û demên piştre, weke demna ku bi aqil û felsefeyê pêş dikevin û weke demên aqil mirov dikarê werêne ser ziman. Pêşketina van dem û serdeman, li ser aqil re dimeşê.

Her wusa, mirov vê yekê jî pêvajoyên aqil ên ku pêş dikevin jî fahm dike. Li ser aqil re çerçoveya pergali wê hin bi hin pêş bikeve. Piştî, pêvajoyên anamîsmê, totemîsmê û mîtolojîyê, wê piştre pêvajoyên aqil ên felsefeyê pêş bikevin. Têgîna olî ya pirr-yazdanî wê pêşbikeve. Her wusa, pêvajoyên ku ev pêşketina têgînên weke ên olî yên pirr-yazdanî ku dijîn, wê di dewama wê de pêvajoyên yek-yazdanî wê werin. Ola êzdayîyê, di vê çerçoveyê de wê pêş bikeve. Şîroveyên ku bi olî pêş dikevin jî, wê di wê çerçoveyê de bin ku vegotinekê ji demên bûhûrî re ku bîrê, destpêka mirov ji kû destpêkirîya ku bike ku wê fahm bike û her wusa ku xweza û hewirdora xwe nas bike û fahm bike, wê di wê çerçoveyê de bîr. Aqil, di destpêkê de di vê çerçoveyê de wê di nava pêvajoyên pêşketinê de bîr. Têgîna yek-yazdanî ya melekê tawus, wê temenê ola yek-yazdanî ya êzdayî pêş bixe. Piştre ku Musa hat, wê ew jî ji vê pêşketinê sûdbigrê û pêşketina xwe bide çêkirin. Di nava xate bawerîyê ya ola ola êzdayî ya yek-yazdanî de agir pîroz a. Wê peyamên pîroz, ku Musa dengêkî ji nava êgir his û deng wê ji wê ew bi dengî dihilde bîr.

Ev çi dide nîşandin? Her wusa, di xate pêşketina bi aqil de ku pêşketinên têgînî, ku di zikhevdû de ku çawa pêş dikevin. Vê rastiyê, bi

xwe re dihêne ser ziman. Di serî de, jîyaneka civatî, heta ku pêvajoyên jîyane civatî dihêne vê demê, wê bi xwe re serdemna giring ên pêşketî bi bûhûrênin. Rastîya olê, têgînêka wê ya olzanî('teolojîkî') û hwd, pîrsgirêkên çawa wê di nava wê û wê xate jîyane civatî û civaknasîya wê de biafirin, ew jî, bi serê xwe mirov dikarê bike mijara şîroveyekê. Li vir, emê nûha ji vê zêdetirî, li ser pêşketina civatê û ahenge wê de hinekî din pê de herin. Li vir, wusa tê dîtin ku ev yek, bi giringî divê ku mirov li ser wê bisekinê û wê fahm bike. Rastîya civatê, dema ku mirov li ser wê bihizirê, mirov bi jîyane wê ya ku di nava wê de pêş dikeve re mirov wê dibînê. Her wusa li ser wê jîyane nava wê, têkilîyên wê yên navxweyî û her wusa aqilê civatî re wê werêne ser ziman.

Lê li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman, pîrsgirêkên civatî, wê di van deman de zêdetirî xwe bidina dîyarkirin. Pîrsgirêkên ku di zikhevdû de di nava jîyane civatê de pêş dikevin, wê jîyane civatî dorpêç bikin. Ya ku di aslê xwe de hertimî wê bi civaknasîya civatî de weke pîrsgirêkê xwe werêne ser ziman jî, wê ev bê.

Me li jor, hinekî bahse pêşketina ol û bawerîyê kir. Her wusa, wê li ser wê re piştî têgîna 'pîrozîyê' pêş bikeve. Ev jî, wê weke têgînna ku wê pîrsgirêkê ji aliyê xwe ve bi jîyane civatî re derxin bin. Ol, pîrsgirêka wê ya civaknasî, wê weke pîrsgirêkên civatî jî xwe werêne ser ziman. Dem bi dem, derketina gelek olên pîr-yazdanî, û her wusa piştî hatina li dûv hevdû olên yek-yazdanî, wê di çerçoveyeka xwenûkirinî ya li gorî jîyane civatê bê. Ji ber ku hertimî asta ku pêş dikeve, ku li ser rêgezên xwe yên 'rewistî' ên ku pêş dikevin re ku nikarê xwe nû bike, wê di vê çerçoveyê de ev pêşketin û tevgerên olî, di astek xwenûkirinê de bidina dîyarkirin. Di nava olan de jî, hertimî, ya('ola') ku hat, wê ya berî xwe "betal" bide nîşan kirin. Betalkirin, di kurdî de wateya wê, ew a ku êdî ti hikmetê wê di jîyanê de nabûhûrê ya. Dema ku her ola ku hat û ya berî xwe 'betal' kir û betal da nîşandin, êdî wê xwe weke ya bûhûrîner û demî bide nîşandin. Di vê çerçoveyê de pêvajoyên olî, hena. Di aslê xwe de ew têgîna olê ku di nava xwe de dikeve zorê de ku 'têgîna xwenûkirinê' herê bike û pêşbixe, bi vî rengî, bi awayekî dervî olê û li ser olê re ku bi rengê derketina olek nû ya din re, şêwayekî xwenûkirinê('reform') pêş dixê. Ol, di ancâmê wê yeqîn û bawerkirina mirov li wê aqilê xwe yê ku pêşxistîya bê. Em dikarin bibêjin ol, dibê, bawerîya civatî ya ku wê bixwe bi aqil afirandîya ya.

Dema ku Mîtra tê, wê pêşî ga'yê ku di bawerîya berê ya êzdayîyan de pîroz a wê bigûrêne. Ev rewş, wê weke rewşek nû bê. Heta ku gelek bawermendên êzdayî, vê rewşa Mîtra, weke bînpêkirina kevneşopî û

pîrozîyên wan ên ku ji bavûkalan ku mana û hena jî, dihênina li ser ziman. Lê piştî wê, tevger û kirina Mîtra bi aqil bibe û rûnihê di nava jîyanê de. Heman rengî, piştî Mîtra re wê were serê Zerdeşt jî. Dema ku Zerdeşt, hizrên xwe dihêne ser ziman, wê hizrên wî yên avestayî, weke 'dervî ol û bawerîyê û pîrozîyên wan ên êzdayî' jî wê were hanîn li ser ziman û dayîn nîşandin. Heta ku di dawîya jîyane Zerdeşt de, ev rastî bixwe jî wê bê sedem ku ew were kuştin jî. Zerdeşt, bi ecelê xwe namirê.

Lê piştî wê, hizrên Zerdeşt, li jîyanê Rûnihin. Her wusa, hizrên Zerdeşt, wê piştî pêvajoya piştî a xate êzdayî ya yek-yazdanî bidina dîyarkirin. Lê teybetîya hizrên Zerdeşt, ew a ku awayekî civatî ê ku bi rêgezên rewîstî ne hatî jidandin, dihêne ser ziman. Zerdeşt, aqilê felsefeyê, weke rêya fahmkirinê pêş dixê. Li ser wê re xwe dihêne ser ziman. Bi vê yekê re, pergale aqil a Zerdeşt, ji ya rengê ol û bawerîyekê zêdetirî ya felsefeyekê bi xwe re werêne li holê û bide nîşandin.

Teybetîya pêşketinê ku mirov li vir kifş dike, ew a ku ji serdemên Sûmerîyan ên şarîstaniyê û heta ku tê vê dema Zerdeşt, mirov dibînê ku bi vî rengî bi hizrên ku weke ku bi olzanî û hwd pêş dikevin, wê renegekî pergale olê pêş bikeve. Bi wê re hertimî wê hewl bê dayîn ku rengê werê dayîn li civatê, jîyane civatê were bi rêgezkirin û rastkirin. Lê çendî ku ew rastkirin û adilandina di jîyane civatê de bi wê re dihê kirin, piştî weke ku dem tê demên Mîtra û Zerdeşt, ya ku mirov dibînê, ew a ku rengê jîyane civatî a civaknasî, çendî ku pêş dikeve, wan rêgezên kifşkirî ên jîyanî û weke destûrî li pêşîya xwe weke asteng dibînê. Di vê çerçoveyê de ya ku dihê dîtin ew a ku, yan wê li gorî rêgezan bijî û yan jî wê li gorî herîkîna jîyane xwe û di xwezayê xwe de bijî û bikeve vajî wan rêgezên kifşkirî de. Her wusa, rêgezên ku bi têgînî hatina kifşkirin, wê weke 'bendekê' li pêşîya wê civaknasîya civatê xwe bidina dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de jîyane civatê û rêgezên olî û ankû têgînên olî ên olzanî ('teolojîkî'), wê sekneka wan ya li ber hevdu wê hebe. Pirsgirêka civaknasîyê û olzanîyê ya hevdu pejiyendin û fahmkirinê, wê her hebe. Ev rewşa hevdu pejiyendin û fahmkirinê, wê dem bi dem hewl bêdayîn ku were bûhûrandin. Lê di nava xate olê de jî, wê hin hewldan jî ji aliyê hin mirovên weke Îbnî haldûn, Martin Luther ku hizrên wî dibin destpêkeka weke ya 'protestenîyê', û hwd re wê pêş bikeve. Di dewama wan de, pirtûkên ku hatina nivîsandin û ku di wan de balê dikişênina li ser 'têgîna civaknasî' di nava olê de, wê bibe. Mirovên weke Ernest Troeltsch, wê bi navê 'di dêrên xiristîyanîyetê de têgîna civaknasî' û hwd, wê balê bikişênina li ser wê pirsgirêka civaknasîyê ya di nava olê de.

Berê jî jî, zane û filofosên ku bi hizrên xwe bal kişandina li ser wê bûna. Ji xwe, ji ber wê balkişandina li ser wê, wê aqilê felsefeyê û yê olê û olzanî(‘teolojî’)ya wê, wê bikevina berhevdû de. Ew dubendîya oldar û filosofan li hemberî hevdu, hinekî jî ji wê tê.

Zerdeşt, wê di xwe de oldarekî û filosofekî bike ku bike yek. Di vê çerçoveyê de rastîyeka wî ya ku mirov divê ku fahm bike heya. Piştî wî re, ku di şopa wî de dimeşin Manî, Mezdek, Hûrem, Babek û hwd, wê werin û herin. Mezdek, di mejîyê xwe de xwediyê têgîneka civaknasî ya bi çînî jî ya. Dema ku ew li hemberî Şahê Sasanî Kawê dikeve tevgerê de û ku di nava xalkê de diaxifê, balê dikişene li ser rewşa dewlemendîya şah û xizanî û fakîrîya xalkê ku dijî. Ev rewş, wê xwediyê dîrokeka ku bi destpêka jîyane şariştaniyê re jî bê. Ji serdemên sûmerîyan ên şariştaniyê û heta vê demê wê ev rewş hebe. Em divê ku hinekî balê bikişênina li ser vê û bikin ku wê jî fahm bikin. Di vê çerçoveyê de û bi van gotinên bi vî rengî re wê têgîneka civaknasî a bi zane vêşarî wê hebe.

Piştî ku civatîti bi dîroka wê re dihê heta van demên ku di wê de Zerdeşt û piştî re li ser şopa wî re ku Manî derdikeve û pê de, wê di awayekî ‘hemdem’ de hebûna xwe bike ku pêş bixe û bide domandin. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku weke ku çawa têgîna ‘teolojiyê’ bi hebûna xwe re bi pirsgirêk dibê bi civaknasîya civatê re, bi heman rengî lê bi regekî din wê desthilatdarîyên ku pêş dikevin jî, wê heman pirsgirêkê li ser zihniyeta xwe re bijîn. Têgînên hizrî, zihniyetî, bîrozîkî û olî, wê di vê çerçoveyê de temenê pirsgirêkên civaknasî ên di nava jîyane civatê de jî bin.

Dema ku em li pirsgirêkê dinerin, her wusa ev tenê weke aliyekî pirsgirêkê xwe dide dîyarkirin. Mirov, çawa dixwezê ku bijî, wê weke têgîneka civaknasî ya civatî bê. Lê mirov weke ku dixwezê nikarê bijî. Her wusa, pirsgirêk û hîmên têgînî ên li ser têgînên bi aqil re ên di temenê wê de bi hebûna xwe re wê di temenê van pirsgirêkên civatî de bin.

Em li vir, divê ku vê yekê jî di dewama wê de werênina li ser ziman ku wê bi pergale desthilatdarî ku olê û zihniyeta wê jî di temenê xwe de bikardihêne, wê pirsgirêkeka ‘meşrûiyetê’ jî biafirîne ku di temenê aramî û ne aramîya di dilê mirov de jî ya. Ya ku wê bike ku mirov, ji xwesteka xwe bi şûn ve gav biavêjê û ne jî jî, wê ev bê. Minaq, di çerçoveya têgînên ku olên yek-yazdanî de em bibêjin. Dema ku hizrek, rewşek û ankû tiştek di jîyanê de ne li gorî hizrên wan bin, wê bo wan temenê redkirinê bê. Ev, ti hemû têgînên bi bawerî de ku hena de jî heya.

Di vê çerçoveyê de têngîna civatî, di nava xwe de li ser têngînên olî û bawerî, desthilatdarî û zihniyetî ku dem bi dem em dikarin têngîna 'kêmnetewîyetê' jî bikina nav de, wê temenê cudahî û pirsgirêkên civaknasî bin. Ji xwe, li ser têngînên desthilatdarî û 'netewî' re dewletên ku di sedsalên me yên dawî de derketina li holê, di vê çerçoveyê de xwediyê pirsgirêkekê jî na. Sînore dewletê, em nikarin, weke sînorekî civatî û civaknasî jî werênina ser ziman.

Dewlet, di vê çerçoveyê de bi têngîna xwe ya desthilatdarî, kirîya ku cudahiyên civatî yan bi bişavtinê ji holê rabike û tûna bike û yan jî wê tûna bihasibêne û herê bi ser wan de. Di vê çerçoveyê de pirsgirêkên civatî, ku em di sedsale me ya ku em di wê de dijîn ku em dihênina ser ziman, di vê çerçoveyê de jî, mirov dikarê wateyekê li wan bike û werêne ser ziman.

Em li vir, divê ku wê yekê werênina ser ziman ku em nikarin bibêjin ku em ti sînor li gorî pêşketina civaknasiyê ya. Hertimî, sînore ku heya û diafirê, li pêşîya pêşketina civaknasiyê jî ya. Xwe rehet hanîna li ser ziman, wê rengêkî civaknasî bê. Ev, bi xwe re rengê pêşketina civatê û pêşketina wê jî dide nîşandin. Hertimî, wê cudahiyên civaknasî hebin. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku rengê jîyane civatê, wê rengêkî civaknasî jî bê. Em li vir, dema ku bahse têngîna civatê û rengê pêşketina wê bikin, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku di destpêkê de ew girêdana bixwûnê û xizmitiyê ku li ser wê re ew pêş dikeve, wê piştî ku aqil pêşket û bidest pêşketina xwe ya di jîyanê de kir û pê de, wê cihê xwe jî çandê û pêşketinên wê ên bi jîyane civatî re bihêle.

Ji xwe, di nava jîyane civatî de, ev rengê destpêkê û bi pêşketina bi xwûnê û xizmitiyê, wê piştî di temenê pirsgirêkên civatî de jî bê. Têgihên 'nîjadperestiyê', ku di roja me de bi alikarîya desthilatdarîyan pêş dikevin, mirov nikarê wan bixwe jî, bixwûnê û xizmtiyê re werêne ser ziman. Tenê, bawerîyeka ku bi wan mirovên ku wê dijîn a.

Hebûna dewletê, dema ku ne bi têngîna çandî bê, wê bi hemû cudahiyên civatî, civaknasî û kêmnetewî ên ku pêş dikevin re di nava nakokî û pirsgirêkê de bê. Li vir, di dewama wê de ku di nava sînore dewletên roja me û desthilatdarîyên wan de gotina 'netewperestîya çandî' hatiya pêşxistin. Di aslê xwe de, temenê têngîneka bi vî rengî li ser çandê û rengê pêşketina wê re tûna ya. Ev gotin, tenê bi gotinaka ku ji wê gotina 'nîjadperestîya netewî' ku hatiya afirandin û pêşxistin a. Deriyê hevdû gotinan li hevdû divebê û tê girtin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê di serî de li vir binxat bike û werêne ser ziman ku ew gotina 'nîjadperestiyê', di temenê desthilatdarîyan de ku bi

komek kêmnêwê´ ku hatî salixkirin û bi wê tê ser ziman, dema ku derfetê hanîna wê têngînê li ser wê kêmnêwêyê re nebê ku werê hanîn li ser ziman, êdî bi rengekî ´netewî´ û têngîna wê re li ser gotina ´çandê´ re hatîya hanîn li ser ziman, bi heman vac û zihniyetê.

Li vir, girînga ku mirov vê hanîna li ser çandê´ re rastîya rast fahm bike. Ber kû, ev bixwe jî, wê çandê, di şêwayekî li hemberî pêşketinê civaknasî ên di nava civatê de hin bi hin bike seknekê de. Lê di aslê xwe de yê ku wê têngîna çandê weke kires li xwe kirîya wê seknê dike desthilatdarî ya. Êdî bi wê re wê cudahiyên din, bi ji nedîtî ve hatina wan re bê û ankû bi rengên din ên bi ´înkare´ û ankû bi çûyina bi ser wan ve bê, êdî wê ketina berhevdû de bi wê biafirêne. Li vir, divê ku mirov vê yekê bi teybetî binxat bike ku civaknasî, di vê rewşê de rê şanî pêşketinê, civatê û çandê nadê. Têgîn û aqilekî ku bi rengekî hatî pêşxistin û afirandin, rê şandê çandê û civatê jî dide. Ev jî, êdî temenê nakokî û pirsgirêkên çandî ên li hemberî hevdû jî ya.

Li vir, ezê gotina kifşkirina têngîna civaknasîyê ya di jîyanê de werênima ser ziman. Ev jî, ne di temenê afirandina têngîneka bîaqil û ku bi wê re kifşkirinê bikê de ya. Her wusa, bi jîyanê û rengê re ku bi serbestî ku karibê xwe pêşbixe û pêde herê. Bi rehetî û aramiyeka di dil de ku di jîyanê de karibê bijî.

Li vir, ya ku mirov dibînê ku nabê ev a. Bo vê yekê ya ku temenê nakokî û pevçûnên li hemberî hevdû diafirênê, ev a. Nêzîkbûna mirov ya li çandaka dervî mirov; çawa ya, wê rengê pêşketina çanda mirov bixwe jî bi xwe re bide dîyarkirin. Li vir, ew çanda mirov dike ku mirov çawa gotinê bibêje û ankû helwestê bide nîşandin, wê ev jî, di vê çerçoveyê de bi çandê re dîyarker bê. Lê li vir, pirsgirêkek heya di vê gotinê de. Di aslê xwe de, ew jî, weke ku tê dîtin û ser ziman, ku gotina ´çandê´ di rengekî nîjadperestî û bi têngîneka bi vî rengî re de ku dihê ser ziman a. Ev jî, ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de bê, xwe di vê çerçoveyê de bi mirov re dide dîyarkirin. Li vir, divê ku mirov vê yekê kifş bike ku ya ku dikê ne ew çand a. Ya ku wê bi wê çandê dike û ankû dide kirin, ew rengê şîrovekirina wê ya. Weke hizrekê civaknasî, di vê çerçoveyê de mirov dikarê werêne ser ziman ku dikarê ji civaknasîya kirinê(´piretîkî´) cuda pêşketinê jî bide çêkirin. Ji xwe, bi gotina desthilatdarî û bîrdozîkî şîroveya civaknasîyê, weke teorîyekê ku dikarê bikeve rewşa ku rê şanî pêşketina civaknasîyê jî bide. Ya ku em wê divê ku em di her rewşê de ku wê herê nekin jî, wê ev bê. Li vir, divê ku mirov vê yekê di serî de kifş bike û

werêne ser ziman. Rengê şîrovekirinê, wê rengê helwesta çandî jî bide dîyarkirin.

Di roja me de, çanda desthilatdarîyê serdest a. Çanda civatî, ne serdest a. Pirsgirêka civaknasîya civatî ya sereke jî ev a. Çend ku weke ku bi wê desthilatdarîyê re çanda wê civatê jî serdest bê ku întûbayak were afirandin û danîşandin jî, lê di rastîyê de mirov, nikarê vê yekê wusa werêne ser ziman. Desthilatdarî, di vê çerçoveyê de li ser çandê re civatîtîyên ku li gorî xwe diafirêne û pêş dixê, dike ku li gorî wê jîyankirin hebe û pêş bikeve. Di vê çerçoveyê de dixwezê ku temenê xwe biafirêne û mayînda bike. Ew çanda xwe ya ku heyî, li şûna çanda civatî ya esasî bixê dike û dixwezê ku ew were jîyankirin û ankû li gorî wê were jîyankirin. Ev jî, bi demê re di çerçoveya wê desthilatdarîyê de li ser kirin û gotinên wê re têgîneka çandî biafirêne ku civat bi wê ku hem di nava xwe de û hem jî bi derveyeyî xwe re bi beş û pirsgirêk bê. Sînorê ku di nava xwe de bikişêne. Sînorê ku tê kişandin, di aslê xwe de ne ew çand dikişêne, ew sînorê desthilatdarîyê ku weke sînorê çandê jî dihê dayîn nîşandin a. Ya ku di aslê xwe de ne rast a jî, ev bixwe ya. Bi vê re jî, pirsgirêkên civatî ku em î ro bahse wan dikin dihên afirandin.

Wusa tê dîtin û kifşkirin, pirsgirêka xwe jîyankirina çanda civatî ya esasî heya. Li vir, divê ku mirov vê yekê li vir, di serî de kifş bike û werêne ser ziman.

Em li vir, divê ku hinekî li ser têgîna çandî ya civatî bisekin in. Li vir, ya ku di aslê xwe de divê ku li vir divê ku were fahmkirin, wê ev bê. Çanda civatî, dema ku em bahse wê dikin, wê wê qast dikin ku bijîyane civatê a xweza re ew jîyanekirina wê ku ne bi aqilkirinê dihêkirin, lê jîyan wê aqilkirinê bi xwe re dide dîyarkirin û pêşxistinê qast dikin. Li vir, di vê çerçoveya vê têgînê de em gotina 'aqil' nadênina li pêşîya jîyanê. Gotina jîyanê û jîyankirinê, di wê de li pêşîya aqil dênin. Ya kifşkar jî ew a. Dema ku em bahse çanda civatî bikin, hingî divê ku mirov di vê çerçoveyê de wê werêne ser ziman.

Bi aqil kifşkirin, wê weke rengekî ku ji serî ve dihê dayîn kifşkirin bê, Ev jî, wê her wusa di kifşkirina jîyanê a civatî de, wê weke pirsgirêka civatî bê. Her wusa, temenê pirsgirêkên civaknasî bê. Dema ku em bahse jîyane civatê bikin, bi wê re divê ku mirov werêne ser ziman ku kifşkirina wê ji temen ve bi pêşketina jîyanê re ya. Her wusa, tehere kifşkirinê, wê ji jîyanê û kirin û rastîya wê ya hatî jînkirin ve, wê bi ber aqil ve bê. Ji xwe, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku aqil, weke ancamaka wê jîyankirin û pêşketina di jîyanê de ya.

Pêvajoyên jîyanê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku bi rengê pêşketinê di jîyanê de re pêş dikeve û dibê. Her wusa, pêşketina jîyanê, bi civaknasîya civatî re xwe dide dîyarkirin.

Li vir, em divê ku vê yekê jî werênina li ser ziman ku dema ku mirov bahse civaknasîyê dike, mirov bahse jîyane ku di nava civatê de dihê jîyankirin, mirov bahse wê dike. Her wusa, mirov, di vê çerçoveyê de bi rengê jîyane xwe re wê dijî. Li gorî ku mirov dixwezê, wê dijî. Di vê çerçoveyê de jî di nava aramiyeka bi xwe re de wê dijî.

Jîyane civatê, xwediyê rengê civaknasîya xwe ya. Di nava wê de çendî ku weke ku dixwezê ku dijî, ewçendî jî xwe di nava aramîyê de dibînin û azad hîs dike. Di aslê xwe de têgîna azadîyê jî, di vê çerçoveyê de aliyê wê yê civaknasî, bi vê rengê pêşketina civatîyê re xwe dide dîyarkirin. Dema ku em bahse civaknasîya civatî dikin, her wusa li vir, em bahse jîyane civatê dikin. Bi wê re jî, dema ku em bahse kifşkirina bi civaknasîya civatî dikin, bi azadîya civatê re em bahse bi azadî jîyankirina wê civaknasîyê dikin. Ev jî, dibê azadîya civaknasîyê. Azadîya civaknasîyê jî, tê wateya ku civat di xwezayê de pêşketina xwe bi aramî jîn bike ya.

Rewşa li vir, ku mirov wê kifş dike, bi têgînê weke li ser aqil re ku bi zihniyetên desthilatdarî, bîrdozîyên olî û hwd re, weke ew azadîya wê civaknasîya civatî pêşîya wê hatibê girtin, rewşekê bi xwe re dide dîyarkirin. Ya ku li vir, di serî de mirov wê kifş dike jî, ev a. Her wusa li vir, azadîya civaknasîyê, weke azadîya civatê û bi serê xwe weke ku dixwezê ku bijî jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de serbestîya civaknasî, xwe bi vî rengî bi rengê jîyane civatê û pêşketina wê re dihêne ser ziman.

Jîyane civatê, bi civaknasîya wê re mirov divê ku wê werêne ser ziman. Di nava wê civaknasîya civatî de, dem bi dem gelek reng û şaqên nû ên pêşketinê wê weke çiqilên darekê di nava wê civatê de pêş dikevin. Ew rengên pêşketinê jî, di nava wê jîyane civatê de dikin û dixwezin ku mafê jîyankirinê û pêşketinê bi wê re ji xwe re bibînin. Di vê çerçoveyê de di çerçoveya têgîneka azadîya civaknasîyê de dikin ku bijîn. Dema ku ew azadîya civaknasîyê nebê, û ji serî ve bi hizrekê û ankû zihniyeteke kifşkirin hebe, wê hingê, ew rengên pêşketinê, weke rengna pêşketinê ên dijrabêr dibînin. Ya ku wê weke dijrabêrîyekê dibînin jî, ew aqilê ku ji serî ve dide kifşkirin a. Bo vê yekê, wê dîsa ew aqil bikeve dewrê de ku bergirên xwe bigrê ku pêşîya pêşketina wê bigrê. Di vê çerçoveyê de bi wê rengê pêşketinê re çawa ku rengekî pêşketinê ê qûsandî dike ku bi civatê bide jîyankirin, wê bi heman rengî wê wan pêşketinê din ên civatî ku bi

rengna cuda xwe didina dîyarkirin jî, bi rengna din re bike ku pêşîya pêşketina wan bigrê û bitafisêne.

Di nava civatê de di nava jîyane wê de tafisandina pêşketinê di vê çerçoveyê de dem bi dem ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de bê dihê kirin. Bi gotinaka din, civat, weke ku tenê bi aliyekî wê ve dihê pêşxistin. Ankû, civat, tenê derfetê ji xwe re dibînê ku bi rengêkî û aliyekî xwe ve ku xwe pêşbixe.

Li vir, dema ku mirov vê rewşê bi vî rengî bike ku fahm bike, her wusa mirov dibînê ku têgîna civaknasîyê, bi pîrsgirêka wê ya azadîyê re xwe dide dîyarkirin. Ya ku heta roja me, bi civatê re weke pîrsgirêka civatê ku xwe daya jîyankirin jî ev rastî ya.

Pîrsgirêka azadîya civaknasiya civatî, weke pîrsgirêka rast û li gorî rastîya xwe pêşketina civatî jî ya. Di vê çerçoveyê de jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku pîrsgirêka azadîya civaknasîyê, weke pîrsgirêka azadîya jîyanê û civatê bixwe jî mirov dikarê wê werêne ser ziman.

Li vir, em divê ku vê yekê jî, werênina li ser ziman, dema ku pîrsgirêka azadîya civaknasîyê hebe, wê hingî hemû beşên civatê ku dem bi dem li ser temenê xwe pêş dikevin, wê mafê jîyan û pêşketinê ji xwe re nebînin. Bi wê re jî wê, weke rewşeka divîyabû ku pêş biketa, lê ku pêşneket wê di nava civatê de bimêne.

Li vir, wusa dihê dîtin ku pîrsgirêka azadîya civaknasîyê, weke pîrsgirêkê sereka ya pêşketina civatê û jîyane wê jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de ji temen ve bêt ku bi zihniyetekê derfeta pêşketinê ji xwe re hebe ku pêş bikeve. Bi civaknasî, pêşketina rast û rengê wê yê rast jî di vê çerçoveyê de mirov dikarê bahse wê bike û werêne ser ziman. Jîyane civatê, di van waran û gelek warên bi vî rengî de ku rastî mudahaleyên li xwe tê, êdî li gorî ku divîyabû ku pêşbiketa, wê pêşnekevê. Her wusa, wê bi rastî, rastîya xwe neji. Lê hertimî jî, ev wê di nava jîyanê de temenê pîrsgirêkên civatî ên ku rûbidin jî bê.

Li vir, divê ku mirov, gotina pîrsgirêkên civaknasîyê jî bi gotinekê salix bike. Ew jî, her wusa li ser esasê pêşketina pêşveçûnê cuda û ku bi zihniyetî zihniyetek wan ji xwe re weke dijraber bibînê û bike ku pêşîya wan bigrê, hingî diafirê. Yanî li vir, gotina pîrsgirêka civaknasîyê, di vê çerçoveyê de li ser mudahaleyên zihniyetî ên li nava civatê re diafirê dibê.

Dema ku pêşketinekê xwe di nava civatê de da dîyarkirin û rengê xwe da nîşandin û ku mafê pêşketinê ji xwe re nedît, wê hingî bi xwestek û

tekoşîna jîyanê wê re rengê pêşketinê û her wusa wê zihniyeta ku li dijî wê ya, wê di nava wan de dubendî xwe bide dîyarkirin. Piştî ku aqil pêşket û li ser wê re jî zihniyetê rûda, wê hingê, ev pîrsgirêk, pîr zêde xwe bidina dîyarkirin. Di serdemên berê de rengê zihniyetê xwe bi 'kevneşopîyan' re dida dîyarkirin. Minaq; malbat, nirx, rest, orf û adetên civatê dide zaroyê û bi wê re di nava civatê civaknasiyê de dike ku ew xwedî rastî û heyîn bê. Malbat, navendeka perwerdeyê ya civatê ya jî. Mirov, hemû nirx, rest, destûr û rastiyên civatê bi têgîni ji wir digrê. Bi kevneşopîyan re, wê çi û çawa were jîyankirin, ew hatîya dîyarkirin û danaşîn kirin. Her wusa, renekî din ê pêşketina civatî ku rûdida, wê biheta û li wê kevneşopîyê bialiqîya. Bi wê re biheta berhevdû.

Ev rewş, weke rewşna civatî jî, hatina li ser ziman. Lê li vir, divê ku mirov weke rewşna zihniyetî jî werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de civaknasîya civatê, ji xwe re derfet ne dîtîya ku bijî û xwe bijî. Ev jî bûya temenê pîrsgirêkên civatî û civaknasîyê ên azadîyê ku wê bijî.

Kevneşopî, di destpêka wan de weke hizirna ku ji jîyane ku di wê demê xwe ya demî de ku jîyankirîya û ji wê hatina girtin a. Di vê çerçoveyê de di destpêkê de weke hizreka biçalak û ya pêşxistinkar a jî. Her wusa, wê ne paşverû bê. Lê kengî dikeve wê rewşê de? Kengî ku pêşketinên nû ên piştî wê rewşê re ku di nava civatê de rûdan û wê hizrê xwe weke kevneşopîyekê ku helwesta xwe li hemberê wê da nîşandin û ew pêşketin weke dijraber revakir û hanî ser ziman, wê hingê bikeve wê rastî û rewşa dijber ya paşverû de. Di vê çerçoveyê de li ser aqil re bi zihniyetî pêşketina kevneşopîyan, û her wusa hebûna jîyanê û civaknasîya wê, wê weke du rewşên ku wê hertimî weke ku dijraberîyê li hemberê bikin bin. Wê di rewşên vajî hevdû de bin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku rastîya civatê, di vê çerçoveyê de li ser aqil û pêşketinên wê re, hertimî temenê nakokî û dijraberîyên li berhevdû bi xwe re bihawêne. Li vir, pîrsgirêka esasî li ser jîyane civatê û jîyankirina wê re dibê pîrsgirêka azadîya civaknasiyê. Bi wê re jî, mirov dikarê bibêje ku pîrsgirêk dibê pîrsgirêka azadîya jîyane civaknasîyê. Pîrsgirêka azadîya civaknasiyê, di vê çerçoveyê de li ser zihniyet û kevneşopîyên wê re bi têgîna wê ya dijraberîyê re xwe dide dîyarkirin. Dema ku civaknasî ne azad bê, wê jîyane civatê jî, ne azad bê. Wê ne xwedîyê pêşketina xwe ya jîyanî a esasî bê. Ev jî, wê temenê pîrsgirêkên nû ên ku li ser pêşveçûnên nû ên jîyanê û civatê re ku rû bidin bê.

....

Keseyet û civat, bajarbûn û civaknasîya girseyî ya di wê de ku pêş dikeve. ..

Dema ku em gotinên weke ‘keseyetê’, ‘civatê’, bajarbûnê û hwd, bi gelek gotinên din ên bi vî rengî re hildine li dest û li wan dihizirin, di cih de têngîna ku di mejîyê mirov de diafirê, li ser wê girseyîbûna ku di nava wan de ku pêş dikeve wê bi wê bê. Di nava bajar de girseyîbûneka mazin pêş dikeve. Her wusa, civat bixwe, bi wateya xwe re jî bi têngîna wateya koma mirovan a bi hevdû re ku dijîn dide mirov.

Berî bajarbûnê, wê gundîtî pêş dikeve. Gûndîtî, dema ku em di xate jîyane şariştaniyê de wê hilde li dest, mirov dikarê bi derûnî, têkilî û her wusa rengê pêşketina wê ya navxweyî û bi xwezayê re weke pêvajoya pêşî ya pêşketina jîyane civatê û bajarbûnê jî werêne ser ziman. Piştî, civatî li ser wê re pêş dikeve. Rengê têkilîyên civatî diafirin. Her wusa, sazî û sazûmana civatî bi pergali pêş dikeve. Di nava wê sazûmanê de mirov bikeseyetî heya. Mirov, xwediyê têngînekê ya. Her wusa, mirov bi mal û malbat, xwediyê jîyanekê ya. Li ser wê re jî, bo dabarakirinê, kar û xabataka mirov jî heya. Mirov li ser wê re dike ku bijî.

Jîyane civatî, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku piştî ku bajarbûn pêşket, wê êdî ew têkilîyên civatî û hwd, bi renekî din ê derûnî jî bi wê re pêş bikeve. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku piştî bajarbûnê, pêşketina bajarên ji bajaran maztir ku ji wan re tê gotin ‘metropol’ û hwd jî, wê bibe. Ev jî, rengna bajarî ên ku pirr çandî û civatî na. Di nava hevdû de gelek xalk û civat, bi hevdû re dijîn.

Derûnîya van rengên bajarîyê, hinekî din ji ya bajarên maztir û firehtira. Her wusa, derûnîya cihên piçûk, dikarê teng bê û weke ya wan bajarên mazin bi benên fireh bi hevdû ve ne girêdayî bê. Li bajarên mazin, derûnîya wê pirr teybet a. Bi milyonan mirov dikarin di wê de bijîn. Ol, çand, kêmetewî û bi rengên wan ên cuda dikarin bi hevdû re bijîn. Lê bi hevdû re dijîn. Di nava wê de, di vê çerçoveyê de têngîya di bajarên mazin de jî, vajî ya bajarên piçûk, ne zêde kûrtir a. Dibê ku mirov di ber hevdû re diçin lê silevekê jî nadina hevdû. Lê ew hebûna mazinbûna bajariyê û bi hevdû re jîyankirina bi girseyî, çendî ku di nava wê de hevnasîn zêde tûnabê jî, wê di çerçoveya derûnîyek girseyî de xwediyê awayekî civaknasîyê bê, ku mirov karibê bi wê bijî.

Derûnîya bajarîyê, di vê çerçoveyê de mirov nikarê weke hevdû şîrove bike. Li gorî mazinahîya bajar û zêde û ankû kêmbûna mirovan a bi hevdû re ku dijîn, mirov dikarê derûnîya wê bi teybet û xosletên wê re werêne ser

ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku derûnîya bajarîyê, wê bi têngîna civatî a girseyî re bi civaknasî wê hebe. Mirov, di nava bajarekî pirr mazin de çendî ku bi hevdû re dijîn û hevdû nasnekin jî, lê di wê çerçoveyê wê de gelek nirxên wan yên hevbeş ku parve dikin wê hebin û hebûna wan ya ku ew bi wê hevdû nasnekin, wê ewlabûnekê bi têngîna civakî a girseyî di mejiyê wan de biafirêne. Girsebûn, wê hertimî, weke navend bê û bi berxwe ve bide kişandin ji hewirdorê û deverên piçûk. ..

Gund, bi aborî temenê wê li ser sawalîyê û çandinîyê ya Rengê malbatên gundî jî bi hijmarî fireha û têkilîyên xizmtiyê xort in. Bi teybetî, rastîya civatîya kurdistanê, li vir bi rengê pêşketina wê ya bi dîrokê re mirov dikarê weke mînaq werêne ser ziman. Lê dema ku mirov bahse bajariyê bike, jîyane wê bi rengê pêşketina wê re temenê wê li ser hilberînê, bazirganiyê û hwd a. Perwerde û xwandin, wê di rengê pêşketina têkilîyên mirov ên aborî, civaknasî û hwd, bide dîyarkirin. Di nava jîyanê de li ser kar û xabatê re beşbûna di wê de, wê regekî hîyererşîkî ê pêşketinê bi xwe re bide dîyarkirin. Girêdanîya malbatî ya dendikî, ne weke ya gund û demên bûhûrî ê pêşketina civatê ya Lawaz û zayif a.

Dema ku mirov, ji rengê goçberîyên ji gûnd û bajarên piçûk a bi ber bajarên mazin û metropolan de ku dibê ku mirov li wê dinerê, mirov bi wê re vê rastiyê bi awayekî vekirî wê kifş dike. Ji xwe bajarên mazin, wê ji goçberîyên ku dihildin, wê bi wan wê mazinahiyê bidest bixin. Di temenê bajar û metropolan de divê ku mirov goçberîyan werêne ser ziman. Lê goçberî, ancamen wê bo keseyetîyê jî pirr giran in. Mirovek, wê ji nava çanda xwe, ji cihê ku li wê mazinbûya û her wusa ji devera ku ji wî re bi derûnî weke mal a û xwe di wê de serdest hîs dike, wê ji wir, herê devereke ku van xosletên bi keseyetîya xwe re ji dest dide. Wê, were devereke ku nasnekê. Bandûra vê biderûnî, ew a ku xwe bêvîn û bêhêz hîs bike bê.

Bajarên piçûk, çendî ku li gorî rêjaya bajêr girse mazin jî bê û wê bi benên xwûnê û xizmtiyê zêdetirî bi hevdû ve girêdayî bin û wê hîs bikin. Lê di bajarên mazin de ew hîskirin, wê weke ya bajarên piçûk wê tûnabê. Ev jî, weke fektoreke ku rengê pêşketina bajarên piçûk û bajarên mazin ku ji hevdû cuda dide dîyarkirin a. Bajarên mazin, weke 'metropolan', wê weke ku di roja me de hebe, wê bi milyonan û deh milyonan mirov wê di bajarekî de ku bijîn bin. Ev jî, wê wan bajarên mazin bike pro-tîpa civakên cihanê jî. Di bajarekî mazin de wê bi vî rengî, wê ji pirranîya civatên cihanê mirov wê di wê de bi rengê jîyane xwe re wê hebin. Her wusa, di vê

çerçoveyê de wê bi hevdû re di nava jîyanê de bin. Wê rengê jîyane hevdû bibînin. Di vê çerçoveyê de wê regekî jîyanê a bajaran hebe.

Çendî ku bi keseyetî, her mirov wê xwediye keseyetîya xwe jî bê, lê di nava bajarekî mazin de mirov wê bikeve zorê de ku di vê çerçoveyê de salixkirineka civatî li ser wê re bike. Di bajêr de, nirxên hevbeş, wê cih bi cih rengên wan jî di wan de gûharîn bibê. Ziman, weke nirxekî hevbeş wê hebe. Lê bi wê re jî bi bajarên mazin û jîyane wê re wê pirr-zimanî wê hebe. Pirr-zimanî, her wusa, di vê çerçoveyê de wê çerçoveya têkilîyên mirov ên bi hewirdora mirov re zêdetir bike. Her zimanek, bi civatekê û çandekê ku mirov wê werêne ser ziman re, wê hebûna wê weke keseyetîyekê û nimînêrîya wê keseyetîyê jî wê hebê. Lê dema ku mirov wê pirr-zimanîyê bi xwe re pêş dixê, ev rewş, bi hêst û hîskirin, wê di çerçoveya jîyane wê bajarîyê de xwe bide dîyarkirin. Di nava wê jîyane bajarîyê de jî mirov bi keseyetîya xwe re dijî.

Têkilî û zimanê têkilîdanînê, wê jîyane bi mirov re bide jîyankirin û têkilîyê bi mirov bide danîn. Lê pirr-zimanetî, wê dînyê jî li ber mirov bigihêne hevdû. Mirovekî ku zimanekî ku 5 milyon mirov bi wê diaxifê ku bi wê diaxifê û yekî ku bi zimanekî ku 500 milyon diaxifê ku diaxifê, wê ne weke hevdû bê. Wê ev rewş jî, xwe bide dîyarkirin. Dema ku em di çerçoveya têngîna civaknasîyê de werênina ser ziman wê ziman, bibê rewş û rastîya têkilîyê û zanînê jî. Di vê çerçoveyê de wê asoyaka civaknasîyê, bi xwe re û bi mirov re bide dîyarkirin.

Mirov, bi keseyetî, dema ku mirov li jîyane wî ya di nava jîyanê de lê dinerê, mirov dibîne ku li gorî rewş û navenda ku ew di wê de dijî, wê bijî. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de hin bi hin bibe xwediye regekî jîyanê. Dema ku mirovekî ji gûndekî herê bajarekî mazin, wê pêşî bi acêbmayînan hewirdora kifş bike. Piştî wê, hin bi hin hewirdora xwe kifş bike û bi wê rengê ku ew hewirdor dijî, wê bi wê re weke wê bijî. Li vir, dema ku mirov li rewşê dinerê, her wusa derûnîya girsebûnê, wê li ser mirov xwediye wê giraniyê bê ku mirov bike weke xwe.

Di nava jîyane bajarîyê de çend mirov dijîn, wê xwediye çanda bajarîyê bin. Em ku bi têngîna destpêkê a civatîyê re li gotina çandê binerîn û wê salix bikin, divê ku em werêne ser ziman ku çand, bi jîyane mirov û aqilê mirov re pêş dikeve. Bi gotinaka din, çand, weke berhemek mirovî ya. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku dema ku mirov bahse çandê dike, mirov bahse jîyanîya hevbeş, têngînên hevpar û rastîyên hevbeş dike. Di vê çerçoveyê de di nava vê hevbeşîyê de ol, çand, mal, ahlaq, çanda madî û manewî, bi rengê jîyanê re kevneşopî û hwd, mirov dikarê

bahse wan bike. Di nava jîyanê de wê weke nirx, gelek hevbeşîyên din ên jîyanî jî wê di nava jîyane bajarîyê de wê biafirin.

Jîyane bajarîyê, civaknasîya wê, di çerçoveya wê hevbeşîya wê de xwe dide dîyarkirin. Li ser wê jîyane bajarîyê de mirov, dibê xwediyê çandekê. Li gorî wê, di tevger û kirinên xwe de dide nîşandin. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku bi wê çerçoveya bajarîyê re jîyane mirov wê dijî, wê bi çandaka civatî ku mirov weke ku di xwe de ji aliyekî ve dihizirê ku dizane û fahm dike û ji aliyekî ve nizanê û fahm nakê wê dijî. Serdestîya mirov li jîyane bajêr û ya xwe bixwe tûna ya. Her wusa ev jî, wê derûnîyaka teybet ya girsebûnê, bi xwe re werêne û biafirîne. Ev jî, derûnîyeka ku mirov nikarê wê bi derûnîya azadîya civaknasîyê re werênina ser ziman a.

Di nava jîyanê de mirov bikeseyetî, xwediyê xosletên xwe yên keseyetî ên weke jêhatî, zanebûn û hwd a. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê xwe bi rêxistin bikê. Mirov, li ser aqil re jîyane xwe bi rêxistin dike. Wê jîyanê dijî. Her wusa, kar û xabat, jêhatîbûn û zanebûn, keseyet û qarakter, û hwd, wê awa û şêkil bistênin. Di nava têkilîyên civaknasî de gelek komên civaknasê hena. Bi wê demê re wê li ser wê re di temenê civatê de gûharîn bi pêşketina wê re xwe bidê dîyarkirin.

Civaknasî, hinekî jî, di vê çerçoveyê de birêxistinkirina wan û fahmkirina wan jî ji xwe re dike weke mijarekê. Her wusa, her andamên civatê, bi têkilîyên wê yên di nava civatê de re, bi jîyan, tevger û kirinên wî re dibê mijare fahmkirina civaknasîyê.

Di nava jîyane komî a bajarîyê de, her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku wê aliyê wê yê girseyî û derûnîya girsebûnê wê bi hevdû re li pêş bin. Mirov, dema ku li nava wan têkilîyên civakî ên li bajêr dinerê, mirov dibînê ku hevdû ne nasînek heya. Ev jî, weke aliyekî giring ê ku divê ku mirov li ser wê bihizirê û bike ku fahm bike bê.

Di roja me de, ku di nava hevdû de êdî weke ku dijîn, mirov dikarê bahse hebûna gelek civakên ku hena bike. Her wusa, civatbûn, di vê çerçoveyê de di roja me de di nava hevdû de dijî. Li ti deverê û cihê, mirov nikarê bahse civatekê tenê bike. Ev yek, ne bi dîrokê re biderfeta û ne jî bi serdema ku mirov di wê de dihê jîyîn re biderfet a. Dema ku mirov bahse civakê bike, divê ku mirov civakê bi teybet û xosletên xwe xas re wê werêne ser ziman. Her civak, li ser rengê pêşketina wê, bi ziman û çanda wê re xate wê ya pêşketinê bi dîrok û mejûya wê re heya. Di vê çerçoveyê de xate pêşketina dîrokî a civakî heya. Em dema ku ji destpêka dîroka

civatîyan ku pêşdikevin, vê hildina li dest û werênina heta roja me, wê çaxê, ya ku mirov wê bibînê ku weke bi dîrokê re çendî ku bi vir ve bi ber pêşaroja xwe tê, hin bi hin civatên nû ji nava wê civate ku pêşketî wê biafirin û piştîre pêşbikevin. Di vê çerçoveyê de dem bi dem, li ser xate pêşketina civakî re wê dem bi dem destpêkên nû ên civatekî bibin û hebûna xwe bidina destpêkirin û domandin.

Çendî ku civat zêde dibin, wê pîrsgirêkên wan jî di nava wan de zêde bibin. Pîrsgirêkê cihê û her wusa pîrsgirêkên pejirendina rastîya hevdû û hwd, wê biafirin. Civat, piştî ku afirî, di çerçoveyek hîyererşîkî de wê ji binî ber bi jor ve saziyên yên civatî heta rêveberî û desthilatdarîyê wê biafirêne. Ev jî, wê bo 'rêveberîya civatî', wê werênina pêşxistin ji aliyê mirov ve. Mirov dikarê, van pêşketinên civatê weke pêşketinên li ser keseyetîyê re ku bi aqil dihên pêşxistin jî werêne ser ziman. Her wusa, rêveberîyên civatî, dema ku mirov bahse wan bike, wê ev mijar, weke mijaraka teybet bê ku mirov wê fahm bike. Di destpêkê de ku ji binî ve bi ber jor ve pêşketina wê hatîya pêşxistin, wê piştîre di dema aqil de vajî wê ji rêveberî û desthilatdarîya wê ve ji jor bi ber jêr ve were kifşkirin. Her wusa aliyekî têngîna rêveberî û desthilatdarîyê jî ev a ku ji jor ve kifş bike. Ji jor, heta binî ku digihijê malê, wê bi sazûmanî ya xwe birêxistin bike. Bi wê re jî, wê civatê li gorî xwe birêxistin bike. Ev rengê rêxistinê, wê ji destpêka pêşketina wê û heta roja me, wê bi hebûna civakan re wê di nava nakokî û şer û pevçûnan de bê. Ber ku, dixwezê ku li gorî zihniyeta xwe ya rêveberî ku pêşxistî were jîyîn. Dixwezê ku weke wê bihizirê. Her wusa di vê çerçoveyê de pêşketinên civatî ên ku nû dibin jî, wê weke rewşna dijraber ên li hemberî wê rêveberîyê û desthilatdarîya wê xwediyê wateyekê bin. Her civat, di nava xwe de xwediyê regekî pêşketinê ê dewrûdayimîyê ya. Xwe diafirêne. Di vê çerçoveyê de bi dîrokê re herîkîneka wê ya bi ber pêşarojê ve heya. Lê rêveberî û desthilatdarîya wê, ne xwediyê wê çerçoveya zihniyetî ya xwe ya ku biafirêne ya. Dem bi dem, bi têngînen xweûnûkirin('reform')î di demê de li gorî wê asta demê a civatê ku heya û gihiştîyê de di xwe de gûharîn pêşxistîya. Bi wê re xwe weke ku nûkiribê, rewşek daya nişandin. Lê ku dem bûhûrîya, cardin heman rewş bo rêveberîyê û civatê bi pêşketinên di nava civatê de re afirîya û derketîya li holê. Di vê çerçoveyê de pîrsgirêka rêveberî û desthilatdarîyê ya bi civakê re, wê ji destpêka pêşketina rêveberî û desthilatdarîyê ve hebê. Temenê vê pîrsgirêkê jî, ji ber ku ji jor bi ber jêr ve hewldana kifşkirina rêya pêşketina civatê û pêşketinên wê yên navxweyî na.

Di nava têngîna rêveberî û desthilatdarîyên ku pêş dikevin de bo vê yekê, weke rêyeka çareserkirina pîrsgirêkan, pêşxistina bişavtinê, hertimî hatîya pêşxistin. Bi wê bi bişavtinê, hewlhatîya dayîn ku pêşîya wê pêşketina nû ya di nava civatê de bigrin û bi wê re jî rêveberî li gorî xwe wê birê ve bibe ya. Di vê çerçoveyê de li ser navê desthilatdarîyê, mirov dikarê têngîna bişavtinê, weke têngîna 'jenosîdê' werêne ser ziman a bi destê desthilatdarîyan ku hatîya pêşxistin a.

Pîrsgirêka civaknasîyê, di vê çerçoveyê de mirov dikarê bi xwe ne hanîna li ser ziman a civatan re werêne ser ziman. Pêşîya xwe hanîna li ser ziman girtin, wê vê rastîyê werêne ser ziman.

Civatên ku bi demê re di nava civatên de ku bi rengê bişavtinê ku halîyabin û ankû ji dîrokê çûbû bin, hinekî di vê çerçoveyê de di ancama rengê pêşketinê de ku ji xwe re mafê xwe jîyankirin û hanîna ser ziman ne dîtina, êdî nekarîna ku xwe bidina domandin. Bi wê re êdî bidemê re ji dîrokê çûna.

Dema ku em li ser vê rewşê re li rewşa bajarîyên dema me ku em binerin, her wusa mirov rastî, rewşek bi vî rengî tê. Bajarbûn, wê çendî ku di çerçoveyek civakî de hebe û bike ku mirov bijî bê jî, lê di çerçoveyê de rengê din ê civakî ku em nikarin weke rengê civatîya berê werênina li ser ziman wê bi wê re xwe bide dîyarkirin. Civatûtîya li bajêr, wê bi teybetîyên xwe re ji ya civatûtîya nîjadî û ankû ya gundî ya berê cudatir bê. Civakîya bajarîtîyê jî, aliyê wê çandî pirr zêde li pêş a. Lê mirov, bi xosletên wê yên xas re dikarê wê ser ziman.

Civatûtîyên berê, wê bi temenê xwe yê gûndûtîyê re bijîn. Her wusa, di xateka dîrokê de bi diherîkê û bi ber pêşaroja xwe ve tê, wê bijî. Di vê çerçoveyê de bi demê re hem bi andamî mazin dibê û hem jî dibe xwedîyê dîrokê. Lê civakîya bajarîtîyê, pirranîya wê, di ancama goçberîyan ji ber ku pêkhatîya, di vê çerçoveyê de afirîya û mirov dikarê bahse wê bike. Têngîna civaknasîyê ku bi rewşa têkilîyên andamên civatê re mijul dibê û dike ku wê fahm bike, wê di vê çerçoveyê de bi civaknasîya bajarîtîyê bigihijê, civaknasîya qatbûyî û ku li wê bajarê bi pirranîya xwe re ne bi kok a.

D aslê xwe de bajarîtî û civaknasîya wê, herî zêde li gorî wê civaknasîya ku ji jor ve bi serdestî û têngînîya rêveberî û desthilatdarîya wê re dihê pêşxistin re wê di çerçoveya bişavtinkirinê de ku hewl dide ku dike weke hevdû, wê bi wê re xwedîyê pêvajoyîna pêşketinê bê. Di vê çerçoveyê de bajar, weke rastîya pêşketina pêşxistina bi zihniyetî ku rêveberî ji jor ve dide kifşkirin, bêhtirî di xwe de û di nava xwe de dijî. Bi pêvajoyên wê

pêşketinê re wê bike ku di vê çerçoveyê de wê têgîna bajarîyê bi xwe re pêş bixe û bi wê re hevnasînê bike û bijî. Jîyane bajarîyê, di vê çerçoveyê de di rengekî civatî ê ku ji jor ve ku di hê afirandin, pêşxistin û kifşkirin, wê xwediyê pêvajoyîna wê yên pêşketinê bê. Ji aliyekî ve weke ku civake dîrokî hilweşihê û li bajaran, ji nûve bi rest û rewîstek nû a bajarî re bibê weke civatekê lê tê. Civaknasîya bajarîyê, di vê çerçoveyê de wê bi zihniyeta rêveberîya bajarîyê a serdest re xwe pêş bixe. Bajarbûn, di aslê xwe de divê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku xwediyê rengekî pêşketinê û pêşveçûnê ê bi demê re ya ku divê ku mirov bi teybetî û xosletên wê re wê hilde li dest û fahm bike ya.

Di vê çerçoveyê de teybetîyên jîyane bajarîyê û civatîya wê, ji ya civatîtiya berê û ya pêvajoyên wê ên pêşketinê wê cudatir bê. Di vê pêvajoya pêşketina civatîtiya jîyane bajarîyê de pîrsgirêkên keseyetîyê ku em di çerçoveya civatîtiyê de hildina li dest, wê weke ku ji temen ve bê. Pîrsgirêka aîdîyetê û bêpîrsîyarîya civatî, wê hinekî jî di vê çerçoveyê de zêdetirî wê hebe. Heta ku bi bûhûrandina gelek nîfşan re ku bi ser xwe re jîyane civatî a bajarîyê ku pêvajoyên pêşketinê dijî, wê nikaribê temenê pêşketineka bi keseyetîyê biafirîne bi xwe re. Jîyane mirov a li bajarê, wê di xwe de û di nava xwe de weke ku bi nasnemayî xwediyê duîtîyekê bê. Nasnemeya pêşî, li ser koka mirov re bê. Ya duyemin jî, ya wê bi wê jîyane mirov ya li bajêr ku mirov di wê de ku wê bi wê re dijî wê hebe. Di vê çerçoveyê de mejiyê mirovê li bajêr, wê nikaribê li ser xalekê biponijê. Ev jî, wê temenê gelek pîrsgirêkên derûnî ên li bajêr û hwd bê.

Mirov, di rewşa xwe ya jîyanê û cihê ku lê dijî de awa û rengê pêşketinê dijî. Bi vê re mirov dikarê bibêje ku keseyet jî awa û şêkil distêne û hem jî bi şer û mercên xwe re di hê bi awa û şêkil kirin. Mirov, bi keseyetîya xwe re ancama pêşketina xwe ya civatî jî ya. Di nava şert û mercên xwe de xwe diafirîne. Hinekî jî, ev a rastîya civaknasiyê ya bi jîyane mirov û pêşketina wê re ya.

....

Civaknasî, dîrok, zanistîya civakî û serdema me. ..

Em dema ku li rengê pêşketina roja me ê civatê dinerin, em dibînin ku gelekî zanistên civakî ku bo wê pêşketî hena. Her wusa, weke derûniyê, dîrokê, aborî, ramyarî, Antropolojî (‘mirovzanî’ û ankû ‘mirovnasî’) û

hwd, hemû jî bi temenê xwe yê civakî ku bi wê re hena re, xwediyê têngîneka civatî jî na. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku zanistên civakî ku hena, armanca wan fahmkirina civakê, pêşketina wê, dîrok û temenê wê ya. Her wusa, mirov, weke zindiyekî civaknas a. Bi aqil pêş dikeve. Di nava jîyanê de xwediyê rengê jîyanê ya. Bi wê jîyane xwe re dijî. Çendî ku jîya jî, wê pêşketinê bi xwe re çêbikê. Her wusa, di nava vê rengê jîyanê ê jîyane civakî de wê beşên din ên zanistên civakî pêş bikevin.

Dema ku em bahse civakê bikin, em divê ku bi dîrok û pêşketina wê re bikin. Dîrok, weke beşeka zanista civatî pêşketîya û vê dîroka civatê bi xwe re dike ku werêne ser ziman. Her wusa, li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku heta ku civat û jîyanê wê hebe, pêşketina van zanistên civakî heya jî wê bidomê.

Em dema ku bahse dîroka civatê dikin, em di farqê de bin û ne di farqê de jî bin, em bahse zanisteka civatî jî dikin. Ew jî dîrok a. Her wusa, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku her mirov, civat û keseyet, li ser jîyane civatê û civaknasîya wê re xwediyê dîroka xwe ya. Di vê çerçoveyê de dîrok, hinekî jî mejûya civatê ya. Mejûya civatê, ji destpêka wê ve heta roja me, hebûna xwe dide domandin. Her wusa civat, pêvajoyên wê yên pêşketinê, di vê çerçoveyê de li ser aqil re na. Di aslê xwe de aqil, felsefe û pêvajoyên wê yên zanebûnê û pêşketinê jî, di vê çerçoveyê de mirov divê ku weke rastîya pêşketina civatê werêne ser ziman. Jîyane civatê bi fêr, ezmûn û cerbên xwe yên jîyanî re di temenê wê pêşketina wê de heya.

Jîyane civatê, bi dîrokê re dema ku pêş dikeve, wê di nava xwe de hîyererşîya xwe ya civatî pêş bixe. Heta ku digihijê serê wê, wê ev pêşketina wê bibe. Serê wê jî, dibe rêveberî û desthilatdarîya wê. Ev jî, bi têngîna ramyarîyê re xwe weke felsefeya rêvebirinê a civatî û ankû zanista wê dihêne ser ziman. Me li jor, bahse pêvajoyên pêşketinê ên civatê, aqil û zanebûnê, bi rêveberî û desthilatdarîyê re ku çawa pêşketin, kir. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku ew serdestîya civatî bi rêveberîyê re wê xwe bi awayekî din bide dîyarkirin li dika dîrokê.

Di nava jîyane civatê de zanista derûnîyê, wê her wusa, keseyetîya civatî bi zanebûn, zêhn û jîrîya wê re ji xwe re bike mijara lêkolînê û fahmkirinê. Li ser wê re wê bike ku pêşketina xwe bijî. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku derûnî bi zanebûnî, van aliyên keseyetîyê bi civatîyê re fahm dike. Li ser wê re, pîrsgirêkên wastandin, şûnvekişandin, xwenedanê, windakirina balbûnê, nebiheyîderbûnî, û hwd,

weke pirsgirêkna navrotîkî wê hilde li dest. Derûnî, çendî ku civaknasî ji derve di hizirê û gavê bi fahmkirinê dide destpêkiin, wê ew ji hûndûrîn gavê bi ber derve diavêje. Ku em bûyaraka civatî hildina li dest, ku bûyîna wê di nava civatê de bi dîtina derve re ew weke bûyaraka civaknasî were dîtîn, wê bi nerîna hûndûrînî re jî bi derûnî ew were dîtîn û fahmkirin. Civaknasî, weke ya ku dervî mirov maya ji xwe re dike mijar. Lê derûnî ya hûndûrînî. Î ro, dema ku bahse zanistîyên civatî dikin, her wusa civaknasî û derûnî, wê li ser têgînên weke derûnîya civaknasî û ankû vajî wê civaknasîya derûnîyê re ku li ser nîrx, rest û helwestê re dike ku fahmkirinê çêbikê, wê fahmkirina hevdû bikin. Zanistên weke biolojî û fîzîkê û hwd, di demên xwe yên destpêkê de çendî ku ji hevdû dûr dihatina dîtîn. Lê pêşketina Wêrze(matamatîkê), wê li ser xwe û rengê vegotina xwe re wê bigihêne hevdû. Her wusa, hinekî jî, bi awayekî wê derûnî, bi wê têkilîya di nava zêhn û laşê mirov de di çerçoveya bandûra wan ya li ser hevdû re de xwe bide pêşxistin. Mirov, bi dîtîn û laşê xwe re, weke du beş a. Her wusa hizirkirina mirov û bandûra wê bi rengên cûda ku xwe bi laşê mirov re dide dîyarkirin, wê di vê çerçoveyê de bi derûnîyê re li ser wê were hizirîn. Derûnî jî, weke civaknasîyê, tevgerîyên civaknasî ên ku li ser wan di hê hizirîn, wê bi aqil li ser wan bike ku bîponijê û fahm bike.

Di nava jîyanê de hemû tevger, kirin û gavavêtinên mirov, di teherekê de bi hevdû ve girêdayî na. Mirov divê ku bi hevdû ve girêdayî di çerçoveya bandûra wan ya li hevdû de werêne ser ziman. Sedem û ancama, tesîr û bandûr, di vê çerçoveyê de wê mijara fahmkirîna bê. Di nava jîyane civatî de, ev tesîr û bandûr, bi hevdû re di vê çerçoveyê de bi ahengîyek civaknasî, wê bi jîyanê re bide dîyarkirin. Têkilîya aqil û ankû zanebûna mirov û laşê mirov, wê di vê çerçoveyê de di jîyane civaknasî de bi rêxistinîyên tevgerkirinan re xwe bide dîyarkirin. Li vir, weke ku çawa ku di nava têgîna civaknasîyê û ya derûnîyê de têgîna derûnîya civaknasîyê xwe weke beşek zanînî ya navber dide dîyarkirin, wê her wusa di nava aqil û ankû zanînê û laş de jî, tevger û kirinên mirov bi rêxistinîya wan ya li ser aqil re xwe bidine dîyarkirin. Ev jî, wê regekî jîyankirina jîyanê bê. Her wusa, zanistên civatî, di vê çerçoveyê de wê kirinê, her yekê ji aliyê ve xwe bi rengê şîroveya xwe, dike ku bi xwe re werêne ser ziman. Aqil û felsefe û hwd, weke pêşketina hiş, wê aliyê pêşketina aqilê civatê bi xwe re werêne ser ziman. Ramyarî, wê vê li ser desthilatdarîyê re werêne ser ziman. Derûnî, wê vê li ser keseyet û kirinên wê ên weke bertek, tevger, kirin, têsîr û bandûrê re werêne ser ziman.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku di serdema me de zanistên civatî, bi pêşketina civatê re zêdetirî pêşketina û derketina li holê û li pêş. Her wusa, di çerçoveya civatî de rêxistinîya wan di nava civatê de bi rengê aqilê wan hatîya kirin. Her wusa, rêxistîya zanistên civatî, wê di nava jîyanê de bi pêşketina civaketîyê re ku êdî rengên wê yên pêşketinê zêdetir dibin û li gorî wê rêxistinî, erkbûn û her wusa rengên jîyanê û hwd, dihên dîtin, wê bi wê re xwe werênina ser ziman.

Civaknasî, weke têgîneka ku êdî bi zanebûnî li ser pêşketinên çandî û hwd re xwe birêxistin dike ya. Çanda civatî, wê weke rengê jîyanê wê bi musik, hûner, estetîk, şano, sînema û hwd re, di vê çerçoveyê de xwe wê werêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov hinekî bahse têgîna dîrokê divê ku mirov bi nivîsandina wê re hilde li dest. Her tişt, rewşa ku hanî ser ziman û nivîsand, wê gelemperîya wê di nava civatê de bibe. Her wusa, wê weke renekî aqilê hevbeş ê civatê bi mejûya wê re xwe werêne ser ziman. Weyna nivîsandina dîrokê, di vê çerçoveyê de bidîrokî divê ku mirov li ser jîyane civakê re werêne ser ziman. Bi nivîsandina dîrokê re her bûyar û rewşên ku hatina nivîsandin, bi xoslet û teybetîyên wan ê xas re wê xwe bi nivîsandinê re bide li berçav. Her nivîsandin, ji nava wê jîyane ku hatî jînkirin, wê werê hanîn li ser ziman.

Di nava jîyanê de wê bi pêşketina jîyane civatê re, di destpêkê de li ser kombûna li ser xizmtiyê û benda xwûnê re wê beşbûn bibê. Bi wê re jî, wê li ser têgînên aqlî ên weke ku piştre bi awayekî vekirî xwe didine dîyarkirin, li ser nirxên weke bawerî û hwd re xwe dide dîyarkirin. Li ser van nirxên bawerî re wê beşbûn, di nava civatê de bibe. Pirr-yazdanîti, nîşanaka wê ya. Piştre bi pêşketinê bûna yek ya wê pirr-yazdanîtîyê û li ser wê re pêşketina 'yek-yazdanîtîyê û hwd, wê vê rewşê bi awayekî din û renekî din ê pêşketina wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re bide domandin.

Ev pêvajoyên li ser aqil û her wusa benda xizmtiyê re, wê rêxistinîyekê di nava civatê de birêzkarî bi xwe re werêne. Mirov, wê jîyane xwe birêxistin bike. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman, ku ev pêvajoyên civatî ku dihên jîyîn kirin, wê wê newina jibîrkirin. Di xêv û mejiyê mirov de wê bandûra wan, bi pêşketinê di mejî de re wê xwe werêne ser ziman. Ev jî, wê bi demê re di mejî de tîrbûnê li ser esasê pêşketina bi aqilî re bide çêkirin.

Pêvajoyên jîyane civakî, wê dîroka wan di vê çerçoveyê de bi nerîn û pêşketina bi mejî re wê xwe bide nîşandin. Mejî, di nava wê jîyanê de dijî.

Di aslê xwe de wê civaknasîya civatî, herî zêde mejî, di wê de bi pêşketinên xwe re û bi kifşkirinên di xwe de re wê di wê de kifşkar bê. Li vir, têkilîya aqil û pêşketina jîyane civatî, bi pirr-alî, wê di vê çerçoveyê de bandûra aqil di wê de hebe. Aqilê civakê, wê bi rengê pêşketina civaknasîya wê ya jîyanî re xwe bide diyarkirin. Ev pêşketinên jîyane civatî, wê temenê pêşketina zanistên civatî bin. Ev jî, wê bi demê re temenê pêşketina aqilê civatê ê kifşkar bê. Zanistên civatê, di vê çerçoveyê de êdî li ser aqil re bi têgîna civatê re civatê bi rê ve dibin.

Dema ku li rengê pêşketina civatê dinerê, mirov dibînê ku bi vî rengî pêşketina bi pirr-alî a bi civaknasîyê re bi zanistên civatî, wê weke aliyekî pêşketina civatî a giştî a li ser aqil û zanebûnê re jî bê. Civat, xwe bixwe di vê çerçoveyê de fahm dike û di çerçoveya dewrûdayimîyekê de bi ber pêşarojê ve dide domandin. Her wusa, civat, bi dîrok a, dîrok wê dihêne ser ziman, bi rêveberî û desthilatdarî ya, ramyarî û têgîna wê vê aliyê wê dihêne ser ziman, civat xwediyê hebûneka zayendî û hebûnî ya, ev bi hîmê wê re mirovzanî wê weke mijara xwe dihilde li dest û dike ku wê fahm bike û werêne ser ziman. Di nava Civatê de jîyane wê heya. Her wusa, ev aliyê wê yê jîyanî ê aborîyê jî bi wê re di vê çerçoveyê de li ser pêşxistina navxweyî ya temenê dabarakirinê re xwe dihêne ser ziman. Ev alîyên civakî ên zanistî ku me bahse wan kir, bi serekayî di nava xwe de gelek beşên wan ên din jî hena. Bi kortasî li ser jîyane civatê re divê ku mirov hinekî bahse wan bike.

Civaknasî û bi wê re derûnî: Dema ku em derûnîyê hildina li dest, her wusa bûyarên civatî, wê bi nerîna mirov û her wusa bandûr û tesîra wan re, wê bi derûnîyê re werina ser ziman. Derûnî, mijara wê ya sereka keseyet û pirsgrîkên wê na. Her wusa, mirov ku di nava jîyanekê bijî, wê bandûra wê li ser mirov hebe. Her wusa, bi wê re, wê awabûn û şakilbûn bibe. Di vê çerçoveyê de dîtî û tiştî ku hat dîtî, nerîn û laş û hwd, wê di vê çerçoveyê de di çerçoveya bandûr û tesîra wê de bi derûnîyê re werina fahm kirin.

Her wusa, bi çavekî derûnî, dema ku mirov binerê, keseyet, teybetî û qarakterê, wê dike bi wê re xwe bide fahm kirin. Her wusa derkkirin, girtina aqil, fahmkirin û hwd, bi pêvajoyên pêşketina mejî û girtina xêvê û hwd re, wê weke mijarên ku derûnî dike ku fahm bike bê. Li vir, weke aliyekî din jî, bandûr û tesîra xêvê bi girtin û birîqîna ji wê li jîyanê bi rengê xewnê, xiyalkirinê û hwd re, bi bûyîna di temenê wan de ya xêvê re, wê aliyekî giring ê pêşketina jîyanê û mijara fahmkirinê bê. Di serdemên bûhûrî ên berê de jî, xewn û xiyalkirin, bûya mijara lêkolînên dîrokî. Her

wusa, em dema ku bi teybetî pêvajoyên pêşketinê ên gûtî, hûrî û mîtannîyan ku heta serdema Medîya ku mirov bi nerînek lêkolînîkî lê dinerê, mirov dibînê ku dikin ku dîtînen mirov ên di xewnê de şîrove bikin. Heta roja me jî, di nava kurdan de şîroveyên ku li ser xewnan hatina kirin ku mirov xewnekê bi çi rengî bibînê û wê werê çi wateyê, di wê çerçoveyê de, gelek şîroveyên ku pêşxistina hena.

Hewldana fahmkirina bi vî rengî, wê aliyekî wê bikeve nava mijara derûnîyê de. Weke birhan û binetera vê hizrê, ku mirov dîsa serî li şîroveyên di nava civate kurd de ku hena bixê, mirov wê bibînê ku mirovan giringî dana xewnê û fahmkirina wê. Piştî ku xewn dîtina, çûna cem mirovên oldar û rêmildar ji wan xwestina ku xewnên wan şîrove bikin ku tên çi wateyê. Bi şîroveyên baş re kêfxweş bûna. Bi şîroveyên nexweş re jî, bidilêşbûna û bandûr bûna. Her wusa, ji herdû aliyên ve jî bandûra wê pîrr zêde li ser wan bûya. Ev rewşa derûnî, wê di çerçoveyê de navaroka jîyane mirov û rengê wê bi xwe re bide dîyarkirin. Di roja me de, derûnî, bi pîrsgirêkên derûnî ên ku weke bend û hwd ku di jîyane mirov de li pêşîya mirov in, li ser wan dihizirê. Lê di vê çerçoveyê de tehereka ku bi pêşketina derûnîyê re ji wan demên berê û heta roja ku em dikarin werênina ser ziman heya.

Civaknasî û bi wê re ramyarî: Ramyarî, her wusa weke aliyê rêvebirina civatê ya. Em dibînin ku ji destpêka jîyane civatê ve ku hê ku kombûn bûya di wê de serokên ku bi hêz û piştre bi aqilê xwe civat bi rêve birina wê derkevina li pêş. Ramyarî, wê her wusa têgîna desthilatdarîya civatê ya.

Xate rêveberîyê ya civatê, wê dem bi dem li gorî pêşketina wê bi reng û awa bibe. Her wusa em dibînin ku piştî jîyane kombûnê, wê di nava jîyane civatî de wê rêveberî biafirin. Piştre wê têgînên aqilî biafirin. Wê têgînên olî û hwd biafirin. Ev jî, wê di rengekî ku civatê û andamên bi reng û awa bikin, wê di nava rengekî pêşketinê de bin. Her wusa, di vê çerçoveyê de rêveberîyeka aqilî û ku bi wê re wê mirovên ku wê dikin, wê biafirê.

Aqil, wê pêş bikeve, Aqil, wê pêvajoyên wê anamismê, totemismê, mîtolojiyê û piştre yên felsefeyê pêşbikevin. Di asta dawî de weke ku di roja me de, wê pêvajoyên zanistê pêşbikevin. Ev jî, wê weke rengekî civatê li gorî xwe birêxistin bikin. Dema ku em bahse pêşketina zanistên civatî bikin, divê ku em bibêjin ku wê li ser wan re rêxistinîyeka biaqilî di nava jîyane civatê de bê kirin. Derûnvan, civaknas, zanist, doktor, awûkat, ramyarvan û hwd wê derkevin. Weke van, wê gelek beşên din, derkevin. Ev hemû rengekî rêxistinîya civatê jî ya di nava wê de. Her wusa, li ser

aqil û zanebûnê û pêşketina wê re bi beşîbûnê re beşkirina civatê jî ya. Wê tebeqeyên civatî derkevin. Li ser wê re jî, wê civaknasîya hemdem, vê jî ji xwe re weke mijarekê bibînê ku têkilîyê di nava van tebeqeyan de jî dênê. Rêveberîya civatî, her wusa ramyarî, wê têngînên di vê çerçoveyê de jî di nava civatê de pêş bixe. Weyna ramyarîyê, wê bi hemû beş û tebeqeyên wê re ku wan di nava ahengekê de bi rêve bibe de wê derkeve li holê. Weke têngîna Derûnîyê, wê ya ramyarîyê jî di nava xwe de bi têngînî kûr bibe û beşên xwe yên têngînî bi felsefîkî pêşbixe werêne ser ziman. Ev jî, wê bi pêvajoyên pêşketina civatê, rengê pêşketina wê û asta zanînê a demê re wê bibê. Mirov dikarê bibêje ku di vê çerçoveyê de ramyarî, civatê bi hemû beş û tebeqeyên wê re li gorî bi vî rengî hem bi rêve dibe û hem jî birêxistin dike. Ev jî, wê bi pêvajoyên xwe nûkirin û afirandina civatê ya bi wê re wê bibê.

Civaknasî û bi wê re Aborî: Aborî, wê di nava xwe de di roja me de xwedîyê gelek beşên zanînî bê. Her wusa dîroka têngîna aborîyê, ku mirov li ser rengê jîyane civatê û xwe dabarakirina wê re bibê, wê ta destpêka civatê wê herê. Piştî ku jîyan bicihbû û kombûn pêşket û piştî bo ku xwe û jîyane xwe bide domandin, kedîkirina sawalan û bi wê re şivanî, nêçîrî û bi cohtkirinê re çandî û hwd ku dihe pêşxistin, wê rengê pêşxistin û xwe domandina jîyane civatê jî bê.

Mirov, bo ku bijî, divê ku xwarina xwe peyde bike. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê di destpêkê de jî, di nava jîyanê de wê komên civatî ên şivan weke ku li kurdistanê koçer û hwd wê derkevin. Her wusa, komên palavan ku cohtkirinê dikin û çandinîyê dikin wê derkevin. Di vê çerçoveyê de wê rêxistîyek jî di nava jîyanê de li ser rengê xwe dabarakirinê re wê biafirê. Li herêmên avî, wê komên masîvan wê derkevin. Her wusa wê di vê çerçoveyê de wê di nava jîyane civatê de kombûn bibin.

Piştî di nava pêşketina jîyane civatê de wê di pêvajoyên şariştaniyê de komên karker û hwd, wê derkevin. Bi girseyî, karkirin û ku bi wê re bi kedê û ancama wê re wê afirandin zadê û hwd pêşbixin wê bibe. Wê di pêvajoyên şariştaniyên ên ku bi ber serdema me ve tê de, wê pêşasazî, wê pêş bikeve û wê hilberîn zêdetir bibe. Fabríqa pêş dikevin. Wê her wusa, di nava jîyane civakî a hemdem de gelek rengên kar û xabatê biafirin. Mirov, kar dike. Bi wê re jî, wê dabara xwe bike. Ev jî, wê bê temenê domandina jîyane xwe ya civatî û hwd.

Civaknasî û bi wê re dad: Dad, weke rewşa destûrên civatî jî mirov dikarê werêne ser ziman. Dema ku em di nava jîyanê de bahse dadê bikin,

bi wê re kevneşopî, destûr, zagon û hwd wê bi wê re werina ser ziman. Di vê çerçoveyê de bi têngîna dadê re ya ku dihê dîtîn û kifşkirin, ew a ku mirov dike ku 'ya baş' û 'ya ne baş' ji hevdû cuda bike. Li ser vê re jî, wê mirov wê têngînê bi temen bike. Bi gotinaka din dadê, mirov dikarê di wê çerçoveyê de jî, werêne ser ziman ku weke 'daraza' mirovî jî. Mirov, dema ku di nava jîyane xwe de bi nerîna xwe re, bi dîtina xwe re û ankû bi aqilê xwe re yek darazand, ew dibê weke mijaraka dadî. Her wusa, nirxên weke kevneşopî, ku mirov li gorî wan dijî, wê ew jî, bi xwe re xwediyê darazna jîyanî ku rengê jîyane mirov didina dîyarkirin in. Minaq, dema ku mirov li jîyane kurdan dinerê, mirov dibînê ku kevneşopî, di jîyane wan de weke destûrên jîyanî na.

Kurdan, di nava jîyane xwe de bi kevneşopîyên xwe re darazên xwe danîna li holê. Her wusa, li ser kevneşopîyên xwe re û bi şîroveyên bi kevneşopîyan re wê hîyererşîyekê di nava xwe de biafirênin.

Têngîna dadê, di vê çerçoveyê de mirov dibînê ku rengê jîyane mirov bi xwe re dide dîyarkirin. Bi darazî, nêzîk dibê. Ya ku bi dîtîn û derîna xwe re mirov ne baş dît, wê mahkûm bike û ya ku rast dît, wê herê bike. Minaq, di nava kurdan de rewşeka 'qisasîyê' hebû. Dema ku yekî di nava jîyanê de yekî din kuşt, wê beremberî wê, yan ew were kuştin û yan jî, wê beremberî wê tiştek were kirin. Berê, di nava civatan de, gelek mijarên bi vî rengî di nava civatê de li ser wan hatîya hizirîn û berdêla yê hatî kuştin, wê biheta dayîn li malbata yê ku hatî kuştin. Di vê çerçoveyê de wê li dadê biheta lêgerîn.

Têngîna dadê, wê di nava têngîna civatî de weke têngîneka ku dike ku 'wekheviyê' werêne ser ziman bê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku wê bi wê re pergale dadê, were pêşxistin. Di vê çerçoveyê de wê hewl bê dayîn ku rastteqînî û ankû 'haqanîyeta' di nava civatê de were parastin. Yekî ku tiştekî ku xirab kir, wê bizanîba ku wê tiştek heta serê wî jî. Di vê çerçoveyê de têngînek hebû û êdî bi wê re, fikir ku tiştekî xirab nekê heta ku tiştekî xirab newê serê wî jî. Di nava olan de têngîna 'dade pîroz' pêşketîya. Di nava civatê de jî, dada mirovî pêşketîya. Ev jî, weke rastîyeka civatî pêşketîya.

Civaknasî û bi wê re pêvajoyên pêşketina aqil: Pêvajoyên aqil, ji destpêka pêşketina civatîtîyê, mirov dikarê bahse wan bike. Her wusa pêvajoyên anamismê, totemismê, mîtolojiyê û felsefê û piştî pêvajoyên zanistê ku weke ku di roja me de pêşketîya, wê di dewama hevdû de werina.

Aqil û zanebûn, wê temenekî pêşketina jîyane mirov a civatî jî bê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku aqil, wê bike ku rastîya jîyanê bi aqil werê dîtîn. Bi aqil re, bi jîyane civatê re wê pêvajoyên şariştaniyê û hwd pêşbikevin. Pêvajoyên şariştaniyê, piştî ku civatîtî pêşket û ku amûr û rêyên xwe jîyankirin weke kedîkirina sawalan û şivaniyê, cohtkirin û çandînê û hwd ku pêşket û pê de, wê êdî bi wê re pergalek civatî biafirê. Her wusa, weyna aqil û zanebûnê, wê di nava jîyane civatî û pêşketina wê de bi pêvajoyên şariştaniyê ên ji destpêka civatîtîyê û heta roja me, wê were dîtîn.

Li ser aqil û zanebûnê re wê bi demê re kifşkirina nivîsandinê, piştê bi têtîni nivîsandina pirtûkan û hwd wê pêş bikeve. Heta ku dem tê roja me, weke ku tê dîtîn, teknîk û programên weke 'înternet' û hwd wê pêş bikeve. Ev hemû, wê pêvajoyên bi aqil ku jîyane civatî jî ku bi xwe re reng û awa dikin in. Ev pêvajo, wê bandûra wan li jîyane civaknasî ya civatî jî bibe.

Civaknasî û bi wê re dîrok: Civat, xwediyê mejûyê ya. Wê ji destpêka wê û heta roja me, xwediyê dîroka xwe ya civatî bê. Şîroveyên civaknasî, wê hinekî jî, wê jîyane civatê bi her rengê pêşketina wê, rewş û bûyarên ku di nava wê de dibin re bike ku werêne ser ziman. Ev jî, bi demê re dem bi dem dibê. Her hanîna li ser ziman ya di derbarê jîyane civatê de wê weke dîroka wê jî bê. Hinekî jî, mirov divê ku werêne ser ziman ku dîrok, bi têtîni, wê civatê, bigihêne têtînekê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku her rewş, bûyer û şîroveyên ku hatina kirin di nava jîyane civatê de wê bina malê hemû andamên civatê. Ev jî, wê têtîneka hevbeş jî bi xwe re li ser navê civatê di nava wê de bi dîrok û têtîna wê re biafirêne û werêne ser ziman. Dema ku em bahse rengê hanîna li ser ziman bikin, her wusa, wê hingê bê dîtîn ku xateka zîrev wê di nava têtîna dîrokê û ya civaknasîyê de wê were dîtîn ku wê hebe.

Dîrok, bi mejûya demên bûhûrî re eleqeder dibê. Bo vê yekê, dîrok, hinekî weke beşeka têtîni û zanîni ya razber jî dimênêt. Li vir, ya ku mirov dibînê, ew a ku civaknasî, li ser rewşên nû ku dibin dike ku mijul bibe û fahm bike, wê dîrok ji wê cudatir bike ku bûyer û rewşên bûhûrî re eleqeder bibe. Di vê çerçoveyê de dîrok, wê weke du alî bê. Aliyekî wê yê ku pêşketinên demî ên wê rojê ku di wê de dihê jîyîn ku dike ku fahm bike bi wê re bi lêkolînê ya demên bûhûrî jî dike ku fahm bike.

Di sedsalên me de, beşên weke 'erkolojî'(bi kurdî gotina ku ez ji wê re bibînim û bikarbênim a 'lêkolzanî' ya)'yê ên bi kolanê ku dikin ku bi birhan û jêmayên demên bûhûrî ku dikin ku kifşê bikin û bi wan kifşan re

têgînekê di derbarê wan demên bûhûrî de di roja me de çê bike, di nava hewldanê de ya. Ev jî, şaqekî dîrokê ê civatî û ku hîmê wê li ser kifşkirina jêmayên civatî ên kevn a. Ev rengê bi kolanî ê kifşkirinê, bale me dikişêne li ser têgînên weke mirovzanî('antrolopolijîk') jî. Ev jî, wê weke aliyna civatî bin. Ev jî, bi jêmayan re, dikê ku kifşkirinê bi têgînê re bike. Her wusa, mijarên ku mirovzanî, ji xwe re dike mijar ên weke 'destpêka mirov', 'hîmê pêşketinê', rewş, şert û mercên demî û hwd in. Dîrok û civat, di vê çerçoveyê de li ser xate civaknasîyê re dikin ku hevdû fahm bikin. Civaknasî, rastîya jîyane wê civatê ya. Divê çerçoveyê de divê ku mirov bi kortasî bi beşn ku me li jor hanîn ser ziman re, wê bi demê re bi têgînî û zanîni wê gelek beşên din ên nû jî wê derkevina li holê û pêşbikevin. Her wusa civat, bi wê re weke ku bi awayekî pirr-alî, dihê kirin ku were famkirin.

Î ro, di roja me de beşên zanîstî ên civakî ên weke derûnîyê, aborî, dîrok, ramyarî û hwd, bi gelek beşên ku di bin navê wan de pêşketî hena. Ev jî, bi têgînî, pêşketî na. Civatê, dikin ku fahmbikin. Lê di roja me de, bi aqilîya xwe re hemû beşên zanîstê, hatina wê astê ku ew êdî bixwe bi aqilekî weke civatî bijîn û civatê bi xwe re li gorî xwe birêxistin bikin. Dema ku em bi aqil, bahse serdestîya zanîstê û hwd bikin, di vê çerçoveyê de li ser têgîna kifşkarîya bi wê re a li ser jîyane civatê re mirov dikarê bahse wê bike û werêne ser ziman.

Civaknasî, her wusa, li vir, bi şîroveyên xwe yên ku bike ji jîyane civatê, bandûra wê zêde heya ku karibê, wê kifşkirinê bi dest û rastîya civatê re pêşbixe. Lê li vir, pîrsgirêka têgîna civaknasîyê a roja me jî, ew a ku weke teorî û ankû têgînekê ku ew jî di çerçoveya xwe de xwediyê kifşkirinaka bi têgînî a li ser serê civatê bê. Her wusa, êdî di vê çerçoveyê de weke ku ya ji civatê were standin bi têgînî ku li ser serê wê serdest bibe, rewşe diafirê.

Li vir, bi gotinakê em vê jî bibêjin ku bi têgîna desthilatdarîyê a ku ji ser ve ku dike ku ew bide kifşkirin ku civaknas tevbigirihê, wê hingî civaknasî jî ji wê cudatir ne xwediyê rastiyeke bê. Li ser kirinên desthilatdarîyê re şîroveyên civaknasî, wê tenê, bi xwe re têgînên kifşkar ên li ser serê civatê biafirêne. Ya ku wê, nehêle ku civat bi azad û rastîya xwe re bi xwezayê pêşbikeve jî, wê ev bê. Pîrsgirêka civaknasîya civatî ya roja me, ji serî ve kifşkirina desthilatdarîyê û bi wê re mudahaleyên wê yên li jîyane civatê na. Civaknasîyê, çendî ku ev derbas kir û bi rastîya civatê re hanî ser ziman, wê rastiyeke werêne ser ziman. Hertimî, divê ku civat di xate xwe de pêşketina xwe bijî. Weke ava çemekî ku di nivîna xwe de

diherikê, ku ew jî biherikê. Li wê muhahele nebin. Hertimî, ew rastîya civatî ya jîyayî li wê werê nerîn û ew were fahmkirin. Bi nêzîkatîyaka civaknasî a dilnizm, divê ku civaknasî xwe bijî û werêne ser ziman. Ya ku wê rastîya wê bi rastî werêne ser ziman jî, wê ev bê. Ev rengê civaknasî jî, ne civaknasîyeka mudahalekar a. Civaknasîyeka fahmkar a.

Abdusamet Yigit, Kurdistan, Cizira bota, 2016.

.....

Nîşe: Ez vê pirtûkê Atfî keça kurd 'Ekin Wan' bi navê "Kewser Elturk" dikim. Ekin Wan, di 10'ê tabaxa 2015'an de di ancama bombardimana artişa tirk de li Werto'ya Muşê tê qatilkirin. Ekin Wan, sax dikeve destê leşkerên tirk de. Piştî ku ew sax ket dest de ew bi êşkeceyên giran ku li wê tèn kirin re tê qatil kirin. Piştî ku ew hat qatil kirin, leşkerên tirk, wê bi mirî rût dikin û bo ku teşîr bikin wêneyên wê yên rût dikişênin û di çapamenîya civakî de parve dikin. Hemû civake kurd û bi teybetî hemû jinên kurd ji Wanê heta hemû herêm û bajarên din ên kurdistanê bo Ekin Wan xwepêşandin li darxistin bi dirîşma "Ekin Wan, rûmeta me ya rût a." Ekin Wan, rastîya kurd û kurdistanê a bi rûmet a. Bi vê pirtûka xwe ya ku ez atfî wê dikim, di keseyetîya wê de hemû jinên leheng ên kurd bibîr tênim.

Abdusamet Yigit, Kurdistan, Cizira bota, 2016.

,,,,,,,,,,,,,

